

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ
АЛМАТЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ**

**НӨМІРДЕ:
В НОМЕРЕ:**

- ◆ Қылмыстық процесс, криминалистика, жедел-ізвестіру қызметі, сот сараптамасы –
Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность, судебная экспертиза –
Criminal procedure, criminalistics, operational search activity, forensic examination
- ◆ Қылмыстық құқық , криминология –
Уголовное право, криминология –
Criminal law, criminology
- ◆ Шет елдер тәжірибесінен –
Из опыта зарубежных стран –
From the experience of foreign countries
- ◆ Подготовка кадров органов внутренних дел –
Ішкі істер органдары кадрларын дайындау
Training of internal Affairs personnel
- ◆ Шет елдердің құқық қорғау қызметінің тәжірибесі –
Опыт правоохранительной деятельности зарубежных стран –
Experience in law enforcement activities in foreign countries
- ◆ Оқытушыларға көмек – В помощь преподавателю –
To help the teacher

**УЧЕНЫЕ ТРУДЫ
АЛМАТИНСКОЙ АКАДЕМИИ
МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**1(54)
2020**

Жауапты редактор

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Академигі,
заң ғылымдарының докторы, профессор
Т.А. Кулибаев

Редакция алқасы:

Ж.Р. Дильбарханова (з.ғ.д., профессор),
Т.А. Бапанов (з.ғ.к.),
Ш.О. Себеков (з.ғ.к., доцент),
Т.В. Аверьянова (з.ғ.д., профессор, Ресей),
Л.Ч. Сыдыкова (з.ғ.д., профессор,
Қырғыз Республикасы),
С.И. Шелухин (PhD докторы, АҚШ),
Г.Р. Рүстемова (з.ғ.д., профессор),
А.А. Аубакирова (з.ғ.д., доцент),
Ж.А. Кегембаева (з.ғ.д., доцент),
А.Т. Алдабергенов (з.ғ.к.),
И.А. Шалқарова (Ким) (з.ғ.к.)

«Қазақстан Республикасы ИМ Алматы академиясының ғылыми еңбектері» мерзімді ғылыми басылымы Қазақстан мен шетелдердің құқық қорғау органдарының ғалымдары мен практикалық қызметкерлерінің ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ашық баспада жариялау мақсатында дайындалған. Мерзімділігі – тоқсанға 1 рет.

Жауапты хатишы

А.Г. Кан (з.ғ.к.)

Беттеу:

А.Р. Нуртазина

Ұсынылған материалдардағы деректер үшін автор жауап береді.
Қолжазбалар авторға қайтарылмайды.
Журналға сілтеме жасау міндетті.

Редакцияның мекенжайы:

Қазақстан Республикасы ИМ
Алматы академиясының
ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмыстарын ұйымдастыру бөлімі
050060, Алматы қ., Өтепов көшесі, 29
тел.: 337-80-86

вебсайт: aacademymvd.kz
e-mail: police_magazine@mail.ru

Басуға 29 наурыз 2018 ж. жіберілді.
Пішімі 60x84 ¹/₁₆. №1 баспаханалық қағаз
Офсеттік басылым. Есептік баспа табағы 8,3
Таралымы 200 дана.

© Қазақстан Республикасы ИМ
Алматы академиясы, 2018 ж.

Журнал 2011 жылдың қыркүйек айында Қазақстан Республикасы
Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде қайта тіркелді.
№11677-Ж тіркеу куәлігі.

Ответственный редактор
Академик Национальной академии наук Республики Казахстан,
доктор юридических наук, профессор
Т.А. Кулибаев

Редакционная коллегия:
Ж.Р. Дильбарханова (д.ю.н., профессор),
Т.А. Бапанов (к.ю.н.),
Ш.О. Себеков (к.ю.н., доцент),
Т.В. Аверьянова (д.ю.н., профессор, Россия),
Л.Ч. Сыдыкова (д.ю.н., профессор,
Кыргызская Республика),
С.И. Шелухин (доктор PhD, США),
Г.Р. Рустемова (д.ю.н., профессор),
А.А. Аубакирова (д.ю.н., доцент),
Ж.А. Кегембаева (д.ю.н., доцент),
А.Т. Алдабергенов (к.ю.н.),
И.А. Шалкарова (Ким) (к.ю.н.)

Научное периодическое издание «Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан» образовано в целях публикации в открытой печати результатов научных исследований ученых и практических работников правоохранительных органов Казахстана и зарубежных стран. Периодичность – 1 раз квартал.

Ответственный секретарь
А.Г. Кан (к.ю.н.)

Верстка:
А.Р. Нуртазина

За достоверность опубликованных материалов редакция ответственности не несет.
Рукописи не возвращаются и не рецензируются.
Ссылка на журнал обязательна.

Адрес редакции:
Отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы
Алматинской академии МВД Республики Казахстан
050060, г. Алматы, ул. Утепова, 29
тел.: 337-80-86

вебсайт: aacademymvd.kz
e-mail: police_magazine@mail.ru

Подписано в печать 29 марта 2018 г.
Формат 60x84 ¹/₁₆ Бум. тип. №1.
Офсетная печать. Уч.-изд. л. 8,3
Тираж 200 экз.

© Алматинская академия МВД
Республики Казахстан, 2018 г.

Журнал перерегистрирован в Министерстве информации и коммуникаций Республики Казахстан
в сентябре 2011 года.

Регистрационное свидетельство №11677-Ж

Executive editor

Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan,
doctor of law, Professor
T. A. Kulibayev

Editorial Board:

**Zh.R. Dilbarkhanova (doctor of law, Professor),
T.A. Bapanov (candidate of law),
SH.O. Sebekov (candidate of law, associate Professor),
T.V. Averyanova (doctor of law, Professor, Russia),
L.CH. Sydykova (PhD, Professor, The Kyrgyz Republic),
S.I. Sheluhin (PhD, USA),
G.R. Rustemova (D. Yu.N., Professor),
A.A. Aubakirova (doctor of law., associate Professor),
J.A. Kegembaeva (doctor of law., associate Professor),
A.T. Aldabergenov (candidate of law),
I.A. Shalkharova (Kim) (candidate of law)**

The scientific periodical "*Scientific works of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan*" was established in order to publish in the open press the results of scientific research of scientists and practitioners of law enforcement agencies of Kazakhstan and foreign countries. Frequency – 1 time per quarter.

Executive Secretary

A.G. Kan (candidate of law)

Layout:

A.R. Nurtazina

The editors are not responsible for the accuracy of the published materials.
Manuscripts are not returned or reviewed.
A link to the journal is required.

Editorial office address:

Department of organization of research and editorial and publishing work
Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
050060, Almaty, ul. utepova, 29
tel.: 337-80-86

вебсайт: aacademymvd.kz
e-mail: police_magazine@mail.ru
signed to the press on March 29, 2018.
Format 60x84 1/16. Boom. type. #1.
Offset printing. Uch.-ed. L. 8,3
Edition of 200 copies.

© Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the
Republic of Kazakhstan , 2018

The magazine was re-
registered with the Ministry of information and communications of the Republic of Kazakhstan
in September 2011.

Registration certificate No. 11677-Zh

МАЗМҰНЫ

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА, ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ,
СОТ САРАПТАМАСЫ
УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС, КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА
CRIMINAL PROCEDURE AND CRIMINALISTICS, OPERATIONAL SEARCH ACTIVITY,
CRIMINAL EXECUTIVE LAW

DILBARKHANOVA ZH.R.

The legal grounds of forensics according to the new legislation of the Republic of Kazakhstan.... 8

МУХАМЕДЖАН М.С.

Адамды саудаға салу қылмысымен күресудегі жедел-ізвестіру профилактикалық жұмыстарын жүргізудің ерекшеліктері 13

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ , КРИМИНОЛОГИЯ
УГОЛОВНОЕ ПРАВО, КРИМИНОЛОГИЯ
CRIMINAL LAW, CRIMINOLOGY

БИМОЛДАНОВ Е.М.

Абайсыздағы қылмыстылықтың криминологиялық сипаттамасы сұрағы туралы 18

ВИНИЦКИЙ Л.В., МЕЛЬНИК С.Л.

Об ошибочном использовании помощи специалиста в расследовании 23

АТАШОВ Ы.С., ЕЛЕУСИНОВ А.А.

Система государственных органов и общественных формирований в предупреждении терроризма как особо опасного проявления экстремизма 27

БАЙБЕК М.Т.

Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қол сұғатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың криминологиялық аспектілері 32

ШЕТ ЕЛДЕР ТӘЖІРИБЕСІНЕН
ИЗ ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН
FROM THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES

ПОПОВ В.В., МИНГЕС И.А.

Законность: некоторые дефекты теории 38

ЗАЙЦЕВА Е.А.

Производство судебных экспертиз вне государственных судебно-экспертных учреждений: за и против 44

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ
ПОДГОТОВКА КАДРОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
TRAINING OF PERSONNEL OF INTERNAL AFFAIRS BODIES

АЛДАБЕРГЕНОВ А.Т.

Социальное развитие сотрудников органов внутренних республики казахстан 49

РАХМЕТ Е.Д., КУЛЕНКОВ В.А.

Информационно-аналитическая деятельность подразделений оwd 57

ШЕТ ЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ
ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН
EXPERIENCE IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN FOREIGN COUNTRIES

АМРЕЕВА А. Терроризмге қарсы күрестің американдық концепциясы.....	66
БЕКТАС А.Ж. Международный опыт борьбы с незаконной миграцией.....	72

ОҚЫТУШЫЛАРҒА КӨМЕК
В ПОМОЩЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЮ
TO HELP THE TEACHER

ТІЛЕУБАЕВ С., ҚАБЫЛБЕКОВА А. Тіл үйрету сабақтарында газет материалдарын пайдалану тәсілі	82
АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ.....	87
ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ	88

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСС,
КРИМИНАЛИСТИКА,
ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІ,
СОТ САРАПТАМАСЫ**

**УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС,
КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ,
СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА**

**CRIMINAL PROCEDURE AND
CRIMINALISTICS, OPERATIONAL
SEARCH ACTIVITY, CRIMINAL
EXECUTIVE LAW**

ZH.R. Dilbarkhanova¹

¹Almaty Academy of the Ministry of interior of the Republic of Kazakhstan named after Makan Esbulatova, Kazakhstan, Almaty

THE LEGAL GROUNDS OF FORENSICS ACCORDING TO THE NEW LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

In this article, the issues of procedural regulation of the production and appointment of forensic examination under the legislation of the Republic of Kazakhstan are considered, the basic rights and obligations of the participants in the process related to the production of forensic examination are examined.

The author says that despite all the rules of procedural regulation of expert examination, the expert's conclusion is not mandatory for the body conducting criminal proceedings, but its disagreement with the expert's conclusion must be motivated.

The body conducting criminal proceedings or the court must evaluate the conclusion in accordance with the criteria for evaluating expert opinions as evidence: admissibility, relevance, reliability, scientific nature.

In conclusion, Zh. Dilbarkhanova asserts that these procedural rules governing the appointment and conduct of forensic examination are aimed at ensuring the objectivity of the study and compliance with the legal rights and interests of persons involved in criminal proceedings.

Key words: forensic examination, criminal procedural regulation, examination production, expert examination appointment, complex and additional examination, commissional and re-examination.

Қазақстан Республикасының жаңа заңнамасына сәйкес сот сараптамасын жүргізу негіздері

Осы мақалада Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша сот сараптамасын тағайындау және өндірісті рәсімдік реттеу мәселелері қаралып, қылмыстық процеске қатысушылардың сот-сараптамалық өндіріспен байланысты негізгі құқықтары мен міндеттері қарастырылады.

Автор сараптама жүргізуді процедуралық реттеудің барлық ережелеріне қарамастан, сарапшының қорытындысы қылмыстық іс жүргізетін орган үшін міндетті емес дейді, бірақ оның сарапшының қорытындысымен келіспеуі дәлелді болуы керек.

Қылмыстық іс жүргізетін орган немесе сот сараптамалық қорытындыларды бағалау критерийлеріне сәйкес дәлелдеме ретінде қорытындыны бағалауы тиіс: жол берушілік, өзектілік, анықтық, ғылымилық.

Қорытындылай келе, Ж. Ділбарханова сот сараптамасын тағайындау мен жүргізуді реттейтін аталған іс жүргізу нормалары зерттеудің объективтілігін және қылмыстық сот ісін жүргізуге қатысатын адамдардың заңды құқықтары мен мүдделерінің сақталуын қамтамасыз етуге бағытталғанын айтады.

Түйін сөздер: сот сараптамасы, қылмыстық-процессуалдық реттеу, сараптаманы жүргізу, сараптаманы тағайындау, кешенді және қосымша сараптама, комиссиялық және қайталама сараптама.

Основания для проведения судебной экспертизы по новому законодательству Республика Казахстан

В данной статье рассмотрены вопросы процессуальной регламентации производства и назначения судебной экспертизы по законодательству Республики Казахстан, рассмотрены основные права и обязанности участников процесса, связанные с производством судебной экспертизы. Автор отмечает, что несмотря на все правила процессуального регулирования производства экспертизы, заключение эксперта не является обязательным для органа, ведущего уголовное производство, однако его несогласие с заключением эксперта должно быть мотивировано. Орган, ведущий уголовное производство или суд, должны оценивать заключение в соответствии с критериями оценки экспертных заключений в качестве доказательства: допустимость, актуальность, достоверность, научность. В заключении Ж. Дильбарханова утверждает, что указанные процессуальные нормы, регулирующие назначение и производство судебной экспертизы, направлены на обеспечение объективности исследования законных прав и интересов лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве.

Ключевые слова: судебная экспертиза, уголовно-процессуальная регламентация, производство экспертизы, назначение экспертизы, комплексная и дополнительная экспертиза, комиссиянная и повторная экспертиза.

In the modern period, the requirement to improve the quality of activity of all law enforcement bodies increases. There is a significant increase in the production of examinations in the criminal justice process. Forensic examinations have become an integral part of criminal procedural activities in the investigation of many crimes. The expert's conclusion justifiably takes the leading place in the system of evidence collected in the criminal case. Expertise significantly expands the cognitive capabilities of the investigation, the court and often may be the only way to establish the true circumstances of the case.

Examinations conducted in the preliminary investigation provide significant assistance to justice in the implementation of the most important constitutional norm: "Everyone charged with a crime is presumed innocent until his guilt is proven in accordance with the procedure provided for by the law and established by an effective court verdict".

The new criminal procedural legislation of the Republic of Kazakhstan regulates the procedure for the appointment and production of forensic examinations. The norms specified in the law provide for the principle of independence of forensic expertise from the body conducting the investigation of the case and ensures transparency of the process of appointment and production of examination for interested persons.

The examination shall be appointed in cases where the circumstances relevant to the case, can be derived from a study of the case file held by an expert on the basis of scientific expertise. The presence of such knowledge to other persons involved in criminal proceedings, does not relieve the person conducting the criminal proceedings, the need to assign appropriate expertise.

Our current legislation provides several cases when the appointment of the forensic examinations is compulsory. Appointment and production of expertise is necessary if you need to set:

- the cause of the death, the nature and severity of health damage;
- the age of the suspect, the victim, when it is relevant to the case, and there are no documents on age or if the documents cause doubt;
- the mental or physical condition of the suspect, the accused, when there is doubt about their sanity or ability to defend their rights and interests in criminal proceedings;
- the mental state of the accused in the commission of the crime for which the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan provides death or life imprisonment as a punishment;
- mental or physical condition of the victim, the witness in cases where there is doubt as to their ability to correctly perceive the circumstances relevant to the case, and to give adequate testimony;
- other circumstances of the case, which cannot be reliably established by other evidence.

The legal framework of forensics consists of the Law of the Republic of Kazakhstan "About forensic activities", the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan, the Code of Civil Procedure of the Republic of Kazakhstan.

There are several principles of forensic activity prescribed by the legislation. They are: legitimacy; the procedural independence of the expert; the independence of the forensic agencies; the scientific validity of the research tools and methods; competence, completeness, objectivity, comprehensiveness of research; professional ethics.

All of these principles are aimed at ensuring the objectivity of ongoing research and excluding the possibility of the impact of the parties or the body leading the process, on the expert.

An expert gets the task what is the object of expert activities aimed to transform the potential evidentiary information, contained in submitted to examination material evidence of the case, to the relevant evidentiary information that can be used to correct adjudication of a criminal or civil case.

During his examinations an expert can solve one or several levels of expert tasks, among them are:

- diagnostic level - the establishment of the nature or the state of the object
- classification level - the establishment of the group of objects
- identification level - the establishment of a specific individual identity of the object (individualization)

- situational level - reconstruction of the event or of its fragment.

Objects of the examination (expert study) are certain sources of information according to criminal procedure and civil procedure legislation and the case materials which are necessary for solving an expert task. They are: documents, material evidence; the human body and psyche condition; corpses; animals; samples for expert research; crime scene; other materials of the case.

The body (agency) which has appointed the examination has to guarantee the accuracy and the admissibility of the objects for examinations and also has to provide proper packaging, sealing and delivery of the objects or delivery of the expert to the location of objects in case of necessity and unimpeded access to the objects and conditions necessary for conducting research.

Some levels of expert tasks cannot be solved without the provision of samples for expert examination. Samples for expert examination – material objects certainly derived from the object, (subject to the establishment), reflecting its features.

As the samples for expert examination can be used skin pattern prints; bullets, cartridges samples, traces of tools and mechanisms; voice phonograms; sperm; dental casts; blood; nail clippings; microscopic scrapings of skin; handwriting, products, other materials reflecting man skills; samples of materials, substances, raw materials, products; saliva, sweat and other separations. The samples for expert examination are needed to compare them with objects (evidence) taken from crime scene.

The samples for expert examination may be withdrawn from suspect, victim, accused, person against whom the proceedings on the application of compulsory medical measures are conducted, other person, but only after questioning him as a witness (the victim) if there is sufficient evidence that the traces at the scene can be left by him.

There are two procedural forms (ways) of obtaining samples for expert examination. Samples for examination in a forced way (under compulsion) may be taken from suspect and accused. The second way is to take samples with the agreement. This way is used in relation to witness and victim. But sometimes the samples for expert examination can be obtained from these persons in a forced way in case of: infusion of the suspect (accused) to verify the evidence, incriminating him to the crime and the need to obtain samples for the diagnosis of sexually transmitted and other infectious diseases.

The further moment could be mentioned in this context is concerned to the procedural figure of expert. According to the law, judicial expert is a disinterested in the outcome of the case person, who has special scientific knowledge, which is charged by the court or investigator officer to do examination in particular case.

Expert or subject of forensic activity is a person who carrying out forensic activities based on of the license, employees of forensic organs, other person invited on single permit in order defined by legislation of the Republic of Kazakhstan.

These persons must meet the following requirements: they have to get higher [tertiary] education, availability of the certification committee of the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan, availability of scientific knowledge in certain field, qualification certificate for the right to carry out forensic examinations, availability of licenses.

Forensics cannot be assigned to the persons who recognized in accordance with the law as legally incapable, previously convicted, dismissed by negative reasons a position related to the implementation of forensic activity, in other circumstances prescribed by law (e.g.: order not to do reexamination by a person who conducts the initial examination).

The expert has no right to besides the body, leading the criminal procedure, to negotiate with the case participants on issues related to the examination, conduct research that could lead to full or partial destruction of objects or change their appearance or basic features if it was not special permission, independently collect materials for research.

The expert is obliged to: give a reasoned written opinion on the questions put before him; to testify on matters relating to research and according to his conclusion; appear when he is summoned by the body conducting criminal proceedings; keep the order during investigative acts and during

the court session; not to disclose information about the circumstances of the case and any other information which became known during the expert analysis.

An expert may not participate in the proceedings:

- if he participated at the criminal case as translator, witness, court clerk, investigator, prosecutor, defense counsel, legal representative of the accused, representative of the victim, civil defendant;

- if he is a relative of the victim, civil defendant or their representatives, a relative of the accused or his legal representative, a relative of the prosecutor, attorney, investigator;

- if he was or is in service or other dependence of the investigator, prosecutor, judge, the suspect, accused their lawyers, legal representatives and other participants;

- if he carried out an audit or other checking activities, the results of which formed the basis for start of criminal case or a prosecution;

- if his incompetence was revealed;

- if there are other circumstances that give reason to believe that the expert personally directly or indirectly interested in the case.

In addition, the legislator significantly expanded the rights of other persons involved in the criminal process relating to the appointment and production of forensic examinations. The rights of the suspect, accused and the victim during the appointment of the expertise and examination include the opportunities to: apply for the formulation of additional questions before an expert; apply for carrying out of examination, by the expert commission; before the examination to know about the decision on its appointment; to get an explanation of their rights; to change the expert or a request for change of forensics organ; apply for appointment of concrete person as an expert; to claim a request for an expert-questioning, the appointment of Additional or re-examination, as well as bringing new examination.

Also these persons within their rights can with the permission of the investigator attend the process of examination, to give explanations to the expert, to read the expert's conclusion or report on the impossibility to give an opinion, submit their comments.

In the case of refusal to satisfy the above-mentioned applications, the investigator have to announce to the person who made the request.

These rules are the same for the witness subjected to examination, and the person against whom the proceedings on the application of medical measures are conducted

The examination of witnesses and victims is possible only with their written agreement, and in the case of nonage or incapacity with the written agreement of their legal representatives

There are several procedural types of forensic examinations with specific features and procedural grounds for their appointment. They are: examination by commission of experts, complex examination, additional examination, re-examination.

Examination by commission of experts is appointed when there is the need for production of complex research by the experts of same specialty. They complete common analysis and evaluation of the results. When experts have different opinion there should be formulated separate conclusion.

The complex examination usually appointed when there is the need for production of complex research by the experts of different specialties. They formulate a general conclusion on the basis of research, conducted by each expert. The general conclusion must be signed only by competent expert.

Additional examination is appointed in the case of the lack of clarity and completeness of the primary conclusion as well as the emergence of new issues related to the previously investigated circumstances. The proceedings may be appointed to the same or another expert. An expert must be provided with previous conclusion.

The re-examination is assigned to study the same objects and solving the same issues in cases when the previous expert conclusion was not enough justified or its correctness is in question or when procedural norms of examination have been essentially violated. The re-examination must be appointed to the commission of the experts. The experts who conducted previous examination, may present during the re-examination and give the commission some explanations.

Despite all the rules of procedural regulation of the production of expertise, the expert's conclusion is not mandatory for the body, leading criminal proceeding, however, its disagreement with the expert's conclusion must be motivated.

The organ leading criminal proceeding or court has to estimate the conclusion according to the criteria for evaluation of the expert conclusions as a proof: admissibility, relevance, reliability, scientific character.

In accordance with the law, in some cases, the expert may refuse to conduct a research and give a conclusion. Report on impossibility to give a conclusion may be given when expert before the examination confirms that questions put to him are beyond his competence, materials provided to him are not suitable or sufficient for examination and cannot be replenished, state of the science and practice of forensics does not allow to answer the questions posed. Such kind of report must be motivated and directed to the body or person who appointed the examination.

The above mentioned procedural rules governing the appointment and production of forensic examination are aimed at ensuring the objectivity of research and compliance with the legitimate rights and interests of persons involved in criminal proceedings.

Information about the author

Dilbarkhanova Zh.– Deputy Head of the Almaty Academy of the Ministry of the Interior of the Republic of Kazakhstan named after Makan Yesbulatov, Doctor of Law, Professor (Almaty, Kazakhstan)

Дильбарханова Жанат Рахимжановна – заместитель начальника Алматинской академии МВД Республики Казахстан, доктор юридических наук, профессор, полковник полиции (Казахстан, г. Алматы);

Дильбарханова Жанат Рахимжанқызы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы бастығының орынбасары, заң ғылымдарының докторы, профессор, полиция полковнигі

М.С. Мухамеджан¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

АДАМДЫ САУДАҒА САЛУ ҚЫЛМЫСЫМЕН КҮРЕСУДЕГІ ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақстан Республикасында ең басты байлық адам және оның денсаулығы мен бостандығы. Автордың қарастырып отырған тақырыбы тікелей адамның ар-намысына, ар-ожданына, қадір-қасиетіне бас бостандығына қол сұғылатын қылмыс түрі болып табылады. Ұсынылған мақалада адамды саудаға салумен күрестегі жедел профилактикалық жұмыстар жүргізу ерекшеліктері бойынша сұрақтар қарастырылған. Аталған қылмыс түрінің жедел-ізвестіру қызметінің элементтері анықталған. Трансұлттық қылмыстарға ерекше көңіл бөлінген. Адамды саудаға салу қылмыстарын ескерту және профилактикалық жұмыстарын жүргізу жедел-ізвестіру қызметінің жауапты кезеңі болып табылады. Адам саудасымен байланысты қылмыстардың алдын алу, жолын кесу, анықтау және ашу, осы аталғанның барлығы жедел-ізвестіру профилактикасына жатқызуға болады. Қазақстан Республикасында Ішкі істер министрлігімен жыл сайын «Stop трафик» жедел профилактикалық іс-шарасы өткізіліп тұрады.

Түйін сөздер: трафик, адам ұрлау, трансұлттық қылмыстар, жәбірленуші, профилактика, жедел-ізвестіру, жедел жұмыстар.

Особенности проведения оперативно-розыскных профилактических работ преступлений связанных с торговлей людьми

В данной статье автор подчеркивает, что торговля Республике Казахстан самое главное богатство человека, его здоровье и свобода. Рассматриваемая автором тема является видом преступлений, непосредственно посягающих на честь, достоинство, честь и достоинство человека. Кроме того в данной статье рассматриваются вопросы о преступлениях, связанных с торговлей людьми, а именно особенности проведения оперативно-профилактических мероприятий, определены элементы оперативно-розыскной деятельности данного вида преступления. Также особое внимание уделено транснациональным преступлениям. По словам автора, профилактика и предупреждение преступлений, связанных с торговлей людьми являются важным оперативно-розыскной деятельности. Выявление, раскрытие и пресечение преступлений, связанных с торговлей людьми все перечисленное являются оперативно-розыскной профилактикой. Ежегодно в Республике Казахстан Министерством внутренних дел проводятся оперативно профилактические работы «Stop трафик».

Ключевые слова: трафик, похищение человека, транснациональные преступления, потерпевший, профилактика, оперативный розыск, оперативные работы.

Especially conduct of operational prophylactic activities of crimes related with human trafficking

In this article describes question of crimes, which related with human trafficking and it is especially of operational prophylactic measures. Identified elements of operational – prophylactic measures of this type of crime.

Great attention given to transnational crime. The object of kidnapping is the personality of the victim, his integrity, honor and dignity of freedom.

Not revealing admission and preventing crimes related with human trafficking is a major and crucial period of operational- prophylactic measures. Clearing, discovering and preventing of crime connected with human traffic are operative prophylactic activity. Every year operative prophylactic work, as «stop traffic» is held by enforcement bodies in the Republic of Kazakhstan.

Key words: traffic, kidnapping, transnational crimes, victim, prevention, operational work.

Қазақстанның 2050 жылға дейінгі даму стратегиясында ұзақ мерзімді басымды бағыттары ретінде ұлттық қауіпсіздік, ішкі саяси тұрақтылық және қоғамның бірігуі белгіленіп, оларды жүзеге асыруда ішкі істер органдарына маңызды сенім білдірілген [1].

Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-ші бабында, Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы - адам, оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары екендігін көрсетсе, осы Конституцияның 17-ші бабында адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайтындығы, ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды екендігі айтылған.

Яғни, Қазақстан Республикасында ең басты байлығы адам және адамның денсаулығы оның бостандығы. Ал менің қарастырып отырған тақырыбым тікелей адамның ар-намысына, ар-ожданына, қадір-қасиетіне бас бостандығына қол сұғылатын қылмыс түрі болып табылады [2].

XX ғасырдың бысынан бастап осы күнге дейін адамды саудаға салу күннен-күнге дамып келе жатқан қылмыс түрі болып табылады. Қазіргі таңда қылмыстың бұл түрін ауқымды трансұлттық проблемалардың қатарына жатқызсақ та қателеспейміз. Криминалогия көзқарасынан алатын болсақ, бұл қылмыстың жасалуынан көптеген мемлекеттерге залал келіп отыр, сол себепті бұны осындай көлемдегі проблема ретінде қарастырамыз.

Адамды саудаға салу қазіргі қоғамның ең бір залалды құбылыстарының бірі, бұл мәселе әлемдік құқық қорғаушылармен 1903 ж. көтеріле бастаған. Бұл мәселенің етек алуы Ұлыбританиядан Еуропа континенталдық мемлекеттеріне жезөкшелік мақсатымен әйелдерді сатудан бастама алды. Осылайша «ақ құлдық»термині пайда болды, алайда, уақыт өте келе, бұл термин жалпылама «адамды саудаға салу» терминімен ұштасып кеткен. Басқа мемлекеттерге «хат жазысу бойынша жұп табу», үй қызметшісі, даяшылар және фотомодельдер, т.с.с. ретінде әйелдерді тасымалдау оларды секс- бизнеске енгізу ең бір кең таралған нысаны болып қалыптасты.

Сол уақыттан бері адамды саудаға салу әрдайым сараптаманы қажет ететін болды, сонымен қатар көптеген даулар мен дискуссиялардың пәні болып табылады. Бірақ көптеген ресми құжаттарға, публикацияларға, және бұл мәселе бойынша ғылыми еңбектерді қарастырсақ, жалпы алғанда «адамды саудаға салу» деген терминді қозғағанда, ол бірден «әйелді саудаға салу» мағынасымен ассоцияланады. Және бұл жерде әйелдерді жезөкшелікке, порнобизнеске, сексуалдық саладағы әрекеттерге жұмылдыру үшін саудаға салынатындығы атап өткен орынды.

Аталған проблемамен күресуде Қазақстан Республикасы өзінің елеулі ілгерілеушіліктерге қол жеткізгенін атап өтті. Соның бір дәлелі- қылмыстар үшін жазаны қатандату мақсатында заңнамаларға түзету, түзету енгізу, сондай-ақ саудасы түсінігін БҰҰ-ның трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясына сай адамдарды, әсіресе әйелдер мен балаларды сатудың алдын-алу және жолын кесу туралы хаттамаға сәйкес келтіру болып табылады. Адамзаттың сонау қалыптасу кезеңінен бастап-ақ қылмыстылықты тек қана жазаның көмегімен тоқтатудың мүмкін еместігі белгілі болған. Бас-көз жоқ жазалай беруден гөрі қылмысты ескерту ұтымды деген ұғым пайда болды. Қылмысты ескерту туралы идея көптеген ғасырлар бұрын ұсынылған. Мәселен, Платон заң шығарушыны қылмыскер болуға бет түзеген адамды қылмыстан жеритіндей жағдайға жеткізетін Заң шығаруға шақырды. Аристотель қылмысты ескерту – бұл бұзылған ойға қашты келетін әдеттер мен талғамға қарсы күрес деп жорыды.

XVIII ғасырда Ш.-Л. Монтескье өзінің «Заңдар рухы туралы трактатында жақсы заң шығарушы қылмыс үшін жаза. Одан гөрі қылмысты ескертуді, жазалаудан гөрі адамгершілікті нығайтуға көңіл бөледі, деп жазған. Осы ережені Ч. Беккариа «Қылмыс және жаза туралы еңбегінде кеңейтіп және нақтылай түскен. Осы шығармаларға түсіндірме бере келе, Вольтер, қылмысты ескерту нағыз юриспруденция деген тұжырым айтқан [3].

Ал енді, қарастырылып отырған адамды саудаға салу қылмыстары бойынша күрес жұмыстарының бір бағыты болып жедел-іздігіру профилактикасын жатқызуға болады. Жедел-іздігіру профилактикасы ол қылмыстық белсенді тұлғалар бойынша жинақталған ақпараттар, олардың байланыстары.

Жедел-іздігіру қызметінің басты міндеттердің бірі болып қылмыстылықты анықтау, алдын алу, оны ескерту болып табылады. Әдетте қылмыстылықты ескерту дегенде бір жағынан қылмыс детерминанттарын анықтау мен оларды жою, екінші жағынан заңға қарсы әрекеттерге бейім тұлғаларды анықтау мен оларға тәрбиелік сипатта әсер етумен анықталады. Қылмыстың бұл үш «қосындының», яғни нақты криминогенді жағдай, қылмыскер және жәбірленуші әрекеттері, нәтижесі болып табылады. Олар қылмыстық құқық бұзушылықтар жасалуының басты механизмдеріне жатады. Сондықтан қылмыстық құқық бұзушылықты ескертуде жәбірленуші тұлғаның жеке басын, оның жат әрекеттерін ескеру қажет.

Жедел-іздігіру профилактикасы қылмыстылықты ескертудің жедел-іздігіру теориясының құрамдас бөлігі болып табылады. Сондықтан жедел-іздігіру қызметінде профилактиканың бұл түріне назар аудару қажет деп санаймын.

Жедел-іздігіру профилактикасы бұл виктимогенді жағдайға себеп болатын себептер мен жағдайларды болдырмау, жоюға бағытталған ерекше процесс болып табылады. Сонымен қатар қылмыстылықты ескертудің бұл нысаны адамның қылмыс құрбанына айналуына әсер еткен себептер мен жағдайларды анықтау мен оларды бейтараптандыру мақсатында жүзеге асырылатын іс әрекеттер кешені болып табылады [4].

Жедел-іздігіру профилактикасы сияқты виктимологиялық профилактиканың күрделі құрылымы бар, ол түрлі субъектілермен түрлі нысанда жүзеге асырылады және өзіндік ерекшеліктерге ие. Осындай ерекшелікке виктимологиялық профилактиканың мақсаттары жатады. Олар:

- қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- жеке тұлғаның құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғау;
- халықты виктимизациядан қорғау мақсатында әлеуметтік қорғау жүйесін құру;
- қылмыс құрбандарына әлеуметтік көмек көрсету болып табылады.

Аталған қылмыс түрін ескерту шараларын жүргізбестен бұрын ең алдымен қылмыстық әрекеттерден жиі түрде жәбір көретін адамдардың әдетті жеке мінез-құлықтарын білу керек. Осындай мәліметтер құқық қорғау органдарына қылмыс құрбаны болуы мүмкін тұлғалармен жүргізілетін ескерту жұмыстарын дұрыс түрде ұйымдастыруға көмегін тигізеді.

Жедел профилактиканың тиімділігі криминологиялық факторларды ескеруге мүмкіндік беретін виктимологиялық сипаттағы кең көлемді ақпараттарды талдаумен байланысты болады. Жиналған ақпараттың нәтижесінде әлеуетті жәбірленушілерді анықтауға мүмкіндік туады. Сонымен қатар жалпы және жеке түрде жүргізілетін виктимологиялық профилактика шаралары қоғамның криминализация және виктимизация көрінісі нақты болған жағдайда ғана эффективті түрде жүзеге асырылады. Ол үшін қылмыстарды, қылмыс жасаған тұлғалар, жәбірленушілер және келтірілген зардаптың сипаты мен көлемі туралы ақпараттарды тіркеудің тиімді жүйесі қажет. Қылмыс құрбаны туралы мәліметтерді статистикалық мәліметтерге дұрыс және тез арада енгізу жөн, ол туралы жалпы ақпарат болу керек, себебі осы көрсеткіштер жалпы қылмыстық статистиканың құрамдас бөлігі болып табылады. Адамды саудаға салу бойынша статистикасын енгізу қылмыстардың алдын алу, жолын кесу мен қылмыстық жағдай туралы толық және жеткілікті мәлімет алуға мүмкіндік береді [6].

Адам саудасымен байланысты қылмыстардың алдын алу, жолын кесу, анықтау және ашу, осы аталғанның барлығы жедел-іздігіру профилактикасына жатқызуға болады. Жалпы елімізде жыл сайын Ішкі істер министірлігімен «Stop трафик» жедел профилактикалық іс-шарасы өткізіліп тұрады. Сол кезде арнайы бөлімшелермен оның ішінде криминалды полиция басқармасымен ұйымдасқан қылмысқа қарсы адам саудасы фактілері бойынша жедел-іздігіру және профилактикалық жұмыстар етек алады. Жедел профилактикалық жұмыстар кезінде кәметке толмағандарды жанды саудаға салу, кәметке толмағанды жезөкшелікпен айналысуға тарту, жезөкшелікпен айналысуға тарту, пайдалану мақсатында

бас бостандығынан заңсыз айыру, адам саудасы, жезөкшелікпен айналысу үшін притондар ұйымдастыру немесе ұстау және жеңгетайлық әрекеттері анықталып полиция қызметкерлерімен жолы кесіледі.

Адамды саудаға салу кезінде іздестіру қызметі жедел-ізвестіру қызметінің басқа да кез келген түрі сияқты, жеткілікті түрде толық және сапалы реттеуді талап етеді. Осыған байланысты, ең маңызды сәт болып, Қазақстан Республикасы Конституциясының адамның заңды құқықтары мен мүдделерін, соның ішінде бас бостандығы мемлекетпен қорғау басымдылығы туралы қағидалы ережелерін бекіткен, егеменді мемлекет ретінде қабылдануы табылады. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясының 1-бабында, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары көрсетілген [2]. Бұл ережелерді мемлекеттің құқыққорғау органдары жедел бөліністерінің қызметін құқықтық реттеудің барлық жүйесін жетілдіру үшін, жекелеген түрде ұйымдасқан адам саудасымен күресу бойынша, маңызды негіз ретінде қарастырған жөн.

Қорыта келгенде жедел-ізвестіру қызметінде жедел профилактиканы жүргізудің маңыздылығы зор. Ол қылмыстылықтың алдын алудың дәстүрлі түрімен бірлесіп жүзеге асырылса, қылмыстылықты ескерту бойынша жүргізіліп жатқан жұмыстың деңгейі мен тиімділігін арттырады. Жедел профилактиканы жетілдіру барысында азаматтардың келтірілген зардаптарды өтеу, өзіне қатысты барлық ақпараттарды алу, қорғану мен мемлекеттік органдардан қолдау табу сияқты конституциялық құқығын жүзеге асыру басты мақсат болып табылады. Қылмыс құрбандары қолдау көрсетудің арнайы жүйелеріне қол жеткізулері және құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталу кепілдіктеріне ие болулары тиіс. Профилактиканың әсер ету шаралары қылмыстылыққа жол бермеу және болашақта аталған қылмыс түрін азайту мақсатын көздейді.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан 2050 стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағытты» атты Қазақстан халқына жолдауы. – Алматы, 2015 ж.
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы 30.08. 1995 ж. – Алматы, Норма – К, 2012.
3. Уголовная ответственность и общее предупреждение преступлений. – Омск. 1973. 37 с.
4. Ещанов А.Ш. К вопросу о виктимологической профилактике в Республике Казахстан // Экономика и право Казахстана. – 2003. – 41-44 бб.
5. Рустемова Г.Р. Виктимологическая профилактика как одно из приоритетных направлений профилактики правонарушений. Ученые труды Академии МВД РК. 2010. №23 (1). – С. 225-230.
6. Шайзадаев Б.А. Қылмыстың алдын алудың құрбантау мәселесі // Современные проблемы социально-политической и экономической модернизации Казахстана, – 314-317 бб.

List of sources used

1. Kazakhstan respublikasy President "Kazakhstan 2050 a new strategies alipasin memlekett of political baity" Atta Kazakhstan Halina goldau. – Almaty, 2015.
2. Kazakhstan Republikasynyn Constitutionsy30. 08. 1995 Zh. – Almaty, Norm – K, 2012.
3. Criminal liability and General prevention of crimes. – Omsk, 1973, 37 p.
4. Eschanov A. sh. On the issue of victimological prevention in the Republic of Kazakhstan // Economy and law of Kazakhstan. – 2003. – 41-44 BB.
5. Rustemova G. R. Victimological prevention as one of the priority areas of crime prevention. Scientific works Of the Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. 2010. No. 23 (1). – С. 225-230.
6. Kazadaev B. A. Almasty aldyn aludy urbandow msales // Modern problems of socio-political and economic modernization of Kazakhstan, – 314-317 BB.

Автор туралы мәлімет

Мухамеджан М.С. – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-ізвестіру тактикасы және арнайы техника кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының магистрі, полиция майоры (Алматы, Қазақстан)

Мухамеджан М.С. – старший преподаватель кафедры оперативно-розыскной тактики и специальной техники Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, магистр юридических наук, майор полиции

Mukhamedzhan M.S. – senior lecturer of the Department of operational search tactics and special equipment of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after makan Esbulatov, master of law, police major

**ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ,
КРИМИНОЛОГИЯ**

**УГОЛОВНОЕ ПРАВО,
КРИМИНОЛОГИЯ**

CRIMINAL LAW, CRIMINOLOGY

Е.М. Бимолданов¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

АБАЙСЫЗДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚТЫҢ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ СҰРАҒЫ ТУРАЛЫ

Автордың ұсынып отырған мақаласында мақалада автормен абайсыздық қылмыстылықтың себептері мен мәні, және түсінігі қарастырылады. Абайсыздық қылмыстылығының өзекті мәселелері ашылып көрсетілген. Абайсызда жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу шаралары анықталған. Сонымен қатар Е. Бимолданов бөлек, абайсыздық қылмыстылығының объективті және субъективті сипаттағы детерминаттары қарастырылған. Аталған қылмыстық құқық бұзушылықтар қоғамдық қатынастардың әртүрлі салаларында жасалып, әртүрлі жағдайлармен шарттасады. Олар техникалық құралдармен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік ережелерін сақтамаудан, кәсіби және лауазымдық міндеттерін тиісінше орындамаудан, не болмаса тұрмыстық өмірдегі тиісті ережелерді сақтамаудан тұратын заң бұзушылықтармен байланысты екені туралы баяндалған. Қоғамның әртүрлі өмір сүру салаларында абайсыздық қылмыстылығына алдын алушылық әсерін тигізетін шараларды жүзеге асыру бойынша ұсынымдар берілген.

Түйін сөздер: кінә нысаны, қылмыстық құқық бұзушылықтар, криминология, абайсыздағы қылмыстылық, қылмыстылықтың детерминанттары қылмыскердің жеке тұлғасы, қылмыстылықтың алдын алу, қылмыстылыққа қарсы күрес.

К вопросу о криминологической характеристике неосторожной преступности

В статье автором рассматриваются понятие, сущность и причины неосторожной преступности. Раскрыты актуальные проблемы изучения неосторожной преступности. Определены меры профилактики уголовных правонарушений, совершаемых по неосторожности. Отдельно автором рассмотрены детерминанты объективного и субъективного характера неосторожной преступности. Указанные уголовные правонарушения совершаются в различных сферах общественных отношений и обусловлены различными обстоятельствами. Они изложены в том, что связано с нарушениями закона, состоящими из несоблюдения правил безопасности при работе с техническими средствами, ненадлежащего исполнения профессиональных и должностных обязанностей, либо несоблюдения соответствующих правил бытовой жизни. Даны рекомендации по осуществлению мер профилактического воздействия неосторожной преступности в различных сферах жизнедеятельности общества.

Ключевые слова: форма вины, уголовное правонарушение, преступность по неосторожности, криминология, детерминанты преступности, личность преступника, профилактика преступности, противодействие преступности.

On the issue of criminological characteristics careless crime

In the article the author considers the concept, essence and causes of careless crime. The actual problems of studying incautious crime are revealed. Measures for the prevention of criminal offenses committed by negligence are defined. Separately, the author examines the determinants of the objective and subjective nature of careless crime.

These criminal offenses are committed in various spheres of public relations and are caused by various circumstances. They are set out in what is related to violations of the law, consisting of non-compliance with safety rules when working with technical equipment, improper performance of professional and official duties, or non-compliance with the relevant rules of everyday life. Recommendations are given on the implementation of preventive measures of careless crime in various spheres of society.

Key words: guilt, criminal offense, negligent crime, criminology, the determinants of criminality, the identity of the criminal, the prevention of crime, the counteraction of crime.

Қылмыстылық – мемлекет тарапынан құқықтық баға берілетін жағымсыз әлеуметтік құбылыс. Алайда, кейбір авторлар қылмыстылық ұғымы негізіне жататын қылмыстарды қылмыстық-құқықтық анықтау, оның мәнін ашуға мүмкіндік бермейді, - деп есептейді. Д.А. Шестаковтың пайымдауынша, криминологиялық түсініктегі қылмыстар – бұл қылмыстық заңмен оны осындай ретте мойындатуға әкеп соқтырған, қоғамға қауіптілік тудыратын іс-әрекет [1].

Қазіргі таңда абайсызда жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар өзімен бірге ауыр жағдайдың орын алуына алып келетіні рас, өйткені одан туындайтын салдар адам шығынына дейін әкеліп жатқаны көптеп кездеседі. Өкінішке орай, кінәнің нақ осы нысанында жасалатын қылмыстардың саны жеке тұлғаларға қарсы бағытталған қасақана қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарағанда күн санап өсіп келеді.

Абайсыздықтан болатын қылмыс қасақана қылмыстан ең алдымен жасаған бабының түріне қарай ерекшеленеді. Соған орай қасақана жасалатын қылмыстың психологиялық механизімінен оның айырмасы сол, адамның өзі істеген ісінің қоғам үшін қаншалықты қауіпті екенін және оның қоғамға қандай зардап әкелетінін қалай түсінетіндігіне байланысты. Абайсыздық қылмысын жасаушы адам өз ісінің қоғамға қаншалықты қауіпті екенін білмейді: ол қоғамға зиян келтіргісі, тіпті оған жол бергісі келмейді. Өйткені ондай зардаптың мүмкін болатынын ол алдын ала көріп біле алмайды немесе оны болдырмауға, алдын алуға болады деп сенеді [2].

Негізі, абайсызда жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар кең ауқымды және бұқаралық құбылысқа ие бола отырып, ғылыми-техникалық және технологиялық үрдістің нәтижесінде қалыптасты. Енді адамзат өздері ойлап тапқан жоғары қауіптіліктің тұтандырғыш көзі болып табылатын ғылыми-техникалық үрдістің бұл өніміне басшылық жасауға, сондай-ақ аталған техникалық құралдарды бақылаулы қауіпсіз жағдайда ұстап отыру жағдайынан айырылып отыр.

Едәуір қауіпті салдар мен әртүрлі зиянның туындауы, көбінесе жоғары қауіптілік көзі бар жұмыстармен, сондай-ақ жол-көлік оқиғасына алып келетін жол жүру ережесінің бұзылуымен байланысты абайсыздағы қылмыстардың нәтижесінде орын алады. Бұған экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтардың, өрттің, радиоактивті, улы, уытқұмарлық заттармен, жарылғыш заттармен және т.б. жұмыс жасау кезінде қауіпсіздік ережелерінің бұзылуы себеп болып отыр.

Бұл қылмыстық құқық бұзушылықтардың аталған түрлерінің жасалу шамасы жоғары көрсеткішке ие. Абайсызда жасалатын қылмыстық іс-әрекеттердің өзіне тән қасиеттілігі, аталған құбылысты едәуір қауіпті етіп көрсетеді, өйткені ол субъектінің өзіне жүктелген міндеттерді тиісті түрде орындамауына байланысты, яғни аталған тұлғалардың қоғам мен мемлекет алдындағы жоғары құқықтық, әлеуметтік және моральдық жауапкершілікті талап ететін әртүрлі негіздер бойынша орындауға міндетті. Мұндай бұзушылықтар жеке және заңды тұлғаларға (ұйымдарға, кәсіпорындарға) зардап шектіреді, жеке және қоғамдық қауіпсіздікті қауіпті жағдайда қалдырады. Басқаша айтқанда, бұдан заңды бұзған адамнан бастап, заңның бұзылуына жол бермейтін тәртіпті азаматқа дейін жеке қауіпсіздігі бұзылады. Қылмыстық құқық бұзушылықтарға, соның ішінде абайсызда жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы күрес жүргізуге салғырт қараған кез келген қоғам қауіпті жағдайда қалуы мүмкін, сол себепті, тұрақсыздыққа әкеп соқтырады [3].

Жалпы Қазақстандағы, соның ішінде жекелеген облыстардағы және аудан мен ауылдардағы криминалдық жағдай, өзгермелі тенденцияға ие, өкінішке орай, жақсы жағына қарай емес. Бүгінгі күні осы өзгерістерді қадағалап отыру және олардың қалыптасқан жағдайға жағымсыз ықпал етуін алдын алуының қажетті әдіс-тәсілдерін табу қажет.

Абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтарды дәрежелелеу қандай да бір пиғылмен жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарды дәрежелелеуге қарағанда ауқымдырақ, әрі үлкен қиындықтарды алдынан кездестіреді. Қасақана жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар болған кезде қылмыс құрамының белгілері, әдетте, бірден анықталып, оның себептері мен жағдайлары тексеріледі, соңында кінәлі адам қылмыстық жауаптылыққа

тартылады және осындай жағдайлардың қайталанбауы үшін алдын алу шаралары белгіленеді. Ал абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтарды ескерту (алдын алу) жұмыстары үлкен күрес жүргізуді қажет етеді.

Абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтар – кез келген қоғамдағы қылмыстылықтың барлық жиынтығының құрамдас бөлігі болып табылады. Бұдан басқа, абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың проценттіккөрсеткіші қарқынды өсіп келеді, оған қоса, олардың ғылыми-техникалық үрдістің даму шегінде олардың қоғамға қауіпті салдары да тиісінше жоғары.

Абайсыздық қылмыстарын оқиға болған қызмет саласына қарай жіктеудің криминологиялық және қылмыстық - құқықтық маңызы зор. Бұлайша жіктеу абайсыздық қылмыстарын қоғамдық қауіптілігіне және қылмысты жасау механизміне қарай топтарға бөлуге, осыған орай оған қарсы күрес шараларының ерекшеліктерін айқындауға мүмкіндік береді.

Абайсыздағы қылмыстылыққа қарсы күрес жүргізу мәселелерін талқылай отырып, біз аталған мәселенің қылмыстық-құқықтық емес, криминологиялық аспектісін жеке бөліп қарастырамыз. Аталған санаттағы қылмыстың ерекшелігі, оның себепті кешені, криминологиялық детерминанты, психологиялық қабылдау ерекшеліктері, трансформациясы, таралуы, оларды алдын алу бойынша іс-шаралар кешенін әзірлеу кезінде ескерілуі қажет [4]. Абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін тікелей қоры болып табылатын, криминологиялық детерминанттың түп ортасына мән берілуі қажет.

Отандық криминологияда қасақана жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтар абайсыздағыға қарағанда қоғамдық қауіптілік дәрежесінің жоғары болуымен ерекшеленгені сөзсіз, себебі субъектінің қылмыстық заңмен қорғалатын құқықтар мен мүдделерге қасақана зиян келтіруге бағытталған пиғылымен көрініс табады. Алайда қазіргі ғылыми-техникалық үрдістің салдары абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтың қоғамға қауіптілігі үнемі өсіп келеді.

Бұл жаңа технологиялардың пайда болуынан, сондай-ақ үлкен маңызға зор және объективті сипатқа ие өзге де объективті себептердің жоғары қауіптілік көздер санының өсуінен көрініс табады. Бұл ретте көптеген субъективтік себептер бар. Оған әсіресе үлкен қалалардағы өмір сүру қарқынының тездігі, адам өмірінде күнделікті қолданылатын жаңа техникалық құралдардың көптігі, бұның барлығы өз тарапынан қауіпсіздік ережесі талаптарын сақталуын қажет етеді. Өкінішке орай, көп жағдайда аталған талаптар сақтала бермейді, соның салдары үлкен қайғылы жағдайларға алып келеді. Абайсыздағы қылмыстылықтың субъективті себептеріне көп мән бермеудің салдары олардың қарқынды өсуіне өз үлесін айтқызбай-ақ қосып жатыр деуге болады. Отандық криминологтар жыл сайын көптеп тіркеліп жатқан абайсыздағы қылмыстылықтың динамикасына беріп отырған бағасы оңды емес. Бұған өндірістік, тұрмыстық, жол-көлік оқиғаларының өсу қарқынын жатқызуға болады. Бұл дегеніміз әртүрлі зардаптардың түсуінің алғышарты. Енді бұл жағдайда кінәнің қасақаналық нысаны болған жоқ қой, деп отырған болмайды. Әлбетте, ол үшін жазаның мөлшерін қатаңдату ешқандай оң нәтиже алып келмесі анық, сондықтан да абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға бейім адамдармен моральдық тұрғыда ықпал етуге күш жұмсап, жеке тәрбиелік жұмыстар жүргізуді онтайландыру керек. Тек осы жағдайда ғана елдегі қылмыстылықтың жалпы деңгейін төмендетуге болады деген ойдамыз.

Абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасайтын субъектілерге криминологиялық сипаттама беру қасақаналық қылмыскерлеріне криминологиялық сипаттама беруге қарағанда едәуір айырмашылығы бар, демек, мұндай тұлғаларға қолданылатын ықпал ету шаралары да өзгеше болуға тиіс және де абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаған тұлғаларға қатысты қолданылатын қылмыстық құқықтық шаралар, әрқашан негізді болып санала бермейді.

Абайсыздағы қылмыскердің жеке тұлғасы толықтай шынайы, тек әртүрлі дәрежедегі ауырлықта жасалатын қасақана қылмыстар үшін жазасын өтеп жатқан қылмыскерлердің

жеке тұлғасының арасында үлкен айырмашылық бар, сондықтан абайсыздағы қылмыскерлерге қатысты қылмыстық құқықтық критерийлер өзгеше болуы тиіс. Бұл жердегі мәселе, жаза мөлшерінде емес, абайсызда жасалатын қылмыстарды дәрежелі салдарында болып тұр [5].

Абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтарды объективті криминологиялық тұрғыдан сипаттау үшін жалпы қылмыстық-құқықтық сипаттама беру біздің ойымызша, бүгінгі таңда жеткіліксіз болып отыр. Бұл ретте аталған мәселені жан-жақты талдау қажет деп есептейміз. Сондықтан абайсызда жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы күрес жүргізудің өзекті мәселелерінің шешімін анықтау, зерделеу және талдау үшін қылмыстық-құқықтық емес, криминологиялық аспект өзектірек деп есептейміз. Осыған орай, бұл кешенді мәселенің жекелеген аспектілерін емес, аталған санаттағы қылмыстардың қылмыстық-құқықтық және криминологиялық сипаттамаларының жиынтығын қарастырған жөн.

Абайсыздағы қылмыстылық күрделі қылмыстық-құқықтық және криминологиялық құрылымға ие және әлеуметтік, құқықтық т.б. аспектілерге тікелей жанасатын ескерту шараларының біршама күрделі жүйесін талап етеді. Абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтар кең ауқымдылығымен сипатталады. Аталған қылмыстық құқық бұзушылықтар қоғамдық қатынастардың әртүрлі салаларында жасалып, әртүрлі жағдайлармен шарттасады. Олар техникалық құралдармен жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік ережелерін сақтамаудан, кәсіби және лауазымдық міндеттерін тиісінше орындамаудан, не болмаса тұрмыстық өмірдегі тиісті ережелерді сақтамаудан тұратын заң бұзушылықтармен байланысты [6].

Абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы күрес жүргізу мәселелерінің өзектілігі адамдардың өміріне, денсаулығына, мүлкіне келтірілген зиян мен оның динамикасына ғана емес, сонымен қоса аталған қылмыстық құқық бұзушылықтар қылмыскердің қоғамға және оның игіліктеріне деген әлеуметтік жауапсыздығы, тәртіпсіздігі, салғырттығының қауіпті түрлеріне жатады. Абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың қоғамға келтіретін зиянықасақана жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтарда криминогендік рөлге ие болуы мүмкін. «Жұмыла көтерген жүк жеңіл», демекші бұл өзекті мәселені түбімен жоғалту мүмкін болмаса да, қарқынды дамуына балға шабуға ықпал етуге болады. Сондықтан абайсыздағы қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы күрес қылмыстылықпен күрес жүргізудегі мемлекеттің алдыңғы қатарлы міндеттерінің бірі болуға тиіс.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Криминология. Учебник. – Алматы, 2004. – 336 с.
2. Махмудов Ш.Д. Ответственность за неосторожность - Душанбе, 1999. - 158 с.
3. Кузьмин Ю.А. Личность наркопреступника // Уголовно-правовая превенция в сфере оборота наркотических средств или психотропных веществ, алкогольной и спиртосодержащей продукции (региональный аспект): сборник материалов Всерос. науч.-практ. конф. Чебоксары: Изд-во Чуваш.ун-та, 2015. - С. 132-136.
4. Кузьмин Ю.А., Перепелкин В.И. Профилактика преступлений, совершаемых в состоянии алкогольного опьянения // Актуальные проблемы юридической науки и правоприменительной практики: сборник материалов V Международной научно-практической конференции, посвященной Дню юриста. – Чебоксары: Изд-во Чуваш.ун-та, 2015. - С. 343-347.
5. Кузьмин Ю.А. Актуальные проблемы отечественной криминологии // Трансформация социальных систем: проблемы и поиски путей решения: сборник научных трудов по материалам всероссийской научно-практической конференции (с международным участием). – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2015. – С. 76-80.
6. Алауханов Е.О. Криминология (Қылмыстану). Оқулық. - Алматы: "Қазғұрт" баспасы, 2006. - 264 б.

List of sources used

1. Criminology. Textbook. – Almaty, 2004. – 336 p.
2. Makhmudov Sh. D. Responsibility for carelessness - Dushanbe, 1999. - 158 p.
3. Kuzmin Yu. a. Personality of a drug criminal // Criminal law prevention in the sphere of trafficking in narcotic drugs or psychotropic substances, alcohol and alcohol-containing products (regional aspect): collection of materials vseros. scientific-practical Conf. Cheboksary: Izd-vo Chuvash.UN-TA, 2015, pp. 132-136.

4. Kuzmin, Y. A., Perepelkin V. I. Prevention of crimes committed in a state of alcoholic intoxication // Actual problems of legal science and law enforcement practice: collection of materials of the V International scientific and practical conference dedicated to the lawyer's day. – Cheboksary: Chuvash publishing house. UN-TA, 2015, pp. 343-347.
5. Kuzmin Yu.a. actual problems of domestic criminology // Transformation of social systems: problems and search for solutions: collection of scientific papers on the materials of the all-Russian scientific and practical conference (with international participation). – Saransk: Mordovia publishing house. University press, 2015. – Pp. 76-80.
6. Y.O. Alaukhanov Criminology (Ylistaro). Ouly. - Almaty: "Kazgurt" BASPA-Sy, 2006. - 264 b.

Автор туралы мәлімет

Бимолданов Ержан Малаевич – Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы, полиция подполковнигі, заң ғылымдарының кандидаты (Алматы, Қазақстан)

Бимолданов Ержан Малаевич – начальник кафедры уголовного право и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, кандидат юридических наук, подполковник полиции

Bimoldanov Yerzhan Malevich – head of Department of criminal right and criminology of the Almaty Academy of the Ministry of interior of the Republic of Kazakhstan named after makan Esbulatova, candidate of legal Sciences, police Lieutenant Colonel

Л.В. Виницкий¹, С.Л. Мельник¹

¹Смоленский государственный университет, Россия, г. Смоленск

ОБ ОШИБОЧНОМ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ПОМОЩИ СПЕЦИАЛИСТА В РАССЛЕДОВАНИИ

В данной статье рассматриваются особенности привлечения специалиста при расследовании уголовных дел, в том числе при назначении судебных экспертиз. Проанализировано соотношение полномочий специалиста и судебного эксперта, а также случаи ошибочного использования помощи специалиста в расследовании преступлений.

Результаты консультативной и технической деятельности специалиста в производстве экспертизы оформляются следующим образом: оказание технической помощи указывается во вводной части акта экспертизы; в исследовательской части эксперт указывает, какие технические средства он применил с участием специалиста; оказание консультативной помощи оформляется справкой специалиста, которая приобщается к акту экспертизы (в приложение), в исследовательской части эксперт делает ссылку на сведения, данные специалистом и представленном в приложении к акту экспертизы. Подводя итоги, автор, основываясь на мнении С.Н. Рехсона, делает вывод о том, что привлечение таких специалистов для оказания помощи при проведении экспертизы осуществляется в соответствии с принципами необходимости и целесообразности, демонстрирует опыт ее эффективности.

Ключевые слова: специалист, эксперт, специальные знания, расследование преступлений, судебная экспертиза.

Тергеу барысында маманның көмегін қате пайдалану туралы

Аталмыш мақалада қылмыстық істерді тергеуге мамандарды тарту, оның ішінде сот сараптамасын тағайындау ерекшеліктері қарастырылады. Маманның және сот сарапшысының өкілеттіктері арасындағы қатынас талданады, сондай-ақ қылмыстарды тергеуге маманның көмегін қате пайдалану жағдайлары да сөз болады.

Сараптама жүргізудегі маманның консультациялық және техникалық қызметінің нәтижелері мынадай түрде ресімделеді: техникалық көмек көрсету сараптама актісінің кіріспе бөлігінде көрсетіледі; зерттеу бөлігінде сарапшы маманның қатысуымен қандай техникалық құралдарды қолданғанын көрсетеді; консультациялық көмек көрсету маманның анықтамасымен ресімделеді, ол сараптама актісіне (Қосымшаға) қоса тіркеледі, зерттеу бөлігінде сарапшы маман берген және сараптама актісіне қосымшада ұсынылған мәліметтерге сілтеме жасайды. Қорыта келе автор С.Н. Рехсонның пікіріне сүйене отырып, сараптама жүргізу кезінде көмек көрсету үшін осындай мамандарды тарту қажеттілік пен орындылық қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылады, оның тиімділігін тәжірибе көрсететіндігі туралы баяндайды.

Түйін сөздер: маман, сарапшы, арнайы білімдер, қылмыстарды тергеу, сот сараптамасы

On the erroneous use of specialist assistance in the investigation

This article examines the features of involving a specialist in the investigation of criminal cases, including when appointing forensic examinations. The relationship between the powers of a specialist and a forensic expert is analyzed, as well as cases of mistaken use of specialist assistance in the investigation of crimes. This article examines the features of involving a specialist in the investigation of criminal cases, including when appointing forensic examinations. The relationship between the powers of a specialist and a forensic expert is analyzed, as well as cases of mistaken use of specialist assistance in the investigation of crimes. The results of the consultative and technical work of specialist in the production of examination are issued in the following manner: technical assistance indicated in the introductory part of the act of examination; in the research part the examiner indicates which technical means he used with the participation of specialists; provision of advice issued by a specialist certificate, which shall be attached to the examination report (in Annex), the research, the expert makes reference to the information given by the expert and presented in the Annex to the examination certificate. Summing up, the author, based on the opinion of S. N. Rehson, reports that the involvement of such specialists to assist in the examination is carried out in accordance with the principles of necessity and expediency, demonstrates the experience of its effectiveness.

Key words: specialist, expert, special knowledge, investigation of crimes, judicial examination.

Предложения о приглашении специалистов для оказания консультативно-технической помощи в решении экспертных задач, одной из первых, обосновывала С.Н. Рехсон. Их сущность сводится к следующему:

Если эксперт, которому поручено производство экспертизы, выясняет, что он недостаточно информирован в решении промежуточных вопросов, он обращается к следователю с просьбой привлечь специалиста для оказания технической или консультативной помощи при экспертном исследовании и оценке выявленных признаков. В качестве таких специалистов привлекаются работники предприятий, академических научно-исследовательских институтов, сельскохозяйственных станций, лабораторий и пр.

Специалист оказывает:

- техническую помощь в проведении массовых анализов на стационарном оборудовании фабрик и лабораторий по действующим ОСТам и ГОСТам;

- консультативную помощь по установлению технических сведений, рецептуре, отделке, составе препаратов на данном предприятии, особенностях изготовления продукции (наличие микробраков), используемых агрегатов и механизмов, типа исходного сырья, его хранения и пр.;

- консультативную помощь при оценке вариабельности признаков одной и разных партий изделий в пределах, допустимости действующими ОСТами и ГОСТами;

- консультативную помощь по вопросам применения агротехнических и агрохимических мероприятий, применения ядохимикатов, удобрений и пр.

Вышеуказанное не ограничивает перечень сведений, получаемых при использовании знаний специалистов.

Результаты консультативной и технической деятельности специалиста в производстве экспертизы оформляются следующим образом: оказание технической помощи указывается во вводной части акта экспертизы; в исследовательской части эксперт указывает, какие технические средства он применил с участием специалиста; оказание консультативной помощи оформляется справкой специалиста, которая приобщается к акту экспертизы (в приложение), в исследовательской части эксперт делает ссылку на сведения, данные специалистом и представленном в приложении к акту экспертизы.

Привлечение таких специалистов для оказания помощи при производстве экспертизы, как считает С.Н. Рехсон, осуществляется в соответствии с принципами необходимости и целесообразности, на эффективность которого указывает практика.

Принцип необходимости, по мнению С.Н. Рехсон, связан с обязательным участием специалиста, без знаний которого невозможно решить промежуточную экспертную задачу, а сам эксперт не может на данном этапе производства по делу освоить соответствующую методику (или метод), которым владеет специалист. Примером может служить экспертиза по исследованию чая по факту хищения и пересортицы его на чаеразвесочной фабрике (1981г.).

Для определения сорта чая отсутствовала экспертная методика, и недостаточно было проведения биологических и технологических исследований: установления метрических характеристик частиц, способа их помола, степени насыщения экстрактивными веществами и др. Определение сорта чая связано в любом случае с органолептическим методом – дегустацией на основе восприятия «букетов» запахов, характеризующих различные сорта. Освоение указанного специфического метода связано со значительным периодом подготовки специалистов, направляемых в Грузию или за пределы СНГ. В этом случае привлечение специалиста – дегустатора является незаменимым в решении экспертной задачи о сорте чая и которая является промежуточной для решения идентификационной задачи об источнике происхождения данной продукции.

Принцип целесообразности в практике производства экспертиз, как он понимается С.Н. Рехсон, заключается в привлечении специалистов, владеющих определенной системой методик, техническим оборудованием, которые в состоянии освоить эксперт, но на это потребуется значительное время. Так при исследовании почв по факту убийства для разрешения вопроса о месте преступления и субъекте, эксперту необходимо было исследовать гли-

ны, дифференцировать которые по разновидностям можно с применением специфических физико-химических методов. Ознакомление с трудами Института геологии Академии наук Казахстана позволило обратиться за технической и консультативной помощью к разработчику методики определения глинистых минералов с использованием люминесцентного анализа (адсорбция глинами флуорохромов и последующее изучение люминесценции) [1, с. 50-59].

Представляется, что аргументация С.Н. Рехсон недостаточно убедительна. В частности, что касается принципов необходимости и целесообразности – то вряд ли это серьезный аргумент. Если руководствоваться этими принципами, то УПК будет вообще излишним!

Во-первых, уголовному судопроизводству такие принципы вообще не свойственны. Не известны такие принципы и государственной судебной-экспертной деятельности.

Во-вторых, следует учитывать постулат, согласно которому нарушение норм Уголовно-процессуального кодекса в ходе уголовного судопроизводства влечет за собой признание недопустимости полученных таким путем доказательств. Заключение эксперта, как известно, также подлежит оценке с точки зрения его допустимости.

В частности, в соответствии с Постановлением Пленума Верховного Суда СССР от 16 марта 1971 г. «О судебной экспертизе по уголовным делам» необоснованным признается заключение эксперта, если при назначении и проведении экспертизы был нарушен уголовно-процессуальный закон [2].

Нам совершенно не понятно, что мешало в приведенных случаях провести комплексную экспертизу. В этом случае оба участника подписали бы итоговый документ, имеющий юридическую силу.

Следует заметить, что С.Н. Рехсон исходила из практики Казахской ССР. Однако и в наши дни, когда действует УПК РФ, имеют место публикации о том, что эксперты в своей практической деятельности строят свои заключения, опираясь на выводы специалиста.

В частности, О.В. Полещук, С.В. Саксин и В.В. Яровенко отмечают, что: «...потребность получения консультации специалиста может возникнуть не у следователя, а у эксперта при ответе на поставленный вопрос. Хотя такая ситуация процессуальным законом не предусмотрена, - пишут они, - эксперты в своей практической деятельности используют данную помощь» [3].

В подтверждение сказанного, они приводят пример из следственной практики. По уголовному делу, возбужденному по ч. 1 ст. 188 УК РФ, следователь назначил комплексную экспертизу, поставив на разрешение эксперта вопросы: Является ли представленный на исследование, изъятый у гр-на Ж. товар – трепангом, либо чем-то иным? Пригоден ли данный товар к реализации через торговую сеть? Какова оптово-розничная стоимость изъятого товара по состоянию на 06.04.2001 г.? Каковы условия хранения, а также срок хранения и реализации данного товара? Является ли данный товар стратегически важным сырьевым товаром?

При ответе на вопрос об условиях и сроках хранения и реализации товара эксперт К. обратился за консультацией к специалисту – зав. лабораторией промысловых беспозвоночных ТИПРО Я., который пояснил: допускается хранение представленного товара в холодильнике в замороженном виде, что удлиняет его срок хранения до 1,5 лет. С учетом полученной консультации, эксперт дал ответ на поставленный вопрос. Полагаем, что такая практика вполне допустима, а для того чтобы она имела процессуальную основу, предлагаем в ч. 1 ст. 58 УПК РФ внести следующее дополнение: «для постановки и решения вопросов экспертом».

С изложенной позицией согласиться не представляется возможным, ибо она противоречит УПК РФ и Федеральному закону от 31 мая 2001 г. № 73-ФЗ «О государственной судебной-экспертной деятельности». В п.2 ч. 4 ст. 57 УПК РФ указывается, что эксперт не вправе «самостоятельно собирать материалы для экспертного исследования». Аналогичное требование закреплено и в ст. 16 названного Федерального закона. Следовательно, такая экспертная инициатива незаконна. В данном случае эксперт имел право ходатайствовать о предоставлении ему дополнительных материалов, необходимых для дачи заключения, либо о привлечении к производству судебной экспертизы других экспертов, либо участвовать с раз-

решения следователя в процессуальных действиях и задавать вопросы, относящиеся к предмету судебной экспертизы.

Как видно из анализируемого примера, эксперт с учетом полученной консультации, дал ответ на поставленный вопрос. Но ведь консультация носила непроцессуальный характер. Можно ли такую информацию использовать при составлении заключения? Представляется, что нельзя! Даже если предположить, что специалист изложил свою позицию в форме заключения, то и в этом случае следует помнить, что УК РФ не предусматривает уголовной ответственности за заведомо ложное заключение специалиста.

Мы не видим процессуальных проблем в приведенных примерах. Представляется, что в указанных случаях, когда специалисты должны решать промежуточные задачи, их нужно ввести в ранг экспертов. В одних случаях это была бы комиссия эксперта, в других – комплексная. Комиссионный характер экспертизы должен определяться следователем либо руководителем экспертного учреждения, которому поручено производство экспертизы. Если по результатам проведенных исследований мнения экспертов по поставленным вопросам совпадают, то ими составляется единое заключение. В случае возникновения разногласий, каждый из экспертов, участвовавших в производстве судебной экспертизы, дает отдельное заключение по вопросам, вызвавшим разногласия. В заключении экспертов, участвующих в производстве комплексной судебной экспертизы, указывается какие исследования и в каком объеме провел каждый эксперт, участвовавший в производстве комплексной судебной экспертизы, принимавшие участия в исследовании, были ли они предупреждены об уголовной ответственности за дачу заведомо ложного заключения. В этом случае все соответствовало бы процессуальному закону.

Список использованных источников

1. Рехсон С.Н. Криминалистическое исследование одежды. Дисс. канд. юр. наук. – Алма-Ата, 1992. – 240 с.
2. О судебной экспертизе по уголовным делам: Постановление ПВС СССР от 16.03.1971 г. №1 // Сб. постановлений ПВС РФ) СССР, РСФСР) по уголовным делам. – М. 2000. – 428 с.
3. Полещук О.В., Саксин С.В., Яровенко В.В. Теория и практика применения специальных знаний в современном уголовном судопроизводстве. – М., 2007. – 123 с.

List of sources used

1. Rekhson S.N. Criminalistic research of clothing. Diss. Cand. of legal Sciences – al-mA-ATA, 1992. -240 p.
2. On forensic examination in criminal cases: Resolution of the PVA of the USSR of 16.03.1971 No. 1 // Collection of resolutions of the PVA of the Russian Federation) USSR, RSFSR) on criminal cases. – M. 2000. – 428 p.
3. Poleshchuk O.V., Saksin S.V., Yarovenko V.V. Theory and practice of applying special knowledge in modern criminal proceedings. – M. 2007. – 123 p.

Сведения об авторах

Виницкий Л.В. – профессор кафедры права Смоленского государственного университета, доктор юридических наук, Заслуженный юрист России (Смоленск, Россия)

Мельник С.Л. – доцент кафедры права Смоленского государственного университете, кандидат юридических наук (Смоленск, Россия)

Виницкий Л.В. – Смоленск мемлекеттік университеті құқық кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының докторы, Ресейдің еңбек сіңірген заңгері (Смоленск, Ресей)

Мельник С.Л. – Смоленск мемлекеттік университетінің құқық кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты (Смоленск, Ресей)

Vinitsky L.V. – Professor of the Department of law of Smolensk state University, doctor of law, Honored lawyer of Russia (Smolensk, Russia)

Melnik S.L. – associate Professor of the Department of law of Smolensk state University, candidate of law (Smolensk, Russia)

Ы.С. Аташов¹, А.А. Елеусинов¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

СИСТЕМА ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ И ОБЩЕСТВЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ В ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ ТЕРРОРИЗМА КАК ОСОБО ОПАСНОГО ПРОЯВЛЕНИЯ ЭКСТРЕМИЗМА

В статье рассматриваются проблемы по обеспечению национальной и общественной безопасности республики, подсистемы противодействию политическому, националистическому и религиозному экстремизму. Как утверждают авторы, огромная роль в обеспечении единой стратегии предупреждения экстремизма в масштабах всего государства, координации этой деятельности, отводится главе нашего государства и создаваемым им для решения данного вопроса консультативно-совещательным органам, в первую очередь Совету безопасности и Национальному Совету Республики Казахстан. Особое место в обеспечении любой управленческой деятельности, особенно в такой важной, сложной, многогранной, а тем более часто протекающей в тайне от окружающих сфере, как экстремистская деятельность, отводится информационному взаимодействию внутри системы по предупреждению экстремизма.

Авторы, в зависимости от правового положения в системе решаемых задач по предупреждению экстремизма и других функциональных особенностей, представляют варианты предупреждения экстремизма по структурным уровням.

Ключевые слова: терроризм, безопасность, экстремизм, религиозность, функции, борьба с терроризмом.

Мемлекеттік органдар жүйесі және терроризмді экстремизмнің қауіпті белгісі ретінде жіктеу

Мақалада республиканың ұлттық және қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету, саяси, ұлтшылдық және діни экстремизмге қарсы іс-қимылдың ішкі жүйесінің мәселелері қарастырылады. Авторлардың пікірінше, бүкіл мемлекет ауқымында экстремизмнің алдын алудың бірыңғай стратегиясын қамтамасыз етуде, осы қызметті үйлестіруде біздің мемлекетіміздің басшысы мен ол осы мәселені шешу үшін құратын консультативтік-кеңесші органдарға, бірінші кезекте Қауіпсіздік Кеңесіне және Қазақстан Республикасының Ұлттық Кеңесіне зор рөл беріледі. Кез-келген басқарушылық қызметті қамтамасыз етуде, әсіресе маңызды, күрделі, жан-жақты, әсіресе экстремистік іс-әрекет сияқты қоршаған ортадан құпия түрде жиі кездесетін ерекше орын экстремизмнің алдын-алу жүйесіндегі ақпараттық өзара әрекеттесуге беріледі.

Авторлар экстремизмнің алдын алу бойынша шешілетін міндеттер жүйесіндегі құқықтық жағдайға және басқа да функционалдық ерекшеліктерге қарай құрылымдық деңгейлер бойынша экстремизмнің алдын алу нұсқаларын ұсынады.

Түйін сөздер: терроризм, қауіпсіздік, экстремизм, діндік, міндеттер, терроризммен күрес

The system of state bodies and public organizations in the prevention of terrorism as an especially dangerous manifestations of extremism

The article deals with the problems of ensuring national and public security of the Republic, as well as subsystems for countering political, nationalist and religious extremism. According to the authors, a huge role in ensuring a unified strategy for preventing extremism throughout the state and coordinating this activity is assigned to the head of our state and the Advisory bodies created by him to address this issue, primarily the security Council and the National Council of the Republic of Kazakhstan. A special place in ensuring any management activity, especially in such an important, complex, multi-faceted, and even more often secret area as extremist activity, is given to information interaction within the system for the prevention of extremism.

The authors, depending on the legal status in the system of tasks to prevent extremism and other functional features, will present options for preventing extremism at structural levels.

Key words: terrorism, safety, extremism, religious, functions, fight with terrorism.

Общепризнанно, что для исследования любого явления социальной действительности необходимо определить его наиболее существенные черты, сравнить со смежными, сходными феноменами, и выявить закономерности изучаемого явления и обозначить точными понятиями, чтобы вероятно выстроить его структуру. От того, насколько данная конструкция будет соответствовать принципам единства формы и содержания во многом будет зависеть степень объективности оценки, а значит «справедливость и обоснованность предпринимаемых государством мер противодействия» [1].

Важнейшим элементом в системе обеспечения национальной и общественной безопасности республики должна быть подсистема противодействия политическому, националистическому и религиозному экстремизму, под которой следует понимать механизм, позволяющий преобразовать принятую государством стратегию в области предупреждения экстремизма в скоординированную деятельность конкретных ведомств, организаций, общественных объединений и граждан на основе действующего законодательства. Следовательно, эта система должна представлять собой совокупность соответствующих структур (государственных институтов, юридических и физических лиц) и определенного процесса принятия и реализации решений в этой важнейшей области жизнедеятельности общества и государства.

Систему субъектов предупреждения экстремизма можно условно разделить на две части в зависимости от правового положения участников. К первой относятся государственные институты (законодательные, исполнительные и судебные), принимающие участие в процессе выработки и реализации решений в области противодействия экстремизму. Вторая – политические партии, общественные и религиозные организации, средства массовой информации, а также частные лица, способные оказать влияние на формирование и реализацию политики противодействия экстремизму.

Потенциал такой системы должен определяться следующими основными параметрами: надежностью, обеспечивающей выполнение функций системы в полном объеме, а также разумной достаточностью, ограниченной возможностями государства содержать ее.

Следует подчеркнуть, что появление системы предупреждения экстремизма в рамках системы органов государственной власти означает качественно новый этап организации управления государством. Это отражает осознание того факта, что проблемы борьбы с проявлениями экстремизма на нынешнем этапе развития приобрели комплексный характер, затрагивающий все сферы социальной жизни и основы государственной власти.

Главными направлениями формирования такой системы, на наш взгляд, являются определение задач, оптимальной структуры системы и функций ее отдельных элементов, организаций функционирования системы в целом, которая, по мнению профессора Н.М. Абдирова: «...невозможна без реализации института координации, и причем на нескольких системных уровнях». В зависимости от правового положения в системе решаемых задач по предупреждению экстремизма и других функциональных особенностей, систему предупреждения экстремизма можно представить в виде следующих структурных уровней:

1. Центральные органы государственного управления, на которых законом непосредственно возложены задачи предупреждения экстремизма;
2. Органы государственной власти и управления, которые выполняют те или иные функции, способствующие предупреждению экстремизма;
3. Общественные организации и объединения, деятельность которых в той или иной мере содействует предупреждению экстремизма;
4. Межведомственные государственные органы, выполняющие координирующие и иные организующие функции в этой сфере.

При рассмотрении первого блока предложенной системы, исходя из обоснованного нами ранее положения о том, что одной из форм экстремизма является терроризм, можно в принципе воспользоваться структурой, предложенной Законом Республики Казахстан от 13 июля 1999 года № 416-1 «О борьбе с терроризмом», который в статье 4 устанавливает, что государственными органами, осуществляющими непосредственную борьбу с терроризмом, являются:

- 1) Комитет национальной безопасности Республики Казахстан;
- 2) Министерство внутренних дел Республики Казахстан;
- 3) Служба охраны Президента Республики Казахстан;
- 4) Министерство обороны Республики Казахстан.

К особенностям второго системного блока органов, принимающих участие в предупреждении экстремизма, относится то, что они выполняют отдельные функции, способствующие предупреждению экстремизма, в чем собственно и состоит их задача. Так, статья 8 Закона «О борьбе с терроризмом», определяя компетенцию иных государственных органов в борьбе с терроризмом, в самом общем виде устанавливает, что «государственные органы участвуют в борьбе с терроризмом в пределах своей компетенции посредством разработки и реализации профилактических, режимных, организационных, воспитательных и иных мер предупреждения и пресечения террористических акций, создания и поддержания в необходимой готовности ведомственных систем превентивных мер противодействия совершению преступлений террористического характера, предоставления финансовых средств, информации, средств транспорта и связи, медицинского оборудования, медикаментов и медицинского обслуживания, материально-технического обеспечения». Как мы определились выше, подобная структурная схема построения органов, оказывающих содействие в борьбе с терроризмом, вполне применима и к поставленной нами задаче анализа системного блока органов, принимающих участие в предупреждении экстремизма.

Деятельность всех этих органов, осуществляющих предупреждение экстремизма, протекает в различных правовых и организационных формах, ими решаются различные аспекты проблем, поэтому эта деятельность нуждается в повседневной координации, постоянном осуществлении взаимодействий этих органов, информационном обеспечении и т.д.

Законом Республики Казахстан от 13 июля 1999 года № 416-1 «О борьбе с терроризмом», заложены правовые основы такого взаимодействия.

Особое место в обеспечении любой управленческой деятельности, особенно в такой важной, сложной, многогранной, а тем более часто протекающей в тайне от окружающих сфере, как экстремистская деятельность, отводится информационному взаимодействию внутри системы по предупреждению экстремизма. В этом деле также наметились серьезные подвижки, к которым с полным основанием можно отнести создание объединенного банка данных о терроризме и иных проявлениях экстремизма и сепаратизма КНБ, МВД, МИД и Генеральной прокуратуры Республики Казахстан.

Огромная роль в обеспечении единой стратегии предупреждения экстремизма в масштабах всего государства, координации этой деятельности, отводится главе нашего государства и создаваемым им для решения этого вопроса консультативно-совещательным органам, в первую очередь Совету безопасности и Национальному Совету Республики Казахстан. В нынешних не простых условиях роста экстремистской активности во всем мире и прилегающих к Казахстану регионах, Президент Республики Казахстан является по сути дела ядром, стержнем всей деятельности государственных и общественных организаций по предупреждению экстремизма в нашей стране. Очень четко это проявляется в реализации функций именно двух последних блоков, где организующая роль Президента особенно велика.

Важным элементом в системе предупреждения экстремизма, прежде всего в его профилактике, являются общественные формирования. В рамках конституционного строя республики им предоставлены широкие права для самореализации. Задача государства состоит не только в том, чтобы контролировать их деятельность с целью недопущения создания экстремистских организаций, но и в том, чтобы создавать и всячески поддерживать общественные формирования, способствующие предупреждению любых экстремистских проявлений. В частности Ю.М. Антонян подчеркивает: «Взаимодействие государственных органов и общественных формирований окажется эффективной в том случае, если она будет представлять собой не набор случайных мероприятий, а продуманную совокупность строго упорядоченных мер, разработанных на основе строгого учета конкретных условий, своеобразия обстановки и задач борьбы с правонарушениями [2, с.29].»

В настоящее время в Казахстане таких общественных организаций много и участие их в деле профилактики экстремизма многообразно.

В то же время, думается, что реальный механизм сбора, изучения, анализа информации, ведения информационного банка данных, координация действий всех элементов системы, обоснование и подготовка политических решений на общегосударственном уровне по всему спектру вопросов предупреждения экстремизма, должен воплотиться в специально созданном коллегиально-консультативном органе при Президенте Республики Казахстан.

Быть может имеет смысл использовать опыт Российской Федерации, где при Президенте РФ довольно успешно действует Комиссия по противодействию политическому экстремизму [3], созданная для обеспечения взаимодействия органов государственной власти в борьбе с проявлениями фашизма и других форм политического экстремизма, проведения всестороннего анализа причин и условий, способствующих проявлению различных форм экстремизма, выработке мер, направленных на предупреждение и устранение таких причин и условий, а также информирования общественности через средства массовой информации о результатах проведенной в этой области работы.

В соответствии с этим Указом в Комиссию включены руководители ряда федеральных ведомств, в чьи задачи входит противодействие антиконституционным проявлениям (Министр юстиции, Министр внутренних дел, Директор ФСБ, Министр по делам печати, телерадиовещания и средств массовой коммуникации), а также некоторые члены Совета Федерации и депутаты Государственной Думы Федерального Собрания, представители Администрации Президента страны. Такой высокий государственный статус членов Комиссии свидетельствует о том, что решения Комиссии могут находить свое нормативное отражение в деятельности ведомств, участвующих в противодействии экстремизму.

Однако представляется, что в деятельности данного органа имеются определенные недостатки.

Так, по нашему мнению, серьезно подрывает его возможности придание Указом данной Комиссии статуса «консультативного органа».

Далее, в определенной мере цель координации действий различных ведомств по противодействию экстремизму достигается за счет реализации функции разработки согласованных мероприятий органов государственной власти по предупреждению и пресечению политического экстремизма в Российской Федерации, а данная функция, согласно российскому законодательству, уже присуща прокуратуре.

По существующему положению, Комиссия для выполнения своих задач имеет право направлять в соответствующие правоохранительные органы материалы о проявлениях политического экстремизма. Отсюда возникает вопрос: откуда эти материалы получает Комиссия, и почему они не попадают до этого в поле зрения правоохранительных структур?

При возможном создании такого органа в нашей республике желательно было бы учесть эти моменты, снижающие эффективность данной структуры. Кроме того, в нем должен быть заложен конструктивный механизм управления процессом реализации и контроля исполнения практических мероприятий по предупреждению экстремизма. По нашему мнению, только при наличии реальных властных полномочий, можно будет воплотить решения в практику, во всех же других случаях они будут тормозиться на различных уровнях властной вертикали. Кстати, это соответствует накопленному мировому опыту, свидетельствующему, что политические решения в сфере обеспечения национальной безопасности должны приниматься в рамках межведомственной структуры.

Исходя из этого, представляется необходимым разработать четкий организационно-правовой механизм, который обеспечивал бы координацию деятельности правоохранительных структур по предотвращению и пресечению криминальных проявлений экстремизма. Это бы органично вписало систему предупреждения политического, национального и религиозного экстремизма в систему обеспечения национальной и общественной безопасности страны.

В целом исследование складывающейся системы государственных органов и общественных формирований в профилактике экстремизма свидетельствует о следующем:

- 1) структура системы, в силу определенной громоздкости и запутанности не способствует оптимизации процесса управления ею;
- 2) государство не сформировало четкой политики по отношению к экстремизму, поэтому общество не в полной мере осознает его опасности и не готово к восприятию ряда мероприятий по предупреждению его проявлений;
- 3) недостаточная скоординированность действий ее субъектов, в функции которых входит предупреждение отдельных проявлений экстремизма существенно снижает ее эффективность;
- 4) отдельные ее субъекты, и, прежде всего, гражданское общество, не в полном объеме вовлечены в противодействие экстремизму, (речь идет о средствах массовой информации и т.д.);
- 5) в серьезном совершенствовании нуждается система сбора, обработки и обмена информации (нет единого межведомственного банка данных), наличие и нормальная деятельность которой должна быть одной из главных функций самой системы, тем более что ее нет и у составляющих ее субъектов.

Список использованных источников

1. Н.М. Абдиров. Концептуальные проблемы борьбы с наркотизмом в Республике Казахстан (криминологическое и уголовно-правовое исследование): Автореф. дис. ... д.ю.н. – Алматы, 1999. – 56 с.
2. Ю.М. Антонян, Г.М. Миньковский. Профилактика правонарушений.– М.: Знание, 1978. – 96 с.
3. Указ Президента Российской Федерации от 27 октября 1997 года № 1143 «О Комиссии при Президенте Российской Федерации по противодействию политическому экстремизму в Российской Федерации» // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1997. – № 44. – С. 50-57.

List of sources used

1. N.M. Abdirov. Conceptual problems of combating drug addiction in the Republic of Kazakhstan (criminological and criminal-legal research): Author's abstract. dis. ... Doctor of Law - Almaty, 1999. -- 56 p.
2. Yu.M. Antonyan, G.M. Minkovsky. Prevention of offenses. - M.: Knowledge, 1978. - 96 p.
3. Decree of the President of the Russian Federation of October 27, 1997, No. 1143 "On the Commission under the President of the Russian Federation to counter political extremism in the Russian Federation" // Collected Legislation of the Russian Federation. - 1997. - No. 44. - S. 50-57.

Сведения об авторах:

Аташов Ыбырай Серікбайұлы – преподаватель кафедры Военной и тактико-специальной подготовки Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, капитан полиции (Алматы, Казахстан).

Елеусинов алмат Алтайұлы – преподаватель кафедры Военной и тактико-специальной подготовки Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, капитан полиции (Алматы, Казахстан).

Аташов Ыбырай Серікбайұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы әскери және арнайы тактикалық даярлық кафедрасының оқытушысы полиция капитаны (Алматы, Қазақстан).

Елеусинов алмат Алтайұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы әскери және арнайы тактикалық даярлық кафедрасының оқытушысы полиция капитаны (Алматы, Қазақстан).

Atashov Ybyrai Serikbayuly - teacher of the Department of Military and tactical-special training of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatova, police captain (Almaty, Kazakhstan).

Eleusinov almat Altayuly - lecturer of the Department of Military and tactical-special training of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatova, police captain (Almaty, Kazakhstan).

М.Т. Байбек¹

¹Қазақстан Республикасы ПМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ЖЫНЫСТЫҚ ТИІСПЕУШІЛІГІНЕ ҚОЛ СУҒАТЫН ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Қазіргі таңда кәмелетке толмаған тұлғалардың жыныстық дербестігі мен бостандығы, олардың денсаулығы, әлеуметтік жағдайы, психикалық жай-күйі дәрежелі деңгейде жетілуі қоғамда өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Осыған байланысты автор ұсынып отырған мақаласында өзекті жағдайларды айқындаумен бірге, заңгер-ғалымдардың пікірлерін қоса отырып, өзінің көзқарасын айқын көрсеткен. Мақаланың құрылымы қолданыста жүрген қылмыстық заңнама жүйесіне негізделеді. Сонымен қатар М.Т. Байбек аталған тақырыптағы мақаланы дайындау барысында барынша көптеген заңгер-ғалымдардың пікірлері талданып, Қазақстан Республикасының Конституциясынан бастау алған құқықтық актілерді өз ретімен қолдана білген. Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі Ерекше бөлігінің бірінші тарауында жыныстық қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша тікелей кәмелетке толмағандардың жыныстық дербестігі мен бостандығы жөнінде кеңінен айтылған.

Түйін сөздер: кәмелетке толмаған, қылмыстық құқық бұзушылық, жыныстық тиіспеушілік, жыныстық бостандық, криминология.

Криминологические аспекты преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних

На сегодняшний день в нашем обществе одним из актуальных вопросов является половая независимость и свобода несовершеннолетних, их здоровье, социальное положение, психическое состояние. В связи с этим автор в своей статье, определяя актуальные вопросы, вместе с этим руководствуясь мнением ученых-юристов, точно, на свой взгляд определил видение данной проблемы. Структура статьи основана по действующему уголовному законодательству. При подготовке данной статьи М. Байбеком были использованы нормативные правовые акты, которые берут свое начало из Конституции РК. Содержание статьи основывается на половой неприкосновенности и свободе несовершеннолетних, которое отображается в особенной части Уголовного кодекса РК в разделе уголовные правонарушения против личности.

Ключевые слова: несовершеннолетний, уголовное преступление, половая неприкосновенность, половая свобода, криминология.

Criminological aspects of crimes against the sexual inviolability of minors

Currently, the minor sexual autonomy and freedom of individuals, their health, aleumettk condition, mental condition degree level of maturity is one of the most pressing social issues. In this regard, the author of the article along with the determination of the actual cases, including the views of scientists, lawyers, with its point of view clear. The article is based on the structure of the existing criminal law system. In addition, the title of the article of the Constitution of the Republic of Kazakhstan during the start of the legal acts, and their use in order to know. The content of the article of the criminal code of the Republic of Kazakhstan is reflected in the first chapter of this part of individuals, including sexual offenses against minors for criminal offenses directly touches widely on the sexual autonomy and freedom.

Key words: minor, criminal offense, sexual inviolability, sexual freedom, criminology.

Адамның жыныстық бостандығы мен еркіндігіне қарсы қылмыстар деп- еліміздің қылмыстық заңнамасында бекітілген, он төрт жасқа болмаса он алты жасқа толмаған жасаөспірімнің жыныстық еркіндігіне, бітім-болмысы мен психикалық тұрғыда қажетті деңгейде дамуына, ересек адамдардың жыныстық өмірінің бостандығы мен біздің қоғамымызда қалыптасып қалған жыныстық қарым-қатынастарға қауіпті болатын қылмыстық қастандықтарды айтуға болады. Кәмелетке толмағандардың жыныстық бостандығы мен дербестігіне қарсы әрекеттердің біздің қоғамымызға қауіптілігін олардың адами жыныстық еркіндік пен жыныстық қол сұғылмаушылығына қауіпті зиян келтіреді, кәмелет жасына толмаған адамдардың адами және психикалық дамуына зиян келтіреду, олардың бітім-болмысы мен жан-дүниесінің дамуына, тиісті деңгейде қалыптасуына кері әсерін тигізеді, қоғамдағы адами көзқарастарды терсі ықпалын тигізеді. Осы уақытқа дейін кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы біртұтас криминологиялық санат ретінде қаралады. Қылмыстылық бұл салыстырмалы жаппай, тарихи өзгермелі әлеуметтік, қылмыстық-құқықтық сипатқа ие, сонымен қатар белгілі бір мемлекетте белгілі бір уақыт аралығында жасалған қылмыстардың жиынтығынан тұратын таптық қоғамның құбылысы. Қылмыстылықтың келесідей сапалық-сандық да көрсеткіштермен өлшенеді: яғни, қылмыстылықтың мөлшері, деңгейі, құрылымы, динамикасы (қозғалысы). Қылмыскердің жеке тұлғасы, оның қоғамға қайшы көріністердегі рөлі мен орны, оның жеке тұлғалық ерекшеліктері туралы мәліметтер қылмыстың себептері туралы ақпаратты қамтиды. Қылмыскердің жеке тұлғасы сондай-ақ жаңа қылмыстардың (қылмыстың қайталануы – рецидив) алдын алу үшін тікелей зерттеледі. Қылмыстылықтың себептері мен жағдайлары криминогендік факторлар, детерминанттар қылмыстылықты тудыратын және соған себеп болатын жағымсыз экономикалық, демографиялық, психологиялық, саяси, басқарушылық-ұйымдастырушылық құбылыстар мен үдерістердің жүйесін қамтиды. Мазмұнының әртүрлігіне байланысты әртүрлі деңгейде зерттеледі: толық, қылмыстардың жекелеген топтары, нақты қылмыстар бойынша. Қылмыстылықтың алдын алу, яғни ескерту-қылмыстылықтың себептері мен жағдайларын жоюға, бейтараптандыруға не әлсіретуге бағытталған мемлекеттік немесе қоғамдық шаралардың жүйесі ретінде айтылады. Сонымен қоса қылмыстылықтың алдын алу жүйесінің бағыты, әрекет етудің механизмі, кезеңдері, көлемі, мазмұны, субъектілері және өзге де өлшемдер бойынша талданады.

Жыныстық қылмыстардың объектісіне байланысты көзқарастарға келетін болсақ олар әртүрлі. Я.М. Яковлев жыныстық қылмыстардың топтық объектісіне қоғамда мүшелері арасындағы жыныстық қатынастарды жатқызады. Ал, П.П. Осипов жыныстық қылмыстардың топтық объектісін адамдардың өз жыныстық қажеттіліктерін қанағаттандыруға байланысты олардың арасындағы қатынастардың пайда болуының әлеуметтік негіздерін есептейді. Н.С. Шостак болса жыныстық қылмыстардың топтық объектісі деп өнегелікті атайды [5]. Қылмыстық құқық саласындағы заң әдебиеттерінде түрлі пікірлер мен пайымдауларды кездестіре аламыз. Мысалы, жыныстық қатынастарды біреулері барлық жыныстық қылмыстардың топтық объектісіне жатқызса, басқалары оны жекелеген жыныстық қылмыстардың тікелей объектісіне жатқызады. Жыныстық қылмыстардың объектісіне кең мағынада түсініктеме беретін ғалымдар олардың қатарына жыныстық қылмыстарға жатпайтын басқа да қоғамға қауіпті іс-әрекеттерді жатқызады. Олар: жезөкшелікпен айналысуға тарту (ҚР ҚК 308-бабы), жезөкшелік кәсіппен айналысу үшін притондар ұйымдастыру немесе ұстау және жеңгетайлық (ҚР ҚК 309-бабы), порнографиялық материалдарды немесе заттарды заңсыз тарату (ҚР ҚК 311-бабы), кәмелетке толмағандардың порнографиялық бейнелері бар материалдарды немесе заттарды дайындау және олардың айналымы не оларды порнографиялық сипаттағы ойын-сауық іс-шараларына қатысу үшін тарту (ҚР ҚК 312-бабы) [2].

Қазақстан Республикасы Конституциясының 17-бабының 1-2 бөлігінде айтылғандай, "Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды", - делінген. Сондықтан да мемлекетіміз адам мен азаматтың қадір-

қасиетіне аса көңіл бөліп, оларға қатысты зорлық-зомбылық әрекеттерін қылмыстық құқық бұзушылық заңымен қатаңдатқан [1]. Бұл қылмыстар тобының объектілері туралы айтар болсақ - жыныстық еркіндік пен жыныстық бостандық, ол кейбіреулерінің қосымша объектісі – кәмелет жасына толмағандар мен жеткіншектердің бітім-болмысының және психикасының ойдағыдай дамуы. Әрбір жапа шеккен адамға қатысты саралауды әр бапқа сәйкес бөлек, норманың мағынасына қарай жүргізу керек, жапа шегуші адам оның жасына әйелсіз әйел адам да, еркек адам да бола алады. Десек, қылмыстық заңның қорғауына әйел адам да, еркек адам да алынады.

Жыныстық бостандық – тұлға өз нәпсіқұмарлық қажеттіліктерін қалай қанағаттандыратынын анықтауда көрініс табатын адамның жеке бостандығының құрамдас бөлігі. Жыныстық бостандыққа тек 16 жасқа жеткен психикалық дені сау тұлға ие. 16 жасқа жетпеген және психикалық дені сау емес тұлғалар жыныстық бостандыққа ие емес. Сондықтан 16 жасқа жетпеген психикалық жетілмеген адаммен ерікті немесе күш қолданып жыныстық қатынасқа түскені үшін ҚР ҚК 120-122-баптарымен қылмыстық жауаптылық қарастырылған. Бұндай жағдайларда ҚР ҚК 120, 121 және 124-баптарымен қарастырылған қылмыстардың объектісі болып жыныстық қол сұғылмаушылығы саналады [2].

Қылмыс жасаудағы себеп, негізінен, нәпсіқұмарлық, бірақ басқа да себептер болуы мүмкін. Ережеге сәйкес жыныстық қылмыстардың басым бөлігі он алты жасқа толған есі дұрыс екі жынысты да адамдардың әрекеттерімен жүзеге асырылады, яғни субъектісі он алтыға толған есі дұрыс адам. Зорлаудың (ҚК 120-бабы) және нәпсіқұмарлық сипатындағы күш қолданудың (ҚК 121-бабы) субъектісі 14 жасқа толған адамдар. Жас балаларды азғындық жолға түсіру (Қылмыстық кодекстің 124 бабы). Он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау (Қылмыстық кодекстің 122 бабы). Жыныстық қылмыстар жыныстық бостандыққа және жыныстық қолсұғылмаушылыққа қол сұғады. Ал жасалу тәсіліне қарай: зорлықшыл, зорлықшыл емес деп бөлінеді. Аталған қылмыстардың ішінде жас балаларды азғындық жолға түсіру (ҚР ҚК 124-бабы) ерекше қылмыс болып табылады [2]. Аталған қылмыстың объектісі жеткіншектердің адамгершілік тұрғысынан дұрыс қалыптасуы болып табылады. Объективтік жағынан қылмыс -14 жасқа жетпегендігі айқын адамға қатысты күш қолданусыз азғындық іс әрекеттерді жасау арқылы көрініс табады. Кінәлының немесе жеткіншектердің жыныстық құмарлығын жыныстық қатынас жасаумен байланыссыз түрде қанағаттандыруға бағытталған әр түрлі іс-әрекеттерді істеуі азғындық деп танылады. Азғындық әрекеттер интеллектуалдық және қимыл көрсету арқылы жүзеге асырылады. Интеллектуалдық азғындыққа әр түрлі порнографиялық өнімдерді, бейнефильмдерді көрсету, жыныстық тақырыптағы әдепсіз әңгімелер айту, осы тұрғыдағы шығармаларды оларға оқуға берулер жатады. Жәбірленушінің жас мөлшеріне қарай кәмелетке толмағандарға бағытталған қылмыстар болады. Мұндай топтастыру қылмыстық әрекеттерді саралауға әсер етеді. Кейбір жыныстық қылмыстардың түрлерінде қоғамға қауіпті іс-әрекеттің кәмелетке толмағандарға қатысты жасалынуы ауырлататын мән-жай ретінде қаралады. Сонымен жыныстық қылмыстар дегеніміз - жыныстық қатынас, сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер міндетті түрде жәбірленушіге қатысты күш қолданып немесе оны қолдану қатерін төндіру және мәжбүр ету жолымен немесе онсыз жыныстық бостандыққа және жыныстық қолсұғылмаушылыққа қарсы бағытталатын қоғамға қауіпті іс-әрекеттер болып табылады [3].

Жыныстық еркіндікке ие тұлғалар ретінде А.Н. Красиков жыныстық тұрғыда толысқан адамдарды түсінеді. Қазақстандық заң шығарушы медицина ғылымында қолданылатын нормалар бойынша адамның жыныстық тұрғыда толысуы оның он алты жасқа толуымен сәйкес келеді деген пайымдауымен келісе отырып, адамның он алты жасқа толуын А.Н. Красиковтың көзқарасымен сәйкес келеді және бұл жерде дау туғызуға ешқандай негіз жоқ деп есептейміз.

Жыныстық зорлық-зомбылық – үлкен адамдардың баланы жыныстық әрекетке итермелеу. Баланы эксплуатациялау – баланы қаламайтын жыныстық әрекеттерге итермелеу. Вуайеризм (көзін сүзіп үнемі қарау), алдау, қорқыту, бопсалау, проституцияға көндіру. Жас

ерекшелігіне сай емес ақпарат беру, порнофильмдерді көрсету, сыйықсыз дүниелерді демонстрациялау, телефон шалу) Балаға үстемдік ететін және баланың сеніміне кіріп алған адам көбіне жыныстық зорлық-зомбылық жасайды. Бала көбіне бұл ситуацияны, яғни өзіне жыныстық зорлық-зомбылық жүргізіліп тұрғанын түсінбейді. Бүгінгі күнде өсіп келе жатқан ұрпақты салауатты дамуына егеменді де, тәуелсіз мемлекетіміз Қазақстан демократиялық және қиын-қыстау өтпелі кезеңдерде біздің жастарымыздың арасында, соның ішінде атап айтсақ кәмелетке толмағандар арасындағы бақылаусыздық болып тұр. Соңғы жылдары республикада өсіп келе жатқан кәмелетке толмағандарға қарсы жасалатын қылмыстылық өршуде. Бұның себебі бір жағынан отбасының немесе мемлекет қамқорлығының аздығынан. Сонымен қатар жасөспірімнің ұзақ уақыт қараусыз және криминалдық ортада болуы да себеп болып тұр. Кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық зорлық-зомбылық – үлкен адамдардың балалны жыныстық әрекетке итермелеу. Баланы эксплуатациялау – баланы қаламайтын жыныстық әрекеттерге итермелеу. Вуайеризм (көзін сүзіп үнемі қарау), алдау, қорқыту, бопсалау, проституцияға көндіру. Жас ерекшелігіне сай емес ақпарат беру, порнофильмдерді көрсету, сыйықсыз дүниелерді демонстрациялау, телефон шалу) Балаға үстемдік ететін және баланың сеніміне кіріп алған адам көбіне жыныстық зорлық-зомбылық жасайды. Бала көбіне бұл ситуацияны, яғни өзіне жыныстық зорлық-зомбылық жүргізіліп тұрғанын түсінбейді. Керісінше кәмелетке толмаған бала өзіне қамқорлық көрсетуде деген оймен ересектің алдауын ажырата алмайды. Себебі, оның психо-эмоционалдық жан-дүниесі ересектің тарапынан жасалатын зорлық-зомбылық әрекетін бірден анықтамайды. Осыған орай кәмелетке қатысты жасалатын қоғамдағы қылмыстың артуына нашакорлық пен алкоголизмнің салдары болып тұр. Әрине, ішкен адам өзінің жасаған әрекетіне, мінезіне жауап беруі өте қиын және ол мас күйінде ненің дұрыс, ненің бұрыс екенін тіпті ойламайды. Сондықтан аталған мәселені шешпейтін болсақ, біз кәмелетке толмағанға жасалатын қылмыстың санын азайту мүмкін емес. Нарықтық заман талабына сай ата-анасы күнделікті күн көріс қамын ойлаумен бала тәрбиесіне, оның бос уақытын қалай өткізіп жатқанына деңгейлі дәрежеде көңіл бөлу мүмкіндігі қиынға түсуде. Осы себепті де ата-ана өз тарапынан баласын әр түрлі құқық бұзушылықтан оқшаулап қала алмайды. Бұның нәтижесінде кәмелетке толмағандар өз уақыттарын бос және тиімсіз пайдаланады. Олардың бос уақытын тиімді пайдалану үшін мемлекет тарапынан көп көңіл бөлінсе, жасап жатқан жағдайы жеткіліксіз болмайтын еді. Мемлекет тарапынан жасөспірімдердің бос уақытын орынды пайдалануына мүмкіндіктерді молынан жасау керек деген пікірдемін, яғни олар ұдайы мемлекет пен қоғамның қарауында болып қауіпсіздіктері қамтамасыз етілетін еді.

Бүгінгі таңда жасы кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстарға дұрыс әлеуметтік құқықтық баға беріп, дұрыс түсіну үшін ерекше криминологиялық проблема болып табылатын барлық қылмыстылықтың арнайы құрылымдық бөлігі ретінде қарастыру қажет. Оларға қарсы жасалатын қылмыстылығының негізгі көрсеткіштерін талдау маңызды. Талдау нәтижесінде біз қылмыстылықтың себеп-салдарын анықтап қана қоймай, оның алдын-алудағы нақты жалпы және арнайы шараларды жүзеге асыра аламыз. Жасы кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қатысты қылмыстардың ресми қылмыстық статистикалық көрсеткіштерін бағалай отырып, қылмыстылықтың шын мәніндегі сандық көрсеткіштерін толық көрсетуіміз міндет. Яғни, қазіргі таңда бұндай қылмыстардың саны рррр көбеюде және латенттілігі өте жоғары деп бағалануда. Оларға қатысты жасалатын сексуалдық сипаттаға қылмыстардың нәтижесінде кәмелетке толмағандардың қоғамға, өмірге деген көз қарасы мен жай-күйі түбегейлі өзгеріп, өмірдің жағымсыз жағдайлары орын алып, жан мен тән күйзелісіне әкеліп соғады. Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қол сұғатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың криминологиялық аспектілерін талдау нәтижесінде қылмыстылықтың басқа әлеуметтік құбылыстармен байланысы анықталады, яғни әрқилы түрлерінің өзара әрекеттестігі айқындалады, сапалық сипаттың сандық жағы, қылмыстылықтың өзгеру бағыты ашылады. Сондай-ақ жасы кәмелетке толмаған қылмыскерлердің, тұлғалардың криминологиялық сипаттамасы бұл негізгі мәселе болып табылады. Сонымен қоғамда әлеуметтік-экономикалық және саяси

өзгерістердің ірі көлемді және жылдам процестері жүріп жатқан қазіргі уақытта әсіресе, дүниетанымы әлі толық қалыптаспаған, құндылықтар жүйесі тұрақсыз жастар үшін қиын болып отыр. Қазіргі уақытта жасөспірімдерге, жастарға деген көзқарас әсіресе құқық бұзушылықтың алдын алу, оны туғызатын себептер мен шарттарды жою тұрғысы жеделдетілген жөн. Қорыта келе, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қол сұғатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың адын алу, болдырмау мақсатында жүйелі түрде профилактикалық іс-шараларды күшейту керек. Оларға қатысты жасалатын қылмыстар үшін жазаны күшейтіп, қатаңдату қылмыстың алдын алудың басты шарасы болып табылады.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: «Норма-К» баспасы» ЖШС, 2015. – 44 бет.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. - Алматы: «Норма-К» баспасы» ЖШС, 2016. – 240 бет.
3. Мауленов Г. Основные характеристики преступности в Республике Казахстан. – Алматы, 1999. – 134 с.
4. Сатыбалды Л. Формы вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность. – Алматы, 1999.
5. Джекебаев У. Соучастие в преступлении: криминологические и уголовно-правовые проблемы. – Алматы, 1999. – 190 с.

List of sources used

1. Kazakhstan Respublikasynyn Konstitutsiyasi. - Almaty: "Norma-K" baspasy" ZHSHS, 2015. – 44 bet.
2. Kazakhstan Respublikasynyn Almaty codecs. - Almaty: "Norma-K" baspasy" ZHSHS, 2016. – 240 bet.
3. Maulenov G. Main characteristics of crime in the Republic of Kazakhstan. – Almaty, 1999. – 134 p.
4. Satybaldy L. Forms of involvement of minors in criminal activity. – Almaty, 1999.
5. Dzhekebayev U. Complicity in crime: criminological and criminal law problems. – Almaty, 1999. – 190 p.

Автор туралы мәлімет

Байбек Мариям – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының оқытушысы полиция лейтенанты (Алматы, Қазақстан)

Байбек Мариям – преподаватель кафедры уголовного право и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. Макана Есбулатова лейтенант полиции (Алматы, Казахстан)

Baibek Mariyam – lecturer of the Department of criminal law and criminology of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. Makana Esbulatova police Lieutenant (Almaty, Kazakhstan)

ШЕТ ЕЛДЕР ТӘЖІРИБЕСІНЕН

ИЗ ОПЫТА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

**FROM THE EXPERIENCE
OF FOREIGN COUNTRIES**

ЗАКОННОСТЬ: НЕКОТОРЫЕ ДЕФЕКТЫ ТЕОРИИ

В статье рассматриваются существующие в отечественной юридической науке особенности определений понятия «законность» и «правопорядок». Автором использованы общенаучные методы исследования такие, как анализ, синтез, сравнение, а также частнонаучные методы исследования: формально-юридический, технико-юридический. Авторы руководствуясь идеей оптимизации предметной области при конструировании понятия, рассмотрели методологические проблемы, лежащие в основе всех понятий законности как некоего требования. На сегодняшний момент существуют теоретические предпосылки для формулирования, как минимум, 24 (в рамках нормативизма) вариантов понятий законности. Однако, всем этим формулировкам присущи одинаковые недостатки: плеонастичность, смешение научно-предметных областей, нарушение принципа однозначности именованности. Поэтому авторы приходят к выводу, что нет ни теоретической корректности, ни практической потребности требовать (предписывать) выполнять предписания (требования).

Ключевые слова: законность, правопорядок, законность-требование, законность-реализация, естественное право, позитивное право.

Зандылық: теорияның кейбір кемшіліктері

Мақалада отандық заң ғылымында қолданылатын «заң» және «заң және құқықтық тәртіп» түсініктерінің ерекшеліктері қарастырылады. Зерттеудің жалпы ғылыми әдістері, мысалы, талдау, синтез, салыстыру, сондай-ақ жеке ғылыми әдістер пайдаланылады: ресми құқықтық, техникалық және құқықтық. Қазіргі уақытта заңдылық ұғымдарының нұсқауларын қалыптастыру үшін кемінде 24 (нормативтік-құқықтық негізде) тұжырымдаудың теориялық алғышарттары бар. Дегенмен, барлық осы тұжырымдардың бірдей кемшіліктері бар: плеонастизм, ғылыми және пәндік салалардың араласуы, бірегейлікті атау принципін бұзу. Авторлар тұжырымдаманы құру кезінде пәндік саланы оңтайландыру идеясын басшылыққа ала отырып, заңдылықтың барлық ұғымдарының негізіндегі әдіснамалық мәселелерді белгілі бір талап ретінде қарастырды. Қорытындылар: талаптарға сәйкес келудің теориялық емес дәлдігі, сондай-ақ талап етілмеген (тағайындау) қажеттілігі жоқ.

Түйін сөздер: заңдылық, құқықтық тәртіп, заңдылық-талап, заңдылық-іске асыру, табиғи құқық, он құқық.

Legality: some defects theory

Some methodological problems of formulating the subject domain of the notions “legality” and “legal order”

This article discusses the existing in the Russian legal science the peculiarities of the definitions of "legality" and "legal order". Methods: we used General scientific research methods such as analysis, synthesis, comparison, and specific scientific methods of studies: formal legal and technical legal. The authors, guided by the idea of optimizing the subject area in the construction of the concept, considered the methodological problems underlying all the concepts of legality as a requirement. At present, there are theoretical preconditions for the formulation, at least 24 (within normativism) variants of the notion “legality”. However, all these formulations characterized by the same disadvantages: pleonasticity, mixing scientific-subject areas, a violation of the principle of uniqueness of naming. Conclusions: There is neither theoretical correctness, nor practical requirement to demand (prescribe) to comply with the regulations (requirements).

Key words: legality, legal order, legality as requirement, legality as implementation, natural law, positive law.

Анализ советской, российской научной мысли позволяет сделать вывод о том, что актуальность адекватной правореализации обусловила пристальное внимание ученых. То же можно сказать и о зарубежной науке, хотя идея законности там рассматривается несколько под иным углом зрения.

Вместе с тем, даже беглый взгляд на существующие научные разработки данной проблемы ясно показывает нам обилие различных подходов к определению понятия законности. Не имея возможности проанализировать все группы данных понятий, отметим, что их ядром является представление о законности либо как о некоем требовании (принципе и т.п.) либо как о выполнении неких требований (правовых предписаний). Если совместить это с многообразием представлений о предметной и субъектной стороне законности, то используя комбинаторику, можно получить гораздо больше понятий законности, нежели сформулировано на день сегодняшний.

Конечно, подобное разнообразие отражает в себе самые различные аспекты бытия права, причем все эти аспекты являются важными. Но в таком случае возникает методологически не менее важный вопрос – не смешиваем ли мы в подобном случае важность широты научного поиска с выбором оптимальной предметной области при конструировании понятия?

Руководствуясь идеей оптимизации предметной области при конструировании понятия, рассмотрим методологические проблемы, лежащие в основе всех понятий законности как некоего требования.

Итак, если мы понимаем законность как некое требование, то мы сталкиваемся с проблемой, имеющей два направления развития: либо это избыточное словоупотребление, либо смешение научно-предметных областей при внеправовом обосновании ценности права.

Рассмотрим первое направление деформации теории законности. Избыточное словоупотребление. Вести речь о такой деформации у нас появляются основания в том случае, если мы требованию соблюдать правовые предписания попытаемся придать юридический характер. В чем смысл методологической проблемы?

Как бы мы не понимали право – в рамках юридического позитивизма, социологически, психологически и т.п. мы либо не сможем уйти от идеи о том, что право включает в себя некие предписания либо будем вынуждены определять – что именно мы требуем соблюдать?

Автор полагает верным представление о том, что право существует и функционирует в трех ипостасях: идеи, нормы и отношения. В рамках данной статьи мы ограничимся таким контекстом анализа приведенного требования, как юридический позитивизм, поскольку в нем не происходит «удвоения» права. В данной связи автору представляется очевидной такая логико-семантическая модель понятия законности как требование соблюдать правовые предписания.

Впрочем, в юридической литературе, обычно относимой к позитивистскому (нормативистскому) направлению правопонимания, встречается несколько необычный предмет требования в рамках законности. В частности, по мнению С.С. Алексеева, «это требования не только строжайшего, неукоснительного соблюдения и исполнения норм позитивного права, но и: (а) верховенства законов по отношению ко всем иным правовым актам; (б) равенства всех перед законом; (в) обеспечения для всех субъектов полного и реального осуществления субъективных прав; (г) независимого и эффективного правосудия; (д) эффективной работы всех правоохранительных органов».

Данный подход вызывает некоторое недоумение. Поскольку все данные положения прямо или косвенно отражены в нормах права, то возникает вопрос о критериях выбора содержания норм права с целью установления связи подобного содержания с некими требованиями.

Разве (а) верховенство закона по отношению ко всем иным правовым актам более важно, нежели верховенство вышестоящих подзаконных нормативно-правовых актов по отношению к нижестоящим?

Разве (б) равенство всех перед законом более важно, нежели принципы демократизма или признания, соблюдения и защиты прав и свобод человека и гражданина, которые объявлены высшей ценностью, определяющими смысл, содержание и применение законов, деятельность законодательной и исполнительной власти, органов местного самоуправления?

На каком основании мы полагаем, что (в) обеспечения для всех субъектов полного и реального осуществления субъективных прав более важно, нежели полное и реальное осуществление юридических обязанностей?

Почему (г) независимое и эффективное правосудие важнее независимого и эффективного правотворчества?

Почему (д) в рамках законности приоритетнее оказывается эффективная работа всех правоохранительных органов, нежели эффективная работа иных органов власти, особенно если учесть идеи того же С.С. Алесеева относительно иерархии гарантий законности?

В данной связи думается, что поставленные вопросы являются риторическими и нет никакой нужды устанавливать соответствующие приоритеты. Но именно поэтому нет никакой научной целесообразности выборочно пересказывать содержание отдельных правовых норм, связывая именно отобранное содержание с некими универсальными требованиями, поскольку в семантическом смысле такой подход не расширяет предметной области понятия законности.

Таким образом, в такой логико-семантической модели понятия «законность», как требование следовать (правовым) требованиям (предписаниям), очевидна некая сложность – требование соблюдать требование. Является ли это плеоназмом – избыточным словоупотреблением? Думается, что если налицо два условия, то да, мы сталкиваемся именно с плеоназмом. Эти условия следующие: 1) речь идет о правовом требовании и 2) право понимается как нечто, содержащее требования.

Если говорить о первом условии, то можно заметить, что факт понимания законности как требования правового характера, подтверждается, например, некоторыми интерпретациями понимания законности как принципа. Сюда же можно отнести идеи, например, конституционной законности.

Если говорить о втором условии, то заметим, что понимание права, как явления, включающего в свой состав некие требования, представляется практически тривиальностью, если считать правовые нормы элементом права, а нормы понимать как предписания.

Итак, при указанном подходе мы видим явный плеоназм – требование соблюдать требование. При этом видно, что плеоназм как ошибка рассуждения, как ошибка теории, имеет место и на практике. В частности, можно привести пример ч. 2 ст. 15 Конституции России или должностных инструкций сотрудников органов внутренних дел, когда в таких инструкциях содержится обязанность соблюдать конституцию и законы.

Во-первых, сама ч. 2 ст. 15, содержащаяся в Конституции, обязывает соблюдать Конституцию, а значит и саму себя («Органы государственной власти, органы местного самоуправления, должностные лица, граждане и их объединения обязаны соблюдать Конституцию Российской Федерации и законы»). Таким образом, уже на этом уровне мы сталкиваемся с обязанностью (1) соблюдать обязанность (2).

Во-вторых, Конституция России обязывает соблюдать, кроме себя самой, иные законы. Если же говорить о законе, как о нормативно-правовом акте, формализующем нормы права, то вполне очевидно утверждение о том, что закон содержит в себе некие обязанности (требования, предписания общего характера). Но что в таком случае получается обязанностью (1) соблюдать Конституцию, содержащую обязанность (2), соблюдать саму себя и иные законы, то есть также обязанность (3). Если же раскрыть содержание, например, некоторых подзаконных нормативно-правовых актов (например, ведомственных приказов), то мы находим еще одну обязанность, в частности, вновь обязанность соблюдать Конституцию России. Таким образом, мы получаем обязанность соблюдать обязанность по соблюдению обязанностей, требующих соблюдать обязанности.

В данной связи возникает два вопроса:

1. Каковы пределы умножения обязанностей? Думается, что использование логики создания норм в схеме, приведенной выше, таких пределов теоретически не предполагает. Иными словами, множить подобные нормы права можно бесконечно.

2. Но каково значение подобного удвоения, утроения, учетверения, удесятерения (и т.д.) обязывания? Думается, что ответ очевиден. Градация наличия (отсутствия) обязанностей дискретна, ступенчата. Иными словами, юридическая обязанность или есть или ее нет. Если она есть, то некой группе субъектов она или адресована или нет, то есть данные субъекты или имеют юридическую обязанность или ее не имеют. Важно заметить, что такая обязанность вводится лишь единожды. И для действительности данной обязанности вовсе не требуется вводить еще одну обязанность, предписывающую соблюдать данную обязанность. Именно в этом мы видим очевидность ответа на поставленный выше вопрос – удвоение, утроение, учетверение, удесятерение и т.д. обязывания юридического значения не имеет. Это подобно такому математическому действию, как умножение на единицу – будучи выполненным сколь угодно большое количество раз, такое умножение не увеличивает умножаемое число.

Если выразить это схематически, то мы получаем такую формулу: $O(P)$, где « O » – это обязанность, а « P » – некое поведение. Когда мы обязываем субъекта обязанностью, формула приобретает следующий вид: $O(O(P))$. Когда мы говорим о рассматриваемой логико-семантической модели законности в контексте учета, например, ст. 15 Конституции России и иных нормативно-правовых актов, то формула будет следующей $O(O(O(P)))$. Впрочем, количество модальностей « O » (обязанностей) может быть и гораздо большим.

Итак, понимание законности как некоего требования, вне зависимости от того, сколь широкому кругу субъектов оно адресовано (всем субъектам права или же только государственным органам и должностным лицам), независимо от так называемого нормативного состава законности (это требование соблюдать нормы закона или же все нормы права) – это некорректное понятие. Нет ни теоретического смысла, ни практической значимости требовать (предписывать) выполнять предписания (требования).

Но что значит второй вариант толкования логико-семантической модели понятия законности как требования (предписания)? При таком толковании мы можем рассматривать законность как требование к поведению, выраженному в некой (например, естественно-правовой) идее.

В данном варианте толкования логико-семантической модели понятия законности-требования мы видим фактическое отождествление законности с самостоятельным предписанием. Иными словами, это уже не предписание исполнить некую обязанность, схематически $O(O(P))$, но собственно предписание поведения, то есть $O(P)$. Но в таком случае нам совершенно очевидно, что мы имеем дело с обычным предписанием. Если это правовое предписание, то мы сталкиваемся с отождествлением нормы права и законности. Это допустимо логически, но нецелесообразно с точки зрения научной методологии, так как противоречит одному из принципов теории отношения именованного (теория Фреге-Рассела), а именно принципу однозначности: имя должно иметь только один денотат. Поэтому совершенно прав В.М. Савицкий, когда отмечает, что «Правило об однозначности терминов — альфа и омега всякой подлинно научной терминологии, оно имеет универсальный характер...» [1, с. 24].

Однако, ситуация радикально меняется, когда мы меняем характер требований, говоря о понимании законности как требования. Например, мы говорим о том, что в схеме $O(O(P))$ мы ведем речь о качественно различных обязанностях, об обязанностях, принадлежащих к различным системам. В связке $O(P)$ мы ведем речь, например, о некой юридической обязанности. Обозначим ее через символ « O -ю». В целом правовое предписание будет иметь вид O -ю (P). Но при этом мы вполне можем говорить о том, что соблюдать эту обязанность предписывает уже некоторая иная норма, то есть норма, принадлежащая к иной правовой системе, например, к системе моральных норм. В целом это соответствует схеме построения модальных выражений. Например, когда описательное высказывание в субъектно-предикатной форме « S есть P » переводится в модальное высказывание, оно приобретает вид $M(S \text{ есть } P)$.

Но при этом «М» может быть представлено разными модальностями. Например, деонтическими («М-д»), эпистемическими («М-э»), темпоральными («М-т») и т.д. Таким образом, выражение $M(M(S \text{ есть } P))$ будет иметь смысл, поскольку каждая модальность «М» будет отличаться от иной модальности в указанном выражении, то есть более точно схема будет выглядеть: $M\text{-}\varepsilon(M\text{-}d(S \text{ есть } P))$. И здесь важно заметить следующую особенность. Мы можем иметь дело с одним и тем же видом модальностей «М», но, уточняя характер данной модальности говорить о ее различных подвидах. Например, понимать под «М» деонтическую модальность (то есть некое требование, выражаемое нормой «н», записываемое, как «М-н»).

При этом можно выделять различные нормативные системы, то есть различные требования, выражаемые различными системами норм (символически записанные, как «М-н1», «М-н2», «М-н3» и т.д.).

Таким образом, выражение $M(M(S \text{ есть } P))$ также будет иметь смысл, если мы говорим что «М» – это деонтическая (нормативная) модальность, но выражает требования различных нормативных систем. Более точно схема будет выглядеть так: $M\text{-}n1(M\text{-}n2(S \text{ есть } P))$.

Если использовать ранее приводившиеся символы, то можно записать эту схему иначе.

Пусть «S есть P» («субъект... ведет себя...») будет выражено символом «П».

«М-н1» (деонтическая модальность из нормативной системы № 1) обозначим символом «О-м» (обязанность моральная).

«М-н2» (деонтическая модальность из нормативной системы № 2) обозначим символом «О-ю» (обязанность юридическая).

Тогда на языке символов логико-семантическая модель понятия законности как требования соблюдать предписания будет выглядеть так: $O\text{-}m(O\text{-}y(P))$. Иными словами, это будет моральное требование (предписание) соблюдать правовые предписания (требования).

Это и есть, условно говоря, второе направление деформации идеи законности. Дело в том, что в связи с указанным моральным обоснованием ценности права, правомерного поведения и т.п. (иногда называемом в юридической науке «фундирование») возникают две сложности: методологическая и эмпирическая.

1. Методологическая сложность сводится к вопросу: если считать элементом методологии науки понятийно-категорийный ряд (что мы считаем совершенно правильным), то насколько формулирование понятия (причем, одного из ключевых), сущностью которого является моральное обоснование ценности реализации права - это допустимый методологический подход для юридической науки?

2. Эмпирическую сложность демонстрирует нам попытка найти в реальной жизни устойчиво функционирующую моральную систему, оправдывающую позитивное право и предписывающую это право соблюдать [2, с. 58-60].

Этих сложностей достаточно для нивелирования научной ценности рассматриваемых вариантов толкования понятия законности.

В данной связи можно предвидеть возражения, выражающие лейтмотив многих советских исследований теории законности и идущие в русле несколько иного «интеллектуального алгоритма». Возражения эти основаны на том, что центральной идеей законности является проблематика соотношение законности и целесообразности. Это соотношение в науке принято рассматривать именно в контексте доминирования законности, а также распространения подобной схемы доминирования на всю правовую сферу, что призвано знаменовать собой единство и универсальность законности. Причем, говорят о законности в подобном контексте достаточно давно, с самого начала формирования советского государства права.

Контраргументация такому возражению видятся в двух направлениях: методологическом и содержательно-ценностном. Говоря о содержательном возражении, заметим, что собственно ленинская идея о единстве законности изначально имела довольно странное звучание. Вот эта идея, высказанная в письме Ленина от 20.05 1922 г. («тов. Сталину для Политбюро»): «Законность должна быть одна, и основным злом во всей нашей жизни и во всей нашей некультурности является попустительство исконно русского взгляда и привычки по-

лудикарей, желающих сохранить законность калужскую в отличие от законности казанской» [3, с.89].

Неединство законности (в собственной интерпретации такого неединства) В.И. Ленин рассматривал как основное зло. При этом любопытно, что это зло есть результат привычки неких недочеловеков («полудикарей»), причем истоки этого зла несколько необычны в своей конкретике – это «русский взгляд», причем «исконно русский взгляд» (мировоззрение). Несложная логическая цепочка демонстрирует нам ленинский взгляд на мир: некое основное зло, исходящее из исконно русского взгляда на мир. Считать такой подход значительной идеологической ценностью представляется совершенно некорректной, провокационной позицией, граничащей с идеями национального экстремизма.

Возражение методологического характера относится к самому факту противопоставления логического и идеологического. Вводить идеологию в науку так, что мы формулируем научно некорректное, но идеологически полезное, на наш взгляд, совершенно неправильно. Иными словами, речь идет не о том, что задачи идеологии следует решать исключительно посредством прямой агитации и пропаганды. Однако, подменять в науке логическую канву идеологической целесообразностью недопустимо.

Список использованных источников

1. Савицкий В.М. Язык процессуального закона: Вопросы терминологии. – М.: Наука, 1987. - 288 с.
2. Честнов И.Л. Поминки по постмодернизму или здравствуй, постклассика? // Российский ежегодник теории права. – № 4. - 2011. – С. 58-63. Ленин В.И. полн. Собр. соч. Т. 45.– М., 1975. – 1105 с.

List of sources used

1. Savitsky V. M. Language of the procedural law: questions of terminology. – Moscow: Nauka, 1987. - 288 p.
2. Chestnov I. L. postmodernism Wake or Hello, postclassic? // Russian Yearbook of the theory of law. – No. 4. - 2011. – Pp. 58-63.
3. Lenin V. I. poln. SOBR. soch. T. 45.– М., 1975. – 1105 p.

Сведения об авторах

Попов В.В. – доцент кафедры теории и истории права и государства Волгоградской академии МВД России, кандидат юридических наук, полковник полиции (Волгоград, Россия),

Мингес И.А. – доцент кафедры теории и истории права и государства Волгоградской академии МВД России, кандидат юридических наук, полковник полиции (Волгоград, Россия)

Попов В.В. – Ресей ІІМ Волгоград академиясы мемлекет және құқық теориясы мен тарихы кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі

Мингес И.А. – Ресей ІІМ Волгоград академиясы мемлекет және құқық теориясы мен тарихы кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі

Popov V. V. – associate Professor of the Department of theory and history of law and state of the Volgograd Academy

Ministry of internal Affairs of Russia, PhD in law, Colonel of police (Volgograd, Russia),

Minges I. A. – associate Professor of the Department of theory and history of law and state at the Volgograd Academy

Ministry of internal Affairs of Russia, PhD in law, Colonel of police (Volgograd, Russia)

Е.А. Зайцева¹

¹Волгоградская академия МВД России, Россия, г. Волгоград

ПРОИЗВОДСТВО СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ ВНЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ: ЗА И ПРОТИВ

В данной статье рассматриваются организационные и процессуальные особенности производства судебных экспертиз вне государственных судебно-экспертных учреждений России. Проанализированы положительные и отрицательные аспекты производства судебных экспертиз вне государственных судебно-экспертных учреждений.

Е. Зайцева не соглашается с ученым Н.Е. Муженской, которая считает, что «в целом судебно-экспертная деятельность «негосударственных судебно-экспертных учреждений... неправомерна, а потому эксперты, как они сами себя называют, такого рода учреждений не должны вовлекаться в уголовное судопроизводство». Автор статьи считает, что все приводимые в статье доводы выступают в качестве весомого аргумента в пользу выбора именно негосударственного СЭУ для производства экспертизы, когда в государственных специализированных учреждениях по объективным причинам экспертизу провести не представляется возможным.

В заключении статьи сделан вывод о положительной практике производства судебных экспертиз в указанных учреждениях.

Ключевые слова: судебная экспертиза, судебно-экспертные учреждения, эксперт, заключение эксперта, следователь.

Мемлекеттік сот-сараптама мекемелерінен тыс сот-сараптама өндірісі: жақтаушылар мен қарсылар

Бұл мақалада Ресейдің мемлекеттік сот-сараптамалық мекемелерінен тыс сот-сараптамалық өндірістердің ұйымдастырушылық және іс жүргізу ерекшеліктері қарастырылады. Мемлекеттік сот-сараптама мекемелерінен тыс сот-сараптамалық өндірістердің оң және теріс аспектілері талданады.

Е. Зайцева автор Н.Е. Муженскаямен пікірі бойынша, ол "тұтастай алғанда" мемлекеттік емес сот-сараптамалық мекемелердің сот-сараптамалық қызметі"... дұрыс емес, сондықтан сарапшылар, олар өздері айтқандай, мұндай мекемелер қылмыстық сот өндірісіне қатыспауы керек" деп тұжырымдайды. Автор жоғарыда айтылғандардың барлығы мемлекеттік мамандандырылған мекемелерде объективті себептер бойынша сараптама жүргізу мүмкін болмаған кезде сараптама жүргізу үшін дәл осы мемлекеттік емес СЭБ-ті таңдау пайдасына салмақты дәлел ретінде әрекет егеді деп санайды.

Мақаланың қорытындысында осы мекемелерде сот сараптамасы өндірісінің оң тәжірибесіне сүйенеді.

Түйін сөздер: сот сараптамасы, сот сараптама мекемелері, сарапшы, сараптамалық қорытынды, тергеуші.

The production of forensic examinations outside the state forensic institutions: pros and cons

This article examines the organizational and procedural features of the production of forensic examinations outside the state forensic expert institutions of Russia. Positive and negative aspects of the production of forensic examinations outside the state forensic institutions are analyzed. E. Zaitseva discusses with the author N. E. Muzhenskaya, who believes that "in General, the forensic activity "of non-state forensic institutions»... it is illegal, and therefore experts, as they call themselves, of such institutions should not be involved in criminal proceedings." The author believes that all of the above acts as a weighty argument in favor of choosing a non-state SEU for the examination, when it is not possible to conduct an examination in state specialized institutions for objective reasons.

The conclusion of the article is made on the positive practice of forensic examination in these institutions.

Key words: forensic examination, forensic expert institutions, expert, expert opinion, investigator.

Вовлечение в уголовно-процессуальное доказывание сведений из различных сфер жизни современного интенсивно развивающегося общества с очевидностью актуализирует потребность в использовании услуг экспертов из нетрадиционных областей знаний. Государственные судебно-экспертные учреждения (далее – ГСЭУ) в силу объективных причин не могут содержать в штате сотрудников, обладающих познаниями в узких, редко востребованных сферах знаний. Это обстоятельство высвечивает особую значимость привлечения к производству судебных экспертиз лиц, не являющихся сотрудниками ГСЭУ. Не случайно экспертное сообщество России последнее время озабочено разработкой универсального законодательства, способного беспробельно регулировать любую судебно-экспертную деятельность – и негосударственных экспертов, и негосударственных судебно-экспертных учреждений в том числе.

С учетом вышеизложенного хотелось бы в настоящей статье подискутировать с автором Н.Е. Муженской, которая считает, что «в целом судебно-экспертная деятельность «негосударственных судебно-экспертных учреждений»... неправомерна, а потому эксперты, как они сами себя называют, такого рода учреждений не должны вовлекаться в уголовное судопроизводство» [1]. Сразу следует подчеркнуть, что такой подход противоречит и сложившейся практике, и буквальному толкованию положений закона, и правовым позициям Пленума Верховного Суда РФ, сформулированным в Постановлении от 21 декабря 2010 г. N 28 «О судебной экспертизе по уголовным делам» [2].

Продолжая свою борьбу за «чистоту» процессуальной терминологии, Н.Е. Муженская расценивает разъяснения Пленума как «настойчивое, «циркулярное» вовлечение в уголовное судопроизводство экспертов «негосударственных судебно-экспертных учреждений»» [1]. Однако, полагаем, Пленум ВС РФ, опираясь на системное толкование действующего российского законодательства, на анализ практики участия негосударственных СЭУ, ликвидировал правовую неопределенность для правоприменителей в непростом вопросе о том, какие организации следует считать в качестве таковых, дав их определение в абзаце 4 п. 2 Постановления № 28.

При этом Пленум таким толкованием «скорректировал» и чрезмерно широкую трактовку экспертных учреждений, данную ошибочно законодателем в п. 60 ст. 5 УПК РФ, где к экспертным учреждениям отнесены наряду с ГСЭУ и «иные учреждения», которым в процессуальном порядке было поручено производство судебной экспертизы. Дело в том, что образовательная организация, научно-исследовательский институт и проч. не могут быть признаны экспертным учреждением, если судебно-экспертная деятельность не признана их уставом в качестве основного вида деятельности. А это обстоятельство (уставные цели учреждения) играет важную роль в организации процесса назначения и производства судебной экспертизы, т.к. выстраивает разные схемы процессуальных отношений между инициатором назначения судебной экспертизы и ее исполнителем.

Если экспертиза поручается именно экспертному учреждению (с основной уставной судебно-экспертной деятельностью), то следователь обращается к руководителю этого учреждения по правилам ч.ч. 2, 3 ст. 199 УПК РФ, а последний организует производство судебной экспертизы, пользуясь при этом процессуальным статусом руководителя СЭУ. И руководитель, и сотрудники негосударственного СЭУ имеют опыт работы в сфере процессуальных отношений, знают правовые основы своего статуса, процедуры, образующие процессуальную форму назначения и производства судебной экспертизы, что гарантирует получение качественного с точки зрения соблюдения требований процессуальных правил итогового продукта (заключения эксперта). С учетом уставного характера экспертной деятельности, сотрудники такого учреждения имеют постоянную практику в судебно-экспертной сфере, что требует от них владения современными методиками исследований, опыта публичных выступлений в судах и знания основ процессуального права. С этой точки зрения гарантий получения научно-обоснованного и правильно оформленного заключения эксперта от сотрудников подобных организаций гораздо больше, чем от организаций, появляющихся на рынке экспертных услуг впервые или «от случая к случаю».

Если экспертиза поручается организации или учреждению, в уставах которых судебно-экспертная деятельность не предусмотрена в качестве основной, следователь не должен воспринимать их как СЭУ, не должен выстраивать уголовно-процессуальные отношения с руководителями таких организаций, поручая им разъяснение прав, обязанностей и ответственности экспертам, потому что на таких должностных лиц не распространяется статус руководителя СЭУ. Следователь в указанной ситуации должен сам выполнить предписания ч. 4 ст. 199 УПК РФ, а эксперт, которому следователь поручит производство экспертизы, может воспользоваться положениями, предусмотренными ч. 5 ст. 199 УПК РФ. При этом следует учитывать процессуальные риски, возможные ввиду отсутствия экспертной практики у назначенного эксперта из такой организации. Это могут быть и ошибки процессуального характера, ошибки, обусловленные гносеологическими, деятельностными, психологическими аспектами [3].

Следует учитывать и договорный характер отношений с таким частным экспертом, который не связан должностными обязанностями с работодателем в вопросах оказания судебно-экспертных услуг (следователь должен «ангажировать» потенциального эксперта, заключив с ним договор оказания возмездных услуг). Иначе выстраиваются отношения с сотрудником негосударственного СЭУ – если его руководитель принял к производству судебную экспертизу, наряду с уголовно-процессуальными отношениями, регулируемые ч. ч. 2-3 ст. 199 УПК РФ, срабатывают отношения подчиненности, возникающие из трудовых отношений между руководителем и сотрудником СЭУ.

Все вышеизложенное выступает в качестве весомого аргумента в пользу выбора именно негосударственного СЭУ для производства экспертизы, когда в государственных специализированных учреждениях по объективным причинам экспертизу провести не представляется возможным. В связи с этим вызывает возражение тезис Н.Е. Муженской, считающей необоснованной и неоправданной предложенную Пленумом в п. 5 Постановления № 28 очередность вовлечения сведущих лиц в уголовный процесс, согласно которой предпочтение отдано экспертам негосударственных СЭУ, а не лицами, не работающим в судебно-экспертных учреждениях [1]. В подтверждение своей правоты автор ссылается на результаты опроса следователей ОВД, согласно которым к услугам негосударственных СЭУ прибегали только 8% опрошенных. При этом автор не учитывает, что по уголовным делам назначаются чаще традиционные криминалистические, судебно-медицинские, судебно-психиатрические экспертизы, производство которых осуществляется именно в ведомственных судебно-экспертных учреждениях. В этих условиях 8% для обращений в негосударственные СЭУ – довольно большая цифра, свидетельствующая, наоборот, о востребованности услуг этих учреждений.

По мнению Н.Е. Муженской, если судебную экспертизу проводит эксперт негосударственного СЭУ – «включается» коммерческий, предпринимательский интерес. При этом она не принимает в расчет, что Пленум ВС РФ в качестве таких организаций называет именно «некоммерческие организации (некоммерческие партнерства, частные учреждения или автономные некоммерческие организации)» – для которых извлечение прибыли не является основной целью деятельности. Примером такой организации, многие годы оказывающей качественные экспертные услуги лицам, осуществляющим досудебное производство по уголовному делу, суду и сторонам, является АНО «СОДЭКС МГЮА», чья безупречная репутация известна в экспертном и юридическом сообществе.

В качестве одного из аргументов против вовлечения сотрудников негосударственных СЭУ в процесс Н.Е. Муженская указывает на низкий уровень компетенции экспертов этих организаций, противопоставляя им профессионализм работников различных государственных НИИ, специалистов музеев, преподавателей государственных специализированных вузов, специалистов различных ведомств (Государственной пробирной палаты, Федеральной службы по ветеринарному и фитосанитарному надзору), который «подтверждается самим фактом их пребывания (работы) в указанных учреждениях» [1]. Тут следует возразить: замещение должности не означает еще соответствующую пригодность для выполнения функ-

ций судебного эксперта. Равно вызывает возражение и тезис указанного автора о том, что в качестве эксперта могут успешно выступать различные дипломированные специалисты из госучреждений. Во-первых, конкурируя на рынке экспертных услуг с ГСЭУ, негосударственные СЭУ стараются обеспечить достаточный уровень профессионализма своих сотрудников, в том числе – путем добровольной сертификации в Палате судебных экспертов. Во-вторых, как ранее отмечалось, их сотрудники постоянно пополняют свой экспертный опыт, регулярно участвуя в уголовном судопроизводстве и других видах судопроизводства, чего не скажешь о «дипломированных специалистах из госучреждений».

Полагаем, что эта форма производства судебных экспертиз – в негосударственных СЭУ – вполне оправдала себя на практике, она является отражением объективных процессов, происходящих в экспертной среде, в уголовном судопроизводстве. Дело осталось за малым – за принятием универсального закона «О судебно-экспертной деятельности», который бы поставил все точки над «i» в бесплодных дискуссиях о судьбе конкуренции на рынке экспертных услуг.

Список использованных источников

1. Муженская Н.Е. Производство судебных экспертиз вне государственных судебно-экспертных учреждений //Законность. - 2011. - № 12. - С. 40 - 44 [Электронный ресурс] Доступ из справ.-прав. системы «КонсультантПлюс».
2. О судебной экспертизе по уголовным делам [Электронный ресурс]: Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 21.12. 2010 г. № 28. Доступ из справ.-прав. системы «КонсультантПлюс».
3. Аубакирова А.А. Следственные и экспертные ошибки при формировании внутреннего убеждения: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Челябинск, 2010. – 36 с.

List of sources used

1. Muganskaya N.E. Production of forensic examinations out of state forensic expert institutions //Legality. - 2011. - No. 12. - P. 40 - 44 [Electronic resource] DOS-tup from the reference.-rights'. system "Consultant".
2. On forensic examination in criminal cases [Electronic resource]: resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation of 21.12. 2010 No. 28. Access from the reference.-rights'. system "Consultant".
3. Aubakirova A.A. Investigative and expert errors in the formation of internal beliefs: autoref. Diss. ... d-RA jurid. Sciences. – Chelyabinsk, 2010. – 36 p.

Сведения об авторе

Зайцева Е.А. – профессор кафедры уголовного процесса учебно-научного комплекса по предварительному следствию в ОВД Волгоградской академии МВД России, заслуженный работник высшей школы Российской Федерации, д.ю.н., полковник полиции (Волгоград, Россия)

Зайцева Е. А. - Ресей ІІМ Волгоград академиясының ІО алдын ала тергеу бойынша оқу-ғылыми кешенінің қылмыстық процесс кафедрасының профессоры, Ресей Федерациясының Жоғары мектебінің еңбек сіңірген қызметкері, з.ғ. д., полиция полковнигі (Волгоград, Ресей)

Zaitseva E. A. – Professor of the Department of criminal process of educational and scientific complex on preliminary investigation in the police Department of the Volgograd Academy of the MIA of Russia, honored worker of higher school rossiskih Federation, doctor of law.N., police Colonel (Volgograd, Russia)

**ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ
КАДРЛАРЫН ДАЙЫНДАУ**

**ПОДГОТОВКА КАДРОВ
ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ**

**TRAINING OF PERSONNEL
OF INTERNAL AFFAIRS BODIES**

А.Т. Алдабергенов¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы,

СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В данной статье автор указывает, что одной из задач обучения в магистратуре и докторантуре МВД РК является создание элиты, самой высококвалифицированной части сотрудников правоохранительных органов. Вместе с тем, недостаточное социальное обеспечение сотрудников, неэффективная практика реализации социальных гарантий обусловлены отсутствием четкого механизма защиты этой категории граждан. Законодательство о социальной защите сотрудников полиции не является единой интегрированной системой, оно представлено множеством многочисленных правовых актов, издаваемых различными государственными органами и, следовательно, имеющих разную юридическую силу и сферу действия. По мнению автора, современный уровень социального обеспечения большинства сотрудников правоохранительных органов не может считаться достаточно приемлемым с точки зрения поддержания необходимого уровня жизни. Автор подчеркивает, что следует незамедлительно принять дополнительные соответствующие системные меры по расширению социальных гарантий для курсантов (слушателей) организаций образования МВД Республики Казахстан.

Ключевые слова: социальное развитие, сотрудники ОВД Республики Казахстан, нормативно-правовая база, социальная защита, социальные гарантии, правовые акты.

Қазақстан Республикасы ішкі істер органдары қызметкерлерінің әлеуметтік дамуы

ҚР ІІМ білім беру мекемелерінде магистратура мен докторантурадағы оқытудың негізгі міндеттердің бірі элита қалыптастырумен қатар, құқық қорғау жүйесіндегі жоғары білікті қызметкерлерді дайындау болып табылады. Бірақ, қызметкерлердің толық қанды әлеуметтік қамтамасыз етілмеуі, әлеуметтік шартты іске асырудағы тәжірибенің тиімсіздігі, осы санаттағы азаматтардың нақты қорғаныс жүйесінің жоқтығымен байланысты. Полиция қызметкерлерінің әлеуметтік қорғаныс заңнамалары әр түрлі мемлекеттік органдарымен жарияланған және әр түрлі заңдық күші мен қолданыс әрекеті бар көптеген құқықтық актілердің жиынтығы бойынша өз негізінде тұтас жүйені ұсынбайды. Автордың пікірінше, көптеген құқық қорғау органдарының қызметкерлерін әлеуметтік қамсыздандырудың қазіргі деңгейі қажетті өмір сүру деңгейін сақтау тұрғысынан жеткілікті қолайлы деп санауға болмайды. Қазақстан Республикасы Ішкі істерінің білім беру ұйымдарының курсанттары (қызметшілері) үшін әлеуметтік кепілдіктерді кеңейту жөніндегі қосымша тиісті жүйелі шараларды дереу қабылдаған жөн.

Түйін сөздер: әлеуметтік даму, Қазақстан Республикасы ІІО қызметкерлері, құқықтық-нормативтік негіз, әлеуметтік қорғаныс, әлеуметтік шарт, құқықтық актілер.

Social development of employees of the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan

One of the tasks of studying in the magistracy and doctoral studies of the Ministry of the Interior of the Republic of Kazakhstan is to create an elite, the most highly qualified part of law enforcement officers. But, insufficient social security of employees, ineffective practice of implementing social guarantees, is due to the lack of a clear mechanism for protecting this category of citizens.

Legislation on the social protection of police officers is not a single integrated system, it is represented by a set of numerous legal acts issued by various state bodies and therefore having different legal force and scope. According to the author, the current level of social security for a large number of law enforcement officers cannot be considered sufficiently acceptable in terms of maintaining the necessary standard of living. It is necessary to immediately take additional appropriate systemic measures to expand social guarantees for cadets (employees) of educational organizations of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan.

Key words: social development, employees of the internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan, legal and regulatory framework, social protection, social guarantees, legal acts.

В настоящее время нормативно-правовая база не в полной мере обеспечивает должный уровень социальной защищенности сотрудников ОВД Республики Казахстан, что вызывает высокую текучесть и размывание профессионального кадрового ядра, негативно влияющих на эффективность служебной деятельности всей правоохранительной системы.

Недостаточная социальная защита сотрудников, неэффективная практика реализации социальных гарантий, обусловлена отсутствием четкого механизма защиты данной категории граждан.

Законодательство о социальных гарантиях сотрудников полиции не представляет собой единой целостной системы, представлено совокупностью многочисленных правовых актов, изданных различными государственными органами и поэтому имеющих различную юридическую силу и сферу действия.

Одной из задач обучения в магистратуре и докторантуре организации образования МВД Республики Казахстан является создание элиты, наиболее высококвалифицированной части сотрудников правоохранительной службы.

Полагаем, что нормативная правовая база по формированию социального пакета сотрудников правоохранительных органов должна включать:

1. Проведение объективной государственно-правовой экспертизы по проблемам: сущности, возможности и условий реализации сотрудниками конституционных прав и свобод граждан Республики Казахстан; оценки действующей системы льгот, гарантий и компенсаций за особые условия службы; реализации первоочередных государственных мер по усилению социальной защиты сотрудников, граждан, уволенных со службы, и членов их семей.

2. Проведение научного обсуждения данных проблем путем доведения материалов, характеризующих уровень социальной защищенности сотрудников, до широкой общественности, их обсуждения органами государственной власти; проведение «круглых столов», семинаров, научных конференций; проведение мониторинга состояния правового и материально-бытового положения сотрудников.

На наш взгляд, современный уровень социального обеспечения большинства сотрудников правоохранительных органов не может считаться достаточно приемлемым с точки зрения поддержания необходимого уровня жизни. Следует незамедлительно принять дополнительные соответствующие системные меры по расширению социальных гарантий для курсантов (слушателей) организаций образования МВД Республики Казахстан, с соответствующим внесением изменений и дополнений в действующее законодательство, согласно представленной таблице:

№	Действующая редакция ЗРК «О правоохранительной службе»	Предлагаемая редакция ЗРК «О правоохранительной службе»
1	<p>Глава 2 Поступление на правоохранительную службу Статья 9 Прием на учебу в организации образования правоохранительных органов</p> <p>11. Сотрудникам, зачисленным в магистратуру и докторантуру непосредственно по окончании высших учебных заведений правоохранительных органов Республики Казахстан, выплачивается должностной оклад в размере семидесятипроцентного оклада преподавателя соответствующей кафедры, а также доплата за специальное звание или классный чин.</p> <p>Сотрудникам, зачисленным в магистратуру и докторантуру правоохранительных органов Республики Казахстан, на время обучения устанавливается должностной оклад в размере семидесяти процентов от должностного оклада по последней (не временно исполняемой) штатной должности, занимаемой до направления на учебу.</p> <p>12. Курсантам (слушателям) организаций образования правоохранительных органов Республики Казахстан выплачивается стоимость проезда на междугородном автомобильном (кроме такси), железнодорожном и водном транспорте к месту постоянного проживания и обратно в период каникулярных отпусков</p> <p>Глава 9 Социальная защита Статья 64. Оплата труда, пенсионное и иное обеспечение сотрудников</p> <p>2. Денежное содержание сотрудников состоит из должностного оклада и доплаты за специальное звание, классный чин или квалификационный класс.</p> <p>Стаж работы для исчисления должностных окладов и пособий для оздоровления определяется законодательством Республики Казахстан</p>	<p>Глава 2 Поступление на правоохранительную службу Статья 9 Прием на учебу в организации образования правоохранительных органов</p> <p>11. Сотрудникам, зачисленным в магистратуру и докторантуру непосредственно по окончании высших учебных заведений правоохранительных органов Республики Казахстан, выплачивается должностной оклад в размере семидесятипроцентного оклада преподавателя соответствующей кафедры, а также доплата за специальное звание или классный чин.</p> <p>Сотрудникам, зачисленным в магистратуру и докторантуру правоохранительных органов Республики Казахстан, на время обучения устанавливается должностной оклад в размере сто процентов от должностного оклада по последней (не временно исполняемой) штатной должности, занимаемой до направления на учебу.</p> <p>12. Сотрудникам на период обучения в организациях образования правоохранительных органов производится оплата проезда к месту проведения каникулярного отпуска и обратно.</p> <p>Глава 9 Социальная защита Статья 64. Оплата труда, пенсионное и иное обеспечение сотрудников</p> <p>2. Фонд оплаты труда сотрудников определяется исходя из: должностных окладов, окладов по воинским званиям, доплат за специальные звания, пособий для оздоровления в размере двух должностных окладов в года, надбавок за особые условия прохождения службы, компенсаций, предусмотренных законодательством Республики Казахстан; подъемных пособий при служебном перемещении и единовременных пособий при увольнении с воинской службы или службы в правоохранительной службы. Денежное довольствие сотрудников</p>

<p>Статья 64. Оплата труда, пенсионное и иное обеспечение сотрудников</p> <p>5. Отсутствует</p> <p>6. Отсутствует</p> <p>7. Отсутствует</p> <p>Глава 10 Отпуска Статья 75 Учебный отпуск Курсантам и слушателям очных форм обучения в организациях образования правоохранительных органов предоставляются следующие отпуска:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) зимний каникулярный отпуск – продолжительностью четырнадцать календарных дней; 2) летний каникулярный отпуск – продолжительностью тридцать календарных дней; 3) в связи с окончанием организации образования – продолжительностью тридцать календарных дней. 	<p>правоохранительных органов в период обучения в организациях образования правоохранительных органов выплачивается в полном объеме. Стаж работы для исчисления должностных окладов и пособий для оздоровления определяется законодательством Республики Казахстан.</p> <p>Статья 64. Оплата труда, пенсионное и иное обеспечение сотрудников</p> <p>5. Сотрудникам, в том числе на период прохождения службы (учебы) в организациях образования правоохранительных органов производится выплата компенсации за расходы на оплату проезда в общественном транспорте.</p> <p>6. Сотрудникам, производится оплата проезда к месту проведения ежегодного трудового отпуска и обратно. Сотрудникам на период обучения в организациях образования правоохранительных органов производится оплата проезда к месту проведения каникулярного отпуска и обратно.</p> <p>7. Сотрудникам, в том числе на период прохождения службы (учебы) в организациях образования правоохранительных органов производится выплата подъемных пособий при переезде сотрудника к другому месту службы (учебы).</p> <p>Глава 10 Отпуска Статья 75 Учебный отпуск Курсантам и слушателям очных форм обучения в организациях образования правоохранительных органов предоставляются следующие отпуска:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) зимний каникулярный отпуск – продолжительностью четырнадцать календарных дней; 2) летний каникулярный отпуск – продолжительностью тридцать календарных дней; 3) в связи с окончанием организации образования – продолжительностью тридцать календарных дней. <p>Летний каникулярный отпуск предоставляется слушателям магистрату-</p>
--	--

<p>Статья 30. Перемещение по службе 1. Перемещение по службе среднего, старшего и высшего начальствующего состава производится: 3) в связи с поступлением на учебу в организации образования правоохранительных органов, обучением в рамках государственного заказа по подготовке государственных служащих – с освобождением от занимаемой штатной должности, а также при назначении на должность после окончания организации образования;</p> <p>Статья 33. Продвижение по службе 1. Продвижение по службе сотрудников производится из числа сотрудников, состоящих в кадровом резерве, с учетом их профессиональных, деловых и личных качеств, состояния здоровья.</p> <p>Статья 34. Кадровый резерв 3. Кадровый резерв формируется из сотрудников, которые по результатам аттестации рекомендуются к выдвижению на руководящие должности или на работу с большим объемом, а также лиц, проявивших организаторские способности при исполнении служебных обязанностей либо при выполнении специальных заданий.</p>	<p>охранительных органов, а также обучающихся в магистратуре и докторантуре организаций образования правоохранительных органов иностранных государств по направлениям правоохранительных органов присваиваются по истечении установленного срока выслуги лет в соответствующих специальных званиях или классных чинах на одну ступень выше штатной должности, которые они занимали до поступления на учебу</p> <p>Статья 30. Перемещение по службе 1. Перемещение по службе среднего, старшего и высшего начальствующего состава производится: 3) в связи с поступлением на учебу в организации образования правоохранительных органов, обучением в рамках государственного заказа по подготовке государственных служащих – с сохранением на период обучения места работы (должности), а также при назначении на должность после окончания организации образования;</p> <p>Статья 33. Продвижение по службе 1. Продвижение по службе сотрудников производится из числа сотрудников, состоящих в кадровом резерве, с учетом их профессиональных, деловых и личных качеств, состояния здоровья. Сотрудникам, окончившим с отличием магистратуру, докторантуру организации образования правоохранительных органов предоставляется вышестоящая штатная должность, выше ранее занимаемой должности до поступления на учебу.</p> <p>Статья 34. Кадровый резерв 3. Кадровый резерв формируется из сотрудников, которые по результатам аттестации рекомендуются к выдвижению на руководящие должности или на работу с большим объемом, а также лиц, проявивших организаторские способности при исполнении служебных обязанностей либо при выполнении специальных заданий.</p>
---	--

	<p>Слушатели магистратуры и докторантуры организаций образования правоохранительных органов, а также обучающиеся в магистратуре и докторантуре организаций образования правоохранительных органов иностранных государств по направлениям правоохранительных органов зачисляются в кадровый резерв правоохранительного органа для последующего замещения вакантных высших должностей.</p>
--	---

В обоснование предложенных новелл можно привести следующие доводы.

В настоящее время в соответствии с Указами Президента Республики Казахстан от 17 января 2004 года № 1283 «Об утверждении реестров должностей военнослужащих, сотрудников правоохранительных органов, государственной противопожарной службы и органов прокуратуры Республики Казахстан по категориям», № 1284 «О единой системе оплаты труда работников органов Республики Казахстан, содержащихся за счет государственного бюджета и сметы (бюджета) Национального банка Республики Казахстан» должностной оклад слушателей-магистрантов очной формы обучения офицерского состава за время обучения устанавливается в размере 70% от должностного оклада по последней основной (не временно исполняемой) штатной должности, занимаемой до направления на учебу.

Считаем данную норму дискриминационной по отношению к сотрудникам правоохранительных органов в период обучения в организациях образования правоохранительных органов и размер их должностного оклада должен устанавливаться в размере 100% от должностного оклада по последней основной (не временно исполняемой) штатной должности, занимаемой до направления на учебу.

Кроме того, такая категория сотрудников лишена выплат единовременного пособия для оздоровления, материальной помощи.

Отсутствие дополнительных денежных средств существенно затрудняет социальное положение сотрудников правоохранительных органов, в том числе на период прохождения службы (учебы) в организациях образования правоохранительных органов при пользовании общественным транспортом, переезде на новое место службы (учебы).

Полагаем, что выплата магистрантам и докторантам пособия в размере двух должностных окладов также будет стимулировать процесс заинтересованности в поступлении в организации образования правоохранительных органов, способствовать усилению социальной защищенности данной категории сотрудников.

По нашему мнению, все категории сотрудников в одинаковой мере должны обеспечиваться государством служебным жильем, при отсутствии такой возможности должна предоставляться компенсация за аренду жилья.

Как правило лица, желающие поступать в организации образования правоохранительных органов не имеют собственного жилья, тем более, если обучаются в чужом городе, и поэтому вынуждены снимать за свой счет квартиры.

Многие из желающих поступить в организации образования правоохранительных органов имеют семьи, малолетних детей, что существенно затрудняет их социальное положение, и элементарное отсутствие возможности устроить своих детей в детский садик становится преградой для осуществления права на получения дополнительного образования.

При опросе магистрантов и докторантов, многие указывают на низкую мотивацию к обучению, связанную с отсутствием поощрений за отличную учебу. В виду того, что по окончании в организации образования правоохранительных органов у некоторых из них мо-

жет возникнуть проблема с трудоустройством по месту прежней работы, так как оно занято уже другим лицом, тем более не идет речь о вышестоящей должности.

Ряд сотрудников на период обучения упускает возможность получения очередного специального звания, опять же в случае, если им в перспективе предполагалось занятие вышестоящей должности.

Такие факторы не редкость в практике обучающихся в организации образования правоохранительных органов.

С целью повышения престижа поступления в магистратуру, докторантуру организации образования правоохранительных органов следует рассмотреть возможность в виде исключения внесения соответствующих поправок в законодательство по порядку присвоения специальных званий, зачисления в кадровый резерв на выдвижение по службе.

Мы уверены, что социальное обеспечение сотрудников правоохранительных органов и в дальнейшем будет существенно укрепляться, а престиж правоохранительной службы, в том числе полицейской, в силу повышения материальной заинтересованности, станет неуклонно повышаться.

Это будет способствовать привлечению в правоохранительные органы новых, более квалифицированных и надежных кадров. В то же время остаются открытыми вопросы отхода от изжившей себя советской практики уравниловки при распределении дополнительных выплат с тем, чтобы добросовестные, демонстрирующие высокие результаты работники правоохранительных органов действительно поощрялись, и молодые сотрудники брали с них пример. На наш взгляд, материальные стимулы будут способствовать профессиональному росту сотрудников правоохранительных органов, качеству выполняемой ими работы, созданию условий жесткой конкуренции.

Сведения об авторе

Алдабергенов Азамат Тыныштыкбаевич – начальник кафедры социально-гуманитарных дисциплин Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова, кандидат юридических наук, полковник полиции (Алматы, Казахстан)

Алдабергенов Азамат Тыныштыкбаевич – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы әлеуметтік-гуманитарлық пәндер кафедрасының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі (Алматы, Қазақстан)

Aldabergenov Azamat Tynchtykbek – head of chair of social-humanitarian disciplines, Almaty Academy of the Ministry of interior of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatova, candidate of law, Colonel of police (Almaty, Kazakhstan)

Е.Д. Рахмет¹, В.А. Куленков¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г.Алматы

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОВД

В статье рассматривается проблематика информационно-аналитической деятельности, осуществляемой в подразделениях ОВД, роль и значение информационно-аналитического обеспечения в сфере управления органов внутренних дел по вопросам ОВД в сфере обеспечения правопорядка, борьбы с преступностью и охраной общественного порядка. Также автор затрагивает проблемные вопросы использования современных информационно-аналитических технологий в сфере обеспечения эффективной управленческой деятельности. Автор отмечает, что при проведении данного вида анализа изучению и исследованию подлежат многие факторы, влияющие на изменение оперативной обстановки (социально-экономические, географические, политические, демографические, характерные обстоятельства часто совершаемых правонарушений, причины и условия, способствующие совершению правонарушений, лица совершающие правонарушения, деятельность правоохранительных органов и пр.). Помимо этого в данной статье рассмотрены основные направления совершенствования информационно-аналитической деятельности в системе органов внутренних дел.

Ключевые слова: информационно-аналитическая работа, информационные процессы, аналитическая работа, информационное обеспечение, обмен информацией, информационная база.

Ішкі істер органдары бөлімшелерінің аналитикалық-ақпарат қызметі

Мақалада ішкі істер органдарының бөлімшелері қызметінде жүзеге асырылатын аналитикалық-ақпарат мәселелері, оның ішкі істер органдарының басқару аясында қамтамасыз етуінің ролі мен маңызы қарастырылды. ІО бөлімшелерінің қызметіндегі аналитикалық-ақпараттың құқықтық тәртіпті және қылмыс-тылыққа қарсы күрес пен қоғамдық тәртіпті қорғауды қамтамасыз ету аясындағы ролі көрсетілді. Талдаудың осы түрін жүргізу кезінде жедел жағдайдың өзгеруіне әсер ететін көптеген факторлар (жиі жасалатын құқық бұзушылықтардың әлеуметтік-экономикалық, географиялық, саяси, демографиялық, тән мән-жайлары, құқық бұзушылықтың жасалуына ықпал ететін себептер мен жағдайлар, құқық бұзушылық жасаған адамдар, құқық қорғау органдарының қызметі және т. б.) зерделеуге және зерттеуге жатады.) Сондай-ақ басқару қызметі аясында тиімді қолдану мақсатында заманауи аналитикалық-ақпарат технологияларды тиімді қолданудың көкейкесті мәселелері сөз етілді.

Мақалада ішкі істер органдары жүйесіндегі аналитикалық-ақпарат қызметін жетілдірудің негізгі бағыттары мәселелері баянды етілді.

Түйін сөздер: құқық қорғау органдары, құқық қорғау органдарының біртұтас ақпараттық аясы, ақпараттық технологиялар, ақпараттық қамсыздандыру, ақпаратпен алмасу.

Informational and analytical activity of the subdivisions of the bodies of internal affairs

The article deals with the problems of informational and analytical activities carried out in the divisions of the Internal Affairs Directorate, the role and importance of information and analytical support in the sphere of management of the internal affairs bodies.

The role of information and analytical activities of the bodies of internal affairs in the field of law enforcement, combating crime and protecting public order. When conducting this type of analysis, many factors that affect changes in the operational environment (socio-economic, geographical, political, demographic, characteristic circumstances of frequently committed offenses, causes and conditions that contribute to the Commission of offenses, persons who commit offenses, law enforcement agencies, etc.) are subject to study and research. Problematic issues of using modern information and analytical technologies in the field of effective management.

Also in this article the main directions of improving information and analytical activity in the system of law enforcement bodies are considered.

Key words: research and information work, informative processes, analytical work, dataware, exchange by information, infobase.

Информационно-аналитическая работа активно внедряется в деятельность правоохранительных органов на всех уровнях, всеми службами и подразделениями органов внутренних дел.

Необходимо констатировать, что эффективность и обоснованность управления прямо пропорциональны уровню информационного обеспечения, а управленческая деятельность тесно связана с информационными процессами, протекающими как внутри данной системы, так и в среде ее непосредственного функционирования.

Информационные процессы лежат в основе любой управленческой деятельности, так как цикл управления осуществляется в рамках имеющейся информации. Таким образом вопросы информационного обеспечения управления правоохранительных органов и путей его дальнейшего совершенствования имеют важнейшее как теоретическое, так и практическое значение, а также непосредственно влияют на более активное использование электронно-вычислительной техники и различных информационных систем в обще управленческой, а также непосредственно административной, следственной и оперативно-розыскной деятельности правоохранительных органов. Все это, в итоге, свидетельствует о важности информационного обеспечения органов внутренних дел.

Эффективность управления напрямую зависит от оперативности и полноты поступления информации, которая характеризует как внутренние системные процессы, так и явления, происходящие за пределами данной системы.

В общепринятом смысле под информацией понимаются сведения, сообщения, включающие новые данные, которые принимаются, анализируются и используются определенными субъектами для организации своей непосредственной деятельности. «В кибернетике и науке социального управления понятие информации тесно увязывается с двумя факторами. Во-первых, с наличием определенной системы и происходящими в ней процессами управления; во-вторых, поскольку любая система является средством решения определенных задач, информацией являются лишь те сведения, которые полезны для решения этих задач» [1].

«Применительно к деятельности системы органов внутренних дел понятие информации можно сформулировать как сведения, характеризующие:

- состояние и деятельность системы органов внутренних дел и объектов ее внешнего воздействия;

- состояние и воздействия внешней среды, определяющие ее деятельность» [2].

Информация, которая лежит в основе процессов управления, является также и непосредственным определяющим фактором всех управленческих решений в правоохранительной системе, которые зависят от поступающих информационных сведений. В связи с чем полнота, оперативность и характер данной информации определяет не только способ решения возникающих задач, но и оптимальность управленческих решений в совокупности. Непосредственная взаимозависимость поступающей информации и эффективности управления, в соответствии с наукой управления, определяется различием «соотношения эмпирического и теоретического в используемой в управлении информации» [3].

В связи с этим не любая информация представляет определенную ценность для осуществления процессов управления в сфере правоохранительной деятельности, а только та, которая соответствует ее задачам, целям и функциям самой системы.

Полноценная информация необходима на всех этапах цикла управления.

Первоначальный этап – подготовка и принятие решения начинается, главным образом, с получения и анализа соответствующей информации об объектах непосредственного управления, а также состояния внешней среды.

Последующий этап управленческой деятельности – организационная функция исполнения принятых решений, которая не возможна без соответствующих информационных данных о состоянии как самой системы, так и условий ее непосредственного функционирования.

На следующий этап управления – учет, контроль и регулирование, главным образом, влияет информация, свидетельствующая о результатах деятельности данного органа управления, сложившаяся оперативная обстановка и другие факторы.

В обобщенном понимании любая информация представляет собой определенную совокупность сведений новых данных, которые анализируются и используются заинтересованными субъектами для осуществления своей непосредственной деятельности.

Для принятия наиболее эффективного решения любая поступающая информация непосредственно связана со следующими факторами. Во-первых, существование соответствующей системы осуществляющей процессы управления; во-вторых, полезной является та информация, которая может быть использована для принятия необходимых управленческих решений. Таким образом, значение имеет та информация, которая необходима для эффективного обеспечения функционирования данной системы управления.

Исходя из информационного аспекта, процесс управления осуществляется по трем основным направлениям:

- получение управляющей системой необходимой информации о объекте управления и состоянии внешней среды;
- анализ и последующее использование полученной информации в соответствии с задачами и функциями данной системы;
- передача необходимых команд и распоряжений объектам управления.

Непосредственно понятие «информация» в отношении деятельности органов внутренних дел можно определить как совокупность сведений, которые характеризуют:

- «состояние и деятельность системы органов внутренних дел и объектов ее внешнего воздействия;
- состояние и воздействия внешней среды, определяющие ее деятельность» [2].

Безусловно, данное определение носит обобщенный характер, конкретное содержание зависит от целостной информационной системы, которая включает совокупность различных видов информации, используемой в процессе управленческой деятельности органами внутренних дел, а также ее классификация.

Систему информации органов внутренних дел, как определенную совокупность сведений, имеющую значение для целостного процесса управления, можно квалифицировать по следующим видам:

1. Задающая информация (концептуальная информация), определяет, прежде всего, цели, задачи и функции органов внутренних дел как объекта непосредственного управления, а также, задает параметры функционирования и регламентирует их деятельность (это нормативно-правовая база, включающая законодательные и подзаконные акты в сфере данной деятельности).

2. Информация, которая содержит сведения социально-экономического, географического, политического и прочего характера о ситуации, в которой осуществляется непосредственная деятельность органов внутренних дел. Это обобщенная информация, включающая сведения о состоянии правопорядка на определенной территории, а также о деятельности всей системы правоохранительных органов непосредственно, органов внутренних дел.

Это сведения о:

- политической, экономической ситуации данного региона;
- промышленных объектов, сельскохозяйственных предприятий, объектов строительства, транспорта, здравоохранения, образования, культуры и прочих функционирующих на данной территории;
- географических особенностях данного региона (климатических условиях, рельефе, положении и пр.), его административно-территориальном устройстве и т.д.;
- демографических особенностях данного региона: численности населения; его национальном составе; возрастной структуре; занятости населения; среднем образовательном уровне; наличии и количестве лиц, ранее привлекаемых к уголовной (административной) ответственности; иностранных граждан и лицах без гражданства; лицах, страдающих алкоголизмом; наркоманией, психическими заболеваниями и пр.

3. Информация, характеризующая состояние объектов внешнего воздействия – правонарушения, а также причины и условия, способствующие их совершению, явления, выходя-

щие за рамки установленного общественного порядка, о лицах, совершивших противоправные деяния, отбывающих наказание и прочие сведения:

- о состоянии, уровне, динамике и структуре правонарушений (имеются в виду преступления и административные правонарушения), их географии, времени, месте, обстоятельствах совершения и условиях, способствующих совершению, объектах преступного посягательства и т.д.;

- о лицах, совершивших правонарушения, их половозрастной структуре, занятости общественно-полезным трудом, месте работы и жительства, образовательном цензе, прошлых судимостях, нарушении общественного порядка и пр.

Данную информацию, главным образом, предоставляют правоохранительные органы (органы внутренних дел, судебные органы (в основном прокуратура), а также администрация с места работы и пр.

4. Информация, свидетельствующая об эффективности деятельности органов внутренних дел. Этот вид информации непосредственно отражает внутриорганизационную деятельность самой системы ОВД и результативность ее деятельности в сфере управления.

Данные сведения можно квалифицировать по следующим группам:

- сведения, характеризующие общее состояние органов внутренних дел (структуру ОВД, штатную численность, укомплектованность, уровень профессиональной подготовки, техническое и информационное обеспечение и т.д.);

- сведения об эффективности и качестве деятельности органов внутренних дел (уровень раскрываемости преступлений, организация профилактической работы, работа с обращениями граждан, использование информационных данных, состояние законности, дисциплины и пр.).

5. Информация, отражающая взаимодействие органов внутренних дел с другими правоохранительными органами, общественными объединениями, средствами массовой информации, гражданами и т.д.

Это, в целом, основные виды информации, используемые в деятельности органов внутренних дел, которые в своей совокупности образуют общую информационную систему.

В современной научной и специальной литературе в достаточно полном объеме рассматриваются требования к информации, которая используется для принятия управленческих решений:

«1. Строгое соответствие информации компетенции субъекта управления, а также его месту в организационной структуре управления, означающее, что вся поступающая в систему информация, должна отражать специфику ее деятельности, быть связанной с содержанием ее функционирования и обеспечивать выполнение поставленных перед ней общих задач и функций, а также соответствующих разовых задач.

2. Оптимальность (необходимость, достаточность) – соответствие объема, содержания и качества информации, возможности принятия решения, обеспечивающего эффективное функционирование системы. То есть всякая информация должна отражать состояние объектов системы и внешней среды с необходимой степенью полноты и репрезентативности, соответствующей задачам управления. Оптимальность информации выражается в ее количественных и качественных характеристиках, и суть ее состоит в том, чтобы минимальные объемы и виды информации позволили устранить неопределенность субъекта по тому или иному вопросу или решить конкретную задачу управления. Однако при определении оптимальности необходимо учитывать, что она не является постоянной величиной, а зависит, во-первых, от характера решаемых системой задач и, во-вторых, от опыта и уровня квалификации сотрудников.

3. Необходимая достаточная достоверность и точность информации означает, что информация должна объективно отражать состояние системы и внешней среды с требуемой в данном случае степенью точности. Однако при соблюдении этих принципов необходимо учитывать, что, как правило, повышение степени полноты, достоверности и точности информации увеличивает время на ее получение (снижается оперативность), а зачастую увели-

чивается и ее стоимостная оценка (увеличивается количество сотрудников занятых ее сбором и пр.).

4. Своевременность (или требуемая периодичность) состоит в том, что как задержка с поступлением информации в систему, так и преждевременный ее сбор приводят к снижению или потере ее актуальности и, как следствие, к значительному понижению эффективности принимаемых решений. Следовательно, задача субъекта управления состоит в том, чтобы исходя из характера решаемых задач и выполняемых функций наиболее правильно установить требуемую периодичность и сроки поступления отдельных видов информации, учитывая при этом необходимую степень полноты и точности содержащихся в них сведений.

5. Комплексность, систематизированность и прогностический характер информации означает, что сведения должны в минимальном объеме выражать всю совокупность явлений, их взаимообусловленность и взаимосвязь с другими явлениями, относящимися к рассматриваемому вопросу, быть систематизированными и обобщенными по определенным критериям, соответствующему характеру решаемых задач и отражать не только текущее состояние системы и объектов внешней среды, но и перспективы их изменения (эволюции) в будущем.

6. Коммуникативность информации – требование к информации, связанное с ее восприятием и усвояемостью, как системой управления, так и объектами внешней среды. Это означает лаконичность и логичность построения сообщения, его непротиворечивость, однозначное и последовательное изложение, исключающее возможность разночтения. Еще в древности считали, что о том или ином явлении можно достаточно полно судить, если известны ответы на следующие вопросы: кто и что сделал, где, когда и какими средствами, зачем и кто сообщает об этом» [4].

Неоспоримым фактом является то, что аналитическая работа неотъемлемая часть управленческой деятельности на всех уровнях процессов управления. Любая управленческая деятельность органов внутренних дел осуществляется на основе первоначального изучения сложившейся оперативной обстановки. Таким образом, аналитическую работу органов внутренних дел можно охарактеризовать как своеобразный исследовательский процесс, направленный на установление закономерностей, причинных связей, условий по изучению, анализу состояния правопорядка и результатах непосредственной деятельности органов внутренних дел, а также о складывающейся оперативной обстановке. Конечная цель аналитической работы – эффективное обеспечение управленческой деятельности органов внутренних дел.

Таким образом, аналитическая работа непосредственно связана с получением и обработкой достаточно большого объема различной информации. Она предназначена для выработки и обоснования эффективных управленческих решений, а также уяснения существующей проблематики в определенной сфере. Аналитическая работа является основой планирования (текущего, перспективного), на основе аналитических данных осуществляется наиболее эффективное использование привлекаемых для обеспечения правопорядка сил и средств, выявляются причины и условия, способствующие совершению правонарушений, и применяются меры по их устранению. Информационно-аналитическая работа в органах внутренних дел непосредственно направлена на выполнение конкретных практических задач, а именно: защита жизни, здоровья, прав и свобод человека и гражданина, интересов общества и государства от противоправных посягательств, охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности, профилактика правонарушений и т.д. Аналитическая работа органов внутренних дел достаточно разнопланова и весьма разнообразна. Данная работа осуществляется по различным направлениям, которые определяются соответствующими целями и задачами, и характеризуется специфическими видами и объемами поступающей информации.

В территориальных органах внутренних дел на повседневной основе осуществляется текущий и комплексный анализ складывающейся оперативной обстановки по следующим направлениям:

1. Исследование тенденций правонарушений, изучение причин и условий, способствующих их совершению, а также непосредственная деятельность органов внутренних дел за 5-15 летний период.

Данная аналитическая деятельность направлена на получение прогностических данных, свидетельствующих о возможной оперативной обстановке, которая с большой вероятностью сложится в будущем, ее последующим изменении и на этой основе выработка соответствующих управленческих решений по предотвращению негативных последствий, укреплению правопорядка и дальнейшему совершенствованию деятельности органов внутренних дел.

2. Анализ оперативной обстановки в комплексном плане (месяц, квартал, полгода, год и т.д.). Целью этого анализа является выявление происходящих изменений в сфере правопорядка в определенном регионе и установление факторов влияющих на его изменение, а также непосредственная деятельность органов внутренних дел, в результате которой происходят данные изменения.

При проведении данного вида анализа изучению и исследованию подлежат многие факторы, влияющие на изменение оперативной обстановки (социально-экономические, географические, политические, демографические, характерные обстоятельства часто совершаемых правонарушений, причины и условия, способствующие совершению правонарушений, лица совершающие правонарушения, деятельность правоохранительных органов и пр.)

В соответствии с выводами, полученными в результате данного анализа, дается оценка состояния правопорядка и характеризуются изменения, которые произошли за определенный период; оценивается результативность работы проводимой органами внутренних дел по выполнению поставленных задач и выявляются недостатки в их деятельности; прогнозируется развитие ситуации на краткосрочную и долгосрочную перспективу, возможное осложнение оперативной обстановки и причины, влияющие на данные осложнения; выявляются актуальные проблемы борьбы с правонарушениями, проблематика существующая в сфере обеспечения правопорядка, охраны общественного порядка и прочее в данном регионе.

На основе комплексного анализа формируется общая база планирования работы органа внутренних дел (составляются планы на определенный период), в соответствии с разработанными планами осуществляется расстановка сил и средств, проводятся комплексные мероприятия и вырабатываются управленческие решения, направленные на борьбу с правонарушениями, организуется взаимодействие с заинтересованными органами, органами государственной власти и управления, местного самоуправления, общественными объединениями и населением данного региона.

3. Текущий (оперативный) анализ осуществляется на основе изучения информации за сутки, неделю, месяц. Цель данного анализа – эффективное, непрерывное руководство данным органом, принятие управленческого решения в связи с изменениями в оперативной обстановке. Соответственно, текущий анализ необходим для исследования неожиданных, внезапных изменений в сложившейся обстановке и принятия неотложных управленческих решений.

4. Анализ отдельных проблем (частный анализ) в сфере обеспечения правопорядка и деятельности органов внутренних дел. Данный анализ осуществляется в тех случаях, когда необходимо исследование отдельно взятой проблемы (например, причины высокого уровня наркомании, недостатки профилактической работы с подучетным элементом, рост преступности и пр.), он осуществляется путем вычленения определенной информации из общего информационного потока.

Результаты, полученные путем частного анализа, используются в текущих и в оперативных решениях при проведении различных операций (комплексных, разовых и др.)

В общих чертах, это основные направления аналитической работы, осуществляемой органами внутренних дел.

Аналитическая работа является составной частью обще управленческой деятельности, соответственно к ней предъявляются определенные требования, несоблюдение которых не-

допустимо, так как их игнорирование приводит к принятию неправильного или малоэффективного управленческого решения.

Данные требования включают: достоверность и максимальную полноту используемой информации; ее всесторонность и объективность; исследование полученной информации за определенный период времени, что позволяет прийти к достаточно обоснованным выводам; сопоставимость поступающей информации, а также использование различных, научнообоснованных методов аналитической деятельности.

Таким образом, наиболее эффективным фактором информационного обеспечения является организация его в соответствии с непосредственным функциональным характером выполнения органами внутренних дел задач в пределах их компетенции на основании действующей нормативно-правовой базы и используемой современной методики управления. Это основополагающий принцип, обеспечивающий сбор оперативно-необходимой информации и своевременность ее поступления.

В связи с этим, основополагающим принципом информационного обеспечения деятельности органов внутренних дел в сфере управления, является формирование информационной базы и создание четкой системы, обеспечивающей оперативное поступление необходимой информации соответствующим подразделениям и службам в соответствии с характером выполняемых ими задач.

Для построения четко конкретизированных правоотношений в сфере информационного обеспечения, прежде всего, необходима конкретная регламентация правоотношений в сфере непосредственной управленческой деятельности, то есть необходимо дальнейшее совершенствование ведомственной нормативной базы (разработка соответствующих положений), которая должна включать строгое разграничение компетенции различных служб и подразделений органов внутренних дел в зависимости от их положения в иерархической системе ОВД и в соответствии с выполняемыми функциями и стоящими задачами, а также критерии и порядок оценки их непосредственной деятельности.

Целесообразно регламентировать фондовый состав информации, порядок доступа к нему и обеспечения каждой службы, подразделения соответствующей информацией в зависимости от их непосредственной компетенции.

В связи с тем, что на сегодняшний день существует проблематика, связанная с поступлением большого количества информации, требующей изучения, анализа и дальнейшей систематизации и пр., необходима разработка положения о системе итоговой информации, на основе которой лежит критерий, так называемый «коэффициент сжатия информации».

В отношении такого аспекта, как аналитическая работа в ОВД, необходимо отметить, что на сегодняшний день без регулярной аналитической работы нельзя осуществлять достаточно эффективное управление во сфере обеспечения правопорядка, борьбы с преступностью, охраной общественного порядка и т.д.

Список использованных источников

1. Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. – М., 2004. – 237 с.
2. Воскресенский Г.М., Шванков В.М. Информация в социальном управлении. – М., 2003. – 215 с.
3. Афанасьев В.Г. Социальная информация и управление обществом. – М., 2001. – 179 с.
4. Атаманчук Г.В. Государственное управление: проблемы методологии правового исследования. – М., 2000. – С. 215-216.

List of sources used

1. Afanasiev V.G. Social information and management of society – Moscow, 2004, 237 p.
2. Voskresensky G.M., Shvankov V. M. Information in social management. – M., 2003. – 215 p.
3. Afanasiev V.G. Social information and management of society, Moscow, 2001, 179 p.
4. Atamanchuk G.V. State management: problems of methodology of legal research. – M., 2000. – P. 215-216.

Сведения об авторах

Рахмет Е. – докторант PhD 1 курса Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова подполковник полиции, (Алматы, Казахстан)

Куленков В.А. – старший преподаватель кафедры административно-правовых дисциплин Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова (Алматы, Казахстан)

Рахмет Е – Қазақстан Республикасы ПМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының 1 курс докторанты полиция подполковнигі (Алматы, Қазақстан)

Куленков В.А. – Қазақстан Республикасы Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы әкімшілік-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы (Алматы, Қазақстан)

E.D. Rakhmet – 1st year PhD student of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov (Almaty, Kazakhstan), police Lieutenant Colonel

Kulenkov V.A. – senior lecturer of the Department of administrative and legal disciplines of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov (Almaty, Kazakhstan)

**ШЕТ ЕЛДЕРДІҢ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ
ҚЫЗМЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІ**

**ОПЫТ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН**

**EXPERIENCE IN LAW
ENFORCEMENT ACTIVITIES
IN FOREIGN COUNTRIES**

А. Амреева¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

ТЕРРОРИЗМГЕ ҚАРСЫ КҮРЕСТІҢ АМЕРИКАНДЫҚ КОНЦЕПЦИЯСЫ

Автордың ұсынып отырған мақаласында халықаралық терроризммен күрестің мәні мен себептеріне үстірт карауға болмайтындығы, терроризмнің себептерінің көпжақты екендігі, яғни, түрлі жалған теориялық және идеологиялық жолдармен жасырылатындығы және оларды әшкерелеу қажеттігі қарастырылады. Әлемдік терроризмді әлемдік терроризмге қарсы күресуші ұйымдармен біріге ынтымактаса отырып қана ауыздықтауға болады. Ең алдымен экстремистік пен терроризмнің туу себептері анықтап алынып, онымен күресте әскери күш қолданудан басқа баламалы жолдары ұсынылады. Сонымен қатар, терроризмнің орын алуында басқа да факторлардың, оның ішінде: әлеуметтік факторлар; адамдардың негізгі құндылықтарды және саяси идеалдарды түсінудегі алшақтық; адамның жеке тұлғасын қалыптастырудағы қажеттіліктерді ескермеу; ұлттық және діни мәдениет тұтастығына шек қою, қысым жасау; жеке бас еркіндігін шектеу және тағы басқайтылады.

Түйін сөздер: терроризм, экстремизм, ваххабизм, сепаратизм, патриотизм, идеология, концепция, глобализация, деформация, демократия.

Американская концепция борьбы с терроризмом

В данной статье рассматривается важность борьбы с международным терроризмом и причины его возникновения. Причины терроризма многогранны, они скрываются под различными теоретическими и идеологическими лозунгами и существует необходимость их разоблачения. Автором предлагаются альтернативные пути борьбы с экстремизмом и терроризмом без применения военной силы. Наряду с этим рассмотрены другие факторы проявления терроризма, в частности социальные факторы; разнополярность людей в понимании главных ценностей и политических идей; не учитывание потребностей человека; ограничение в целостности национальных и религиозных культур; оказание давления на вероисповедание, ограничение свобод и прав личности и т.д.

Ключевые слова: терроризм, экстремизм, ваххабизм, сепаратизм, патриотизм, идеология, концепция, глобализация, деформация, демократия.

The American concept of combating terrorism

In this article are considered the causes and effects of international terrorism. There problems must not examine superficially. Also identified the multilateral reasons of its origin. This given problem always covered by peace theoretical and ideological slogans. The either expires the issues of identifying such an iniquity. At tins are analgesic the root causes of emergence of extremism and terrorism also the alternative ways of nighttime and military solution of problem. It offers preparation of a global concept of political strategy of nighttime wits this problem. Along with are researched the other factors of the epergne of terrorism, in particular social factors peoples disports in understanding the main values and political ideas, do not taken info accounts people s needs integrity of national and religions caesurae, exerting pressure, restriction of freedom and human rights.

Key words: terrorism, extremism, vakhabism, separatism, patriotism, ideology, conception, globalization, deformation, democrats.

Терроризммен күрестің бұрын тарихта болмаған жаңа кезеңі 2001 жылдың 11 қыркүйектегі АҚШ-тағы болған зұлымдық актіден кейін басталды. Бүкіл дүние жүзінде терроризм және экстремизм құбылыстары жөніндегі ұғым түбірінен өзгерді. Осы қауіп-қатерге қарсы күресте бүкіл әлемдік қауымдастықтың бірлескен әрекеті қажет болды. Әлемдік деңгейдегі терроризммен күрес науқаны басталды.

Әлемдік державалар АҚШ, Ресей, Германия, Қытай, Жапония, Ұлыбритания, Франция тағы басқамемлекеттер үнемі әлемдік басымдылыққа ұмтылған, әлі де ұмтылуда, келешекте де ұмтыла бермек. Олардың дамушы елдерге көрсеткен қысымына жауап ретінде қазіргі әлемдік терроризм өмірге келді. Сонымен қатар артта қалған елдердің өз ішіндегі билікке жетуді көздеген экстремистік топтар да террористік әдістерді көкейкесті мақсаттарға жету үшін пайдаланады.

Әлемдік терроризмді әлемдік терроризмге қарсы күресуші ұйымдармен біріге ынтымақтаса отырып қана ауыздықтауға болады. Президент Н. Назарбаев көрсеткендей "жақын және алыс шет елдермен біріккен халықаралық терроризм мен экстремизмнің алдын-алудың біріккен превентивті шаралары жасалуда", - дей отырып өзінің «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «...дін мәселелерінде ойластырылған қадам және өте мұқияттылық қажет. Біз ұят, толеранттылық және төзімділік еркіндігі принциптерін қастер тұтуымыз керек», – деп атап көрсетті. Сонымен қатар Ұлт көшбасшысы өз Жолдауында: «...біздің мемлекетіміздің зайырлы келбеті – Қазақстанның табысты дамуының маңызды шарты. Мұны Қазақстанның қазіргі және болашақ саясаткерлері, барлық қазақстандықтар айқын түсінуге тиіс», – деп ерекше айтып өтті. Сонымен қатар, ол «Мемлекет пен азаматтар радикализмнің, экстремизмнің және терроризмнің барлық түрлері мен бой көрсетулеріне қарсы біртұтас шеп құруға тиіс. Діни экстремизм қауіп ерекше алаңдаушылық тудырып отыр. Біз жаратушыға деген кіршіксіз сенімнің агрессиялы және қырып-жойғыш фанатизммен алмасуына жол бермеуіміз керек. Соқыр фанатизм біздің бейбітсүйгіш халқымыздың психологиясы мен діліне мүлде жат. Ол Қазақстанның мұсылмандары ұстанатын ханафи мазхабына қарама-қайшы» деген болатын.

Осы ретте мемлекет басшысы: «Қазақстандағы экстремизм мен терроризмде идеялық емес, қылмыстық негіз бар. Жалған діни көпірмеліктің артында қоғамның негізін күл-талқан еткісі келетін қылмыстық іс-әрекет жасырынып жатыр. Бұл – біздің еліміздегі бейбітшілік пен тұрақтылыққа шабуыл. Бұл біздің мемлекеттіміз бен азаматтық кемелдігіміздің мықтылығының сынға түсуі, біз мұсылман үмбетінің бір бөлігі екенімізді мақтан тұтамыз. Ол – біздің дәстүріміз. Бірақ бізде зайырлы қоғамның дәстүрлері де бар екенін, Қазақстан зайырлы мемлекет екенін ұмытпауымыз керек. Біз елдің дәстүрлері мен мәдени нормаларына сәйкес келетін діни сана қалыптастыруымыз керек. Біз өзін-өзі ұстаудың ерекше үлгілерін алуға тиіспіз. Мен жария етіп отырған стратегия біздің халқымызды орта ғасырларда емес, ХХІ ғасырда өмір сүруге дайындайды» деп атап көрсетті Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев [1].

Діни экстремизм мен терроризмге қарсы күрес саясаты, қазіргі кездегі АҚШ-ң стратегиялық доктринасымен тығыз байланысты болып отыр. АҚШ-ң халықаралық терроризммен күресу жөніндегі стратегиясы 2001 жылғы 11 қыркүйектегі террорлық актіден кейін бірсыпыра өзгеріске ұшырағаны белгілі [2]. Бұрынғы қорқыту доктринасының орнына, яғни Американың жауы деп саналатын елдерге соққы беру саясаты нақтыланып, оның орнына халықаралық терроризм ұялаған елдерге қарсы алдын-ала соққы беру (превентивті) стратегиясымен ауыстырылды. Сөйтіп халықаралық терроризммен күрес көптеген мемлекеттердің тарапынан қолдау тапқан «жаңа әлемдік тәртіп» орнатуға немесе, басқаша айтқанда, «Американдық үстемдік дәуіріне алып келді». Бірақ, сонымен қатар, біраз мемлекеттер оның ішінде БҰҰ-ң Қауіпсіздік Кеңесінің мүшелері, бұл жаңа дәуірде Американың біржақты саясатын шектейтін бұрынғыдан да жаңа стратегиялық саясат керектігін алға тартты. Ондай идея Араб мемлекеттері Лигасына, сол сияқты, Европалық және Азиялық елдер мен халықтардың көңілінен шықты. АҚШ-ң біржақты үстемдігі терроризммен күресуші басқа елдердің өзін қанағаттандырмай отыр. Өйткені дау-

жанжалдарды зерттейтін Лондон институтының директоры Б.Крозьенің айтуынша, терроризм – белгілі бір саяси мақсатты көздеген күштеу болып табылады [3]. Шындығында терроризмнің тамырлары мынадай көптеген мәселелермен, әлемнің бай мен кедейлерге бөлінуіне, диктаторлық режимдердің үстемдігіне, әділетсіздікке, планетадағы халықтардың көпшілігінің күн көруінің өте төмендігіне, есірткінің таралуына және тағы басқа байланысты. Ол әсіресе үстем күштерге қарсы әлсіз жақтың құралы.

Халықаралық терроризммен күресте, дәлірек айтқанда, терроризмнің критеріін анықтау ісінде АҚШ қателіктерге жол беріп отыр. Мысалы, жергілікті ұлт-азаттық қозғалысы халықаралық терроризммен, ваххабизммен, сепаратизммен және тағы басқашатастырылуда. Мысалы, ұлтазаттық қозғалысын терроризм деп санамайтын да пікір бар. Осы жерде, С.М. Абрешова бұл жөніндегі өз ойын былай деп тұжырымдайды: «Прежде всего, следует отличать терроризм от национально-освободительного движения» [4]. Бірақ бұл екеуін ажыратып қарау керек болғанымен, олардың ажырағысыз жақтарының барын, біздіңше, ұмытуға болмайды. Ұлтазаттық күрестің барысында, еркіндік пен әділеттілік ұранын қаншалықты көтергенімен бейбіт адамдардың аманатқа алынатыны (заложники) қарапайым халықтың қырылып, зардап шегетіні белгілі. Бұл ретте терроризмге қарсы күрес жөніндегі саясат шатастырылып отыр деуге толық болады. Яғни бұл жерде «цель определяет средства» деген принципке басымдық беріліп отыр. Бұл принципті басшылыққа алған саясат бар жерде кез-келген терроризмді ақтап алуға мүмкіндік туады.

АҚШ-ң мемлекеттік саясатындағы мұндай бұрмалаушылық терроризммен, ваххабизммен, сепаратизммен және тағы басқашатастырылуда. АҚШ-ң мемлекеттік саясатындағы мұндай бұрмалаушылық терроризммен күрес ісін қиындатып отыр. Сонымен қатар, өзінің геополитикалық мүдделерін халықаралық терроризмге қарсы күрес желеуімен тығыз ұштастыра жүргізуде. Бұл өз алдына зерттеуді керек ететін мәселе.

АҚШ бастаған терроризмге қарсы күрестің жаңа кезеңінің, біздіңше, бірнеше ерекшеліктері бар: біріншіден, ол халықаралық терроризмге байланысты. Халықаралық терроризм кейбір мемлекеттердің қолдауымен жүзеге асырылуда. С.Алексеев айтқандай, халықаралық терроризммен күрес формуласы «бәрі де болады» дегенге келіп тірелуде: суверенді мемлекетке қарсы превентивті соғыс жүргізуге «болады». Өзге мемлекеттің азаматын тұтқындау және оларды алыс жақа алып кетуге «болады». Әлеуметтік құрылымды өзгерту жөнінде ультиматимді талап қоюға «болады» [5]. Екіншіден, терроризммен күрестің жаңа кезеңінде АҚШ әлемнің әртүрлі аймақтарындағы «тентек», «терроршы» елдердің тізімін жасап, өз мүддесін жүзеге асыру үшін, әскери соққы берді. Осының бәрі бір жағынан авантюралық қорқыту, қоқан-лоқы еді. Бұны өздерінше Американың ерекше миссиясы деп көрсетуге тырысады. Ал шындығында, ағылшын газеті «Гардианның» (guardian) жазғанындай, бұл әрекеттер қаншама «бүркемеленіп» «терроризмге қарсы соғыс» деп аталғанымен отарлау немесе империалистік саясаттан басқа ештеңе емес. Үшіншіден, терроризмге қарсы соғыстың жаңа кезеңі әлемдік саясатқа ықпалын мүлдем өзгертіп жіберді. АҚШ-тың қазіргі саясаты патриотизм ұғымын өз шегінен шығарды. Соқыр сезімге негізделген американдық ашынып қорғану патриотизмі жүзеге асырылуда. Ол өз халқының қауіпсіздігін қорғау емес, әлемді иелену. Халықаралық өшпенділік, жеңуге деген құштарлық немесе кек алушылық халықтың ожданын улап, патриотизм ұғымын бұрмалап жіберді. Ол, ол, ма, демократиялық құқықтарды шектеуге қарсы бірде-бір сөз айтылмауда. «Антитеррорлық операция» негізіндегі мемлекеттік «әділ жаза» беру саясатына айналып отыр. Бұл өркениетті құқыққа сай келмейді. Төртіншіден, АҚШ-тың дүниежүзіне үстемдік жолындағы қантөгіске апаратын саясатына оған әріптес мемлекеттердің біразының саясаты біркелкі емес, екіұшты. Американың қантөгіске апаратын саясатына қарсылық күшейіп, миллиондаған демонстранттар алпыстан астам мемлекеттерде өз наразылықтарын білдіргеніне қарамастан, АҚШ оларды көзге ілмегені белгілі. Мәселені бейбіт жолмен шешу керек дейтін мемлекеттердің өзі АҚШ-тың ықпалынан шыға алмай қалғаны жасырын емес. Антитеррорлық операциялар халықаралық қауіпсіздік проблемаларын толық шешіп

бермегенімен, АҚШ-тың Орталық Азияда, жақын Шығыста орнығуына мүмкіндік туғызды. Ал оның салдары, біздіңше одан да күшті.

Сонымен террорлық қауіп-қатер де Азияның төрінен көрініс берді. Үндістанның ядролық қаруға ие болуы, одан қауіп төнеді деген желеумен Пәкістан да ядролық қаруға ие болды. Орталық Азия аймағына таяу жатқан Ауғанстандағы жағдайдың ушығуы, Таяу Шығыс елдеріндегі түрлі қақтығыстар Азияны оқ-дәрі қоймасына айналдырып, Орталық Азия республикаларына, қауіп төндіріп отыр.

Халықаралық терроризм ұйымдары түрлі жолдармен бүркелген (камуфлирован). Мысалы, трансұлттық корпорациялар. Олардың өздерінің құқықтық инфраструктуралары, мындаған қырып жою әдістерін игерген мүшелері, өздерінің банктері және тағы басқамүмкіндіктері бар. Сарапшылардың пікірінше, әлемдегі террорлық актілердің 25%-і мемлекеттер тарапынан қолдау табатыны немесе басқарылатыны белгілі болып отыр. Оның да мынандай алуан түрлерін айтуға болады: моральдық қолдау көрсету, материалдық көмек, қару-жарақ беру, оларды пайдалану әдістеріне үйрету, баспана беру және т.б.

Қазіргі халықаралық терроризмнің себептерін, біздіңше, біржақты, үстірт түрде қарауға болмайды. Себебі, ол түрлі факторлармен байланысты. Терроризмнің себептері күрделі де көпжақты: оның діни де, саяси да, экономикалық та, этникалық та және мәдени де қырлары ерекше түрде астасып, басымдық алуы мүмкін. Осы ретте терроршылдық та, оған қарсы күрес те әділеттілік тонын жамылады, сөйтіп түрлі жалған теориялық және идеологиялық жолдармен жасырылады. Сондықтан алдымен оларды әшкерелеу қажет.

Қазіргі заманғы халықаралық терроризмнің себептерін қысқаша айтқанда, оларды әлемдегі шешілмеген мәселелердің салдары және жиынтығы деуге болады. Мысалы, әлемдегі елдердің дамуының әркелкілігі, артта қалған елдердегі халықтың әл-ауқатының төмендеп кетуі, соған қарамастан ол елдегі басшылардың қалай болғанда да, қайткенмен де билікті өз қолдарына ұстап қалуға тырысуы себеп болады.

Қазіргі кезде халықаралық терроризммен күрестің мәні қазіргі кезде негізінен «әділ жаза» берумен ғана шектеліп отыр. Ал бұл дегеніңіз нағыз терроризмнен кем түспейтін шегі жоқ адекватты емес акция. Басқаша айтқанда діни экстремизм мен терроризмді жазалау шиеленістің жаңа түрлерін тудыруда. Яғни, бұрынғыдан да күшті терроризмнің жаңа түрі пайда болуда. Бұл жағдай, біздіңше, терроризммен күрес концепциясының өзін жетілдіруді қажет етеді. Шамадан тыс адекватты емес репрессия тиісінше сондай күшпен қайта террор туғызуы мүмкін. Әрбір әрекет, қимыл осыған тең қарсы әрекетті тудыратыны әлемге әйгілі.

Осының өзі халықаралық терроризммен күрес ісінесаяси стратегиялық басшылықтың, біздіңше, өз дәрежесінде емес екенін көрсетеді.

Мемлекеттік саяси басшылар әлемде 500-дей терроршыл ұйымдардың барын, олардың бюджеті бірнеше миллиард доллар болатынын айтудан ары бара алмай отыр. Әзірше оған қарсы күрес шаралары бар болғаны әскери күш қолдану мәселесімен ғана шектелуде. Өйткені ол терроризмді түпкілікті жеңуге жеткіліксіз. Күш қолданудан басқа, біздіңше, жан-жақты негізделген *жалпы әлемдік саяси стратегиялық концепция* болуы қажет. Сонымен қатар терроризммен күрес ісі ғылыми, әлеуметтік, психологиялық, идеологиялық, мәдени, экономикалық және тағы басқажактарын қамтуы қажет.

Ғылыми тұрғыдан алып қарайтын болсақ, дау-жанжалдардың шығуы адамдардан табиғатынан туындамайды. Саяси шиеленістің орын алуында басқа да факторлар бар. Оның ішінде: әлеуметтік факторлар; адамдардың негізгі құндылықтарды және саяси идеалдарды түсінудегі алшақтық; адамның жеке тұлғасын қалыптастырудағы қажеттіліктерді ескермеу; ұлттық және діни мәдениет тұтастығына шек қою, қысым жасау; жеке бас еркіндігін шектеу және т.б.

Бүкіл бір елді терроршылар қатарына жатқыза салу барып тұрған әділетсіздік. Ал әділетсіздік орын алған жағдайда тиісінше оған өршелене қарсыласу да тоқталмайды.

Терроризм мәселесіне келгенде оны қалыптастыратын ортаға да көңіл бөлу қажет. Қарсылас жақтар әдетте өзінің екінші жаққа деген өшпенділігін легитимдендіруге тырысып бағады. Тарихи деректерге жүгінетін болсақ, Англияда, Италияда, Германияда, Испанияда

және тағы басқа елдерде билікке қарсы күрес қарулы оппозиция түрінде жүзеге асырылғаны белгілі. Мысалы, Англияда «Ирландық Республикалық Армия», Италияда «Қызыл бригадалар», Германияда «Қызыл Армия Фракциясы», Францияда «Тікелей әрекет», Испанияда «Басқалық сепаратистік ұйым - ЭТА» [6]. Олардың, әрине, идеологиялық көзқарастары болған. Бұл соғыстарда террористер ғана өлтірілмей, бейкүнә адамдар шығын болған. Оның нәтижесі террордың жаңа толқынын әкелген. Бұдан шығатын қорытынды – күш қолдануға қарсылық ретінде күш қолдану акциясы өршиді. Терроризм тоқталмайды.

Терроршылдық ұстанымдардың көпшілігі, талдап қарайтын болсақ, олар өздерін белгілі бір қоғамдық топтардың құқы мен еркін қорғаушыларымыз деп есептеген. Ал шын мәнінде терроршылдықтың нағыз себептері тіпті басқа да болып шығады. Мысалы, кәдімгі материалдық мүдделер немесе террор жасақшылары лидерлерінің қанағаттандырылмаған амбициясы немесе жоғарғы саяси сферадағы құпия дем берушілер екені белгілі. Бұл жерде ондайлар тарапынан айтылатын халық мүддесі туралы идеологиялық «астар» олардың өз мақсаттарын бүркемелеуі үшін ғана керек.

Дау-жанжалдың шығуы көбінесе жаңа саяси күштердің аренаға шығуына, идеологиясыздық кеңістіктің пайда болуына, оның орнына сырттан әдейілеп келтірілетін деформацияланған идеялардың келуіне, бүлдіру іс-әрекетін қаржыландырудың жаңаша қалыптасуына және тағы басқа байланысты.

Осы кезге дейінгі жүргізілген антитеррорлық күрес тәжірбиесі көрсетіп отырғандай, бейбіт және күнәсіз адамдарға жасалатын әділетсіздік, қиратушылық күшті. Ал террордың қарулы күшпен тоқтатылуына келетін болсақ, оның ақырына көз жетпейді – қарсылас жақтардың бір-біріне өшігуі күшейіп тоқтаусыз террор жалғаса түседі. Олай болса, біздіңше, террорға қарсы күресте тек ғана қарулы соққы әдісіне үміт артуға, сенуге болмайды.

Терроризм қандай бір жолмен жүзеге асырылмасын, оны ешқандай жолмен ақтауға болмайды. Өйткені терроризм бейкүнә адамдарды жаппай қырып жоятын, қорқыныш пен үрей тудыратын күштеудің шектен шыққан ең жек көрінішті түрі. Солай екен деп антитеррорлық соғысты бірден-бір тиімді әдіс болып қалады деуге болмайды. Олай болса экстремизм мен терроризмге қарсы күш қолдану әдісінің баламалы түрлері де болуы қажет. Терроризммен күресте, өмір тәжірбиесі көрсетіп отырғанындай, тек әскери күштеу жолы жеткіліксіз. Терроризммен күрестің басқа да баламалы жолдары іске асырылуы тиіс. Мысалы, ғылым мен мәдениет саласының терроризм саясатын бәсеңдетудегі немесе болдырмаудағы ерекше ролін атауға болады. Террорға қарсы әскери соқы беру ісіне қарама-қарсы осы аталғандар, біздіңше, нағыз басқаша түрі, яғни баламасы болып табылады. Терроризммен күрестің күштеу түрі онымен күрестің жаңа жолдарын, яғни ғылым мен мәдениеттің ролін жоққа шығара алмайды. Сондықтан оның жетістіктерін бейбітшілік мақсатында қолдану өте-мөте маңызды және актуальды.

Азаматтық, мемлекетаралық, дүниежүзілік соғыстар экономикалық мүдделер саласындағы дағдарыстардан туындаған. Әрине бұлардың орнына баламалы жолдар – дипломатиялық, саяси және тағы басқа қолданылған болса. Бірақ бірте-бірте барған сайын баламалы жолдар артта қалып барады ма? Деген пікірде жоқ емес. Қазіргі кезде АҚШ өзінің күш-қуатымен барлық өз проблемаларын ескіше жолмен шешуге күш салуда. «Соғыс – басқаша құралдармен жүргізілген саясаттың жалғасы», – дейтін Клаузиевидің афоризмінен әрі бара алмай отыр. Ливиядағы, Ауғанстандағы, Сириядағы соғыс кампаниясы – оның экономикалық саясатының да жалғасы. Жаһандану процесі қанаушылық пен әділетсіздік мәселесін біржолата шеше алмайды. Жаһандану процесін терроризмнен құтқаратын панацея деуге, біздіңше, болмайды. Бұл процесс артта қалған елдердің дамуын тежейді және оларды кедейлендіре түседі. Сөйтіп ол әділетсіздік пен қанаудың алғышартына айналуға. Сондықтан бұны экстремизм мен терроризмнің бір шарты деуге толық болады. Олай болса, біздіңше, әлемдегі астам державалардың әлем қайшылықтарына байланысты саясаттарын қайта қарау қажеттігі туындап отыр. Басқаша айтқанда олар терроршылдықтың шығып кетпеуін көздейтін альтернативті түбірлі өзгерістерге баруы қажет. Олай болмаған жағдайда терроризм тоқталмайды. Ислам дінін қабылдаған француз жазушысы Роже Гародиенің

«Западный терроризм», «Ислам и современность» деген кітаптарында өзіндік балама ұсынады: исламдық экстремизм жақын арада жазылатын сырқат, сондықтан, ол Еуропамен тіл табысуы керек дейді. Ол үшін Еуропа Американдық ықпалға қарсы тұра алуы қажет. Бұл міндетін ол – Азиямен одақтаспай атқара алмайды, - дейді ол.

Сонымен қорытып айтқанда, терроршылдық – күш қолдану. Ал онымен күрес ісі де көбінесе күш қолданумен ғана байланысты болып отыр. Бұрынғы тарихта да, қазіргі кезде де солай болып келеді. Басқаша айтқанда, мемлекет тарапынан террорға қарсы күш қолдану әдісі ылғи да болған, бола беруі де, біздіңше, әбден мүмкін. Бірақ ылғи да күш қолдану концептуальды алғанда үлкен бәле, өйткені, күш қолдану – күш қолдануды тудыра береді. Сондықтан онымен күрестің баламалы жолдары өте қажет.

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ». Қазақстан халқына Жолдауыб 17.01.2014.
2. Ишмухамедов А.Ш. Хишам Халил. Некоторые аспекты борьбы США с международным терроризмом. // Материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: КАЗНПУ им. Абая, 2013. – С. 21-28.
3. Интернет. Голос Америки из Вашингтона. 2015, 2 ноябрь.
4. Абрешова С.М. Современный терроризм и борьба с ним //Материалы международной научно-практической конференции. – Алматы: КАЗНПУ им. Абая, 2013. – С.20-27.
5. Алексеев С. Месть не знает права // Новости недели. №5, 11 февраля 2013. – С.29-34.
6. Амреева А.А. Діни экстремизм мен терроризм: мәні және Қазақстанға ықпалы. – Алматы: Домино. 2005. – 178 с.

List of sources used

1. N.A. Nazarbayev "Kazakhstan-2050: Bir Maksat, bir mudde, bir Bolashak". Kazakhstan khalkyna Zholdauyb 17.01.2014.
2. Ishmukhamedov A.SH. Hisham Khalid. Some aspects of the US fight against international terrorism. // Proceedings of the international scientific and practical conference. – Almaty: KAZNPU named after Abaya, 2013. – P. 21-28.
3. Internet. Voice of America from Washington. 2015, November 2.
4. Abregova S.M. Modern terrorism and the fight against it //Materials of the international scientific and practical conference. – Almaty: KAZNPU named after Abaya, 2013. – P. 20-27.
5. Alekseyev S. Revenge does not know the law // News of the week. No. 5, February 11, 2013. – P. 29-34.
6. Amreeva A.A. Dini extremism men terrorism: Mani Zhane Kazakstanga ykpaly. – Almaty: Domino. 2005. – 178 p.

Автор туралы мәлімет

Амреева Ақтолқын – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы әлеуметтік- гуманитарлық пәндер кафедрасының доценті, саясат ғылымдарының кандидаты, полиция капитаны (Алматы, Қазақстан)

Амреева Актолькын – доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, кандидат социологических наук, капитан полиции

Amreeva Aktolkyn – associate Professor of chair of social-humanitarian disciplines, Almaty Academy of the Ministry of interior of the Republic of Kazakhstan named after makan Esbulatova, candidate of sociological Sciences, police captain

А.Ж. Бектас¹

¹Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ БОРЬБЫ С НЕЗАКОННОЙ МИГРАЦИЕЙ

В данной статье рассмотрен международный опыт по борьбе с незаконной миграцией в таких зарубежных странах, как Германия, Венгрия, Великобритания, Канада, США и ЕС в целом. Проанализированы различные подходы по применению документарного контроля – от регистрации мигрантов до получения ими идентифицирующих документов. Раскрываются проблемы использования биометрических данных в идентифицирующих документах. Проведен анализ используемых информационных систем, автоматизированных баз данных по регистрации иностранных граждан, таких как SIS, VIS в ЕС, AZR в Германии. Особое внимание уделено механизму выявления незаконных мигрантов до момента въезда в страну на основе использования информационных систем. Дана обобщенная характеристика применяемых санкций в отношении незаконных мигрантов, как удаление, реадмиссия, высылка, выдворение и депортация, а также интеграция незаконных мигрантов процессом регуляризации.

Ключевые слова: миграция, нелегальная миграция, миграционная политика, информационная система, санкция.

Заңсыз көші-қонға қарсы күрес саласындағы халықаралық тәжірибе

Бұл мақалада Германия, Венгрия, Ұлыбритания, Канада, Америка Құрама Штаттары және де ЕО сияқты шет елдердегі заңсыз көші-қонға қарсы күрестің халықаралық тәжірибе мәселелері қарастырылады. Көші-қондарды тіркеуден бастап олардың құжаттарын сәйкестендіруге дейінгі құжаттық бақылау қолданудың түрлі тәсілдері қарастырылды. Сәйкестендіру құжаттарында биометриялық деректерді пайдалану мәселелері де қамтылды. ЕО SIS, VIS, Германияда AZR жүйелер сияқты, осы уақытта қолданылатын шетел азаматтарды компьютерленген дерекқорларда, ақпараттық жүйелерде тіркеуін талдау өткізілді. Заңсыз көші-қондарды мемлекет аумағына кіругенге дейін оларды табу үшін ақпараттық жүйелерді орынды пайдалану жұмыстарына ерекше назар аударылды. Сондай-ақ осы мақалада заңсыз көші-қондарға қатысты қолданылатын жою, шығарып жіберу, көшіріп жіберу сияқты санкциялар да қарастырылған.

Түйін сөздер: көші-қон, заңсыз көші-қон, көші-қон саясаты, ақпараттық жүйе, санкция.

International experience in combating illegal migration

This article examines international experience in combating illegal migration such foreign countries as Germany, Hungary, Britain, Canada, the United States, the European Union as a whole. Various approaches to the application of documentary control are considered, from the registration of migrants to the receipt of identification documents by them. The problems of using biometric data in identifying documents are disclosed. The analysis of used information systems, automated databases on registration of foreign citizens, such as SIS, VIS in the EU, AZR in Germany, was carried out. Particular attention is paid to the mechanism for detecting illegal migrants before entering the country on the basis of the use of information systems. A generalized description of the sanctions applied to illegal migrants is given, such as removal, readmission, expulsion, expulsion and deportation, as well as the integration of illegal migrants with the regularization process.

Key words: migration, illegal migration, migration policy, an information system, a sanction.

Основной целью борьбы с незаконной миграцией в правовой сфере является пресечение въезда незаконных мигрантов и уменьшение их численности на территории государства. Противодействие незаконной миграции не ограничивается в пределах государства, а обретает масштабы международного уровня. Эффективность противодействия незаконной миграции зависит от организационно-правовых мер, формы и методы которых в разных странах имеют свои особенности.

На примере рассмотрим меры зарубежных государств по противодействию незаконной миграции. Одним из самых первых мер можно отметить осуществление контроля границ. Защита границ государства от проникновения иностранцев известно издавна, самым простым способом являлось сооружение физического препятствия.

Нынешний президент США Дональд Трамп в ходе избирательной кампании не раз заявлял, что планирует депортировать примерно 11 млн. человек, нелегально проживающих в США, и обещал построить стену высотой в 10 метров и протяженностью в 3145 километров на границе с Мексикой. Предположительная стоимость ее оценивается в 24,5 млрд. долларов США. При этом даже после постройки стены, ежегодное обслуживание обойдется стране в 2,5 млрд. долларов США. Основной причиной такого решения является то, что наибольшее число иммигрантов прибывают в США из Мексики. Согласно статистике на 2015 год оттуда в США переехало 11 млн. 643 тыс. человек, или 26,9% от общего числа иммигрантов. Из них более половины пересекают границу с США нелегально. По оценкам министерства внутренней безопасности США в 2012 году в стране находилось 6 млн. 720 тыс. нелегальных иммигрантов, прибывших из Мексики. Для сравнения, второй страной-родиной нелегальных мигрантов в США являлся Сальвадор – всего 690 тыс. человек [1].

Ожидается, что строительство стены существенно сократит количество нелегальных мигрантов. Но с другой стороны большие финансовые затраты и принимаемые кардинальные меры в отношении мигрантов создали большой общественный резонанс как внутри США, так и в соседней Мексике. Некоторые СМИ данные мероприятия сравнивают с военными действиями, которые могут привести к эскалации конфликта вплоть до войны между странами.

Несколько иной подход к контролю границ принят в Европейском союзе. Европейский союз (ЕС) – наднациональное объединение 28 государств, имеет внешние сухопутные границы с 19 государствами, общей протяженностью в 14000 км. Стоящие перед Евросоюзом пограничные проблемы в основном связаны со спецификой наднационального образования. С учетом данной особенности, возведение такого физического барьера на границах, как в США с Мексикой – нецелесообразно и не возможно. В отличие от входящих в состав ЕС государств, Европейский Союз не имеет централизованной структуры по управлению пограничной политикой, также как и обеспечивающей ее проведение, единой и разветвленной нормативно-правовой системы. Существующие нормы (среди которых особое место занимают Шенгенские правила) определяют в основном лишь общие и самые главные принципы пограничной политики.

По этой причине, не имея достаточных возможностей постоянно и жестко контролировать работу пограничных, таможенных и других органов отдельных государств-членов, ЕС в значительной мере сделал ставку на стандартизацию пограничной политики входящих в ЕС государств и стран-кандидатов. В связи с этим вместо возведения физического барьера на границах, основное усилие направлено на налаживание обмена информацией и опытом в разработке стандартов по регулированию незаконной миграции. Принимаемые законодательные акты являются де-факто обязательным для всех членов и стран кандидатов, которые хотят войти в состав ЕС [2]. Для этого созданы специальные технические инспекции, следящие за соответствием стандартов по охране внешних границ, рекомендации которых на практике имеют большое значение.

Однако, действующая пограничная политика ЕС оправдывала себя до того момента пока не возник миграционный кризис в связи с напряженностью на Ближнем востоке – гражданской войной в Сирии, Ливии. Нарастающий из года в год поток мигрантов из стран

Северной Африки, Ближнего Востока и Южной Азии в Европу, заставляет страны ЕС пересмотреть свое отношение к контролю миграции.

Не наблюдавшийся ранее в таких размерах поток мигрантов приводит к возобновлению внутреннего пограничного контроля. Конечной целью, куда хотят добраться и обосноваться мигранты, является Германия, так как в этой стране беженцы получают наиболее квалифицированную защиту и помощь. По состоянию на начало 2017 года путь миграции беженцев в Германию пролегает через Сербию, Венгрию и Австрию [3].

На бывших открытых границах между Австрией, Германией, Чехией, Венгрией на время закрываются границы. Контроль осуществляется досмотром всех пассажиров на железнодорожном транспорте и на автобанах в приграничных контрольно-пропускных пунктах. Принимаются и более радикальные меры, власти Венгрии вдоль границы с Сербией установили барьер с колючей проволокой протяженностью в 175 км [4]. В Венгрии принято новое иммиграционное законодательство, разрешающее арестовывать мигрантов, прибывающих в страну нелегально.

В соответствии с нормами Шенгенского соглашения, внутренний пограничный контроль допускается на срок не более 2 месяцев [5]. По этой причине представители стран ЕС все чаще говорят о пересмотре Шенгенского договора. Министры внутренних дел Франции и Германии призвали восстановить контроль на внутренних границах на сроки дольше 2 месяцев и смягчения требований для ввода этой меры в единичных случаях с одновременным укреплением пограничного контроля на внешних границах ЕС [6].

Осуществление пограничного контроля является не единственной мерой принимаемой в зарубежных странах для противодействия незаконной миграции. Для контроля въезда и дальнейшего пребывания иностранцев на территории страны так же применяется документальный контроль.

В Германии регистрации в местных органах подлежат все лица, в том числе и мигранты, проживающие на территории страны. Получение Персональной идентификационной карты ФРГ (нем. Personalausweis der Bundesrepublik Deutschland) является обязательным по достижении 16-летнего возраста. В ней содержатся персональные данные и по согласию владельца биометрическая информация – фотография и отпечатки двух пальцев. На карте хранится электронная цифровая подпись, идентифицирующую личность, позволяющая пользоваться многими электронными сервисами, в том числе государственными [7].

Для мигрантов процедура регистрации такая же, как для граждан Германии. Отличие заключается в наличии дополнительного разрешения на пребывание в стране, и зависит от того, является ли лицо гражданином страны-члена ЕС, Европейского Экономического пространства (ЕЭП) или Швейцарии, поздним переселенцем, либо лицо прибыло из другой страны.

В случае, если лицо прибыло из другой страны, наряду с визой – разрешением на въезд, необходимо иметь одно из следующих разрешительных документов на пребывание:

- разрешение на пребывание (Aufenthaltserlaubnis);
- голубая карта ЕС (Blaue Karte – EU);
- вид на жительство (Niederlassungserlaubnis);
- разрешение на долгосрочное пребывание в ЕС (Erlaubnis zum Daueraufenthalt - EU) [8].

Кроме этого, каждый житель, в том числе и мигранты, обязаны регистрироваться по месту жительства, независимо от наличия вышеуказанных документов. Регистрацию необходимо пройти в течение 10 дней в учреждениях по регистрации проживающих (нем. Einwohnermeldeamt, Bürgeramt). Невыполнение данного предписания может повлечь административную ответственность в виде наложения штрафа [9].

В отличие от Германии в Канаде идентификация личности осуществляется на основании нескольких документов:

- карточка постоянного жителя (Permanent resident card – PR card);
- карточка социального страхования или номер социального страхования (SIN card);
- карточка медицинского страхования (Health card);

- водительское удостоверение (Driver's Licence);
- карта гражданина Канады (Certificate of Canadian Citizenship);
- паспорт (Canadian passport);
- разрешение на временное жительство (Temporary resident permit) и пр.

Как правило, официальные учреждения требуют предоставления двух документов. На одном из них обязательно должна быть фотография.

Так же как и в Канаде в США не существует единого документа, который обязательно выдается властями и считается его удостоверением личности. Правительство США в 2005 году предпринимало попытки принятия закона (The Real ID Act) об удостоверении личности (ID). Данный закон регламентировал использование биометрических данных в электронном виде таких, как отпечатки пальцев, фотография и снимок радужки глаз в чипах удостоверений личности, а также устанавливал единые требования по их выпуску. Однако большинство штатов выступило против данного закона, мотивируя это ущемлением прав человека, и чрезмерным уровнем контроля государства над населением. По этой причине в настоящее время он действует только в 23 штатах, а в остальных 27 выпускают ID автономно. При этом в каждом самостоятельно устанавливаются внешний вид, содержание и процедура выдачи документа. В связи с этим популярным идентификационным документом являются водительские права (Driver ID). Для тех граждан, которые не управляют автотранспортным средством, выдается удостоверение личности (Non-driver ID, или просто ID). При этом согласно закону запрещается одновременно иметь водительские права и удостоверение личности ID [10].

Несмотря на определенный опыт использования биометрических технологий идентификации и наличие общих стандартных требований к обеспечению конфиденциальности информации, проблема потенциального нарушения прав человека, сведения, о физиологических особенностях которого были получены на этапе сбора, хранения или использования данных, остается нерешенной. Теоретически баланс между реализацией права личности на личную тайну и правом государства на защиту границы и контроля въезда на ее территорию, должен обеспечиваться принципами защиты информации. Фактически вопрос о том, является ли эта защита достаточной, и работают ли закрепленные на законодательном уровне средства защиты остается открытым.

Таким образом, использование тех или иных средств иммиграционного контроля должно основываться на принципах соразмерности и правомерности, закрепленных как в международном, так и в национальном законодательстве и подкрепляться применением эффективных технологий защиты информации.

Для поездок за границу для граждан США существует паспорт гражданина США, он может выдаваться в двух разных форматах: в основном бумажно-книжном виде и в виде пластиковой карты. При этом сфера действия карты ограничена пересечением наземных и морских пограничных пунктов, при пересечении границы воздушным транспортом она не действительна. Внутри страны паспортом можно воспользоваться только в случае утери водительских прав или ID до их восстановления.

Другим важным идентификационным документом является социальная карта, а точнее ее номер, который используется для систематизации сведений о правах его владельца на различные социальные льготы. Со временем его использование стало более широким, в частности по номеру социального страхования иногда можно получить данные о кредитной, налоговой истории и трудовой деятельности.

Из-за отсутствия необходимости регистрации по месту жительства и единого документа удостоверяющего личность, контроль над мигрантами на территории страны затруднен. Сложность контроля над мигрантами усугубляется тем, что водительские права, принимаемые в качестве основного документа, не содержат сведений об иммиграционном статусе и гражданстве владельца.

Для контроля над мигрантами в ЕС и отдельно в Германии используются автоматизированные базы данных – Шенгенская информационная система SIS (Shengen information sys-

tem) и Центральный реестр иностранных граждан AZR (нем. Ausländerzentralregister) соответственно.

Шенгенская информационная система SIS является высокоэффективной широкомасштабной информационной системой, созданной на уровне наднационального органа, которая поддерживает внешний пограничный контроль, сотрудничество правоохранительных органов и разработана для снижения негативного влияния на общественную безопасность, возникающую вследствие отмены внутреннего пограничного контроля между странами ЕС. Она содержит сведения о мигрантах, находящихся в розыске, объявленных «персонами нон грата», пропавших без вести, совершивших уголовное или административное правонарушение, а также украденных или незаконно присвоенных предметах и объектах. Туда заносятся сведения об иностранных гражданах нарушивших законодательство во время пребывания в ЕС, либо осуществивших нарушение на этапе оформления визы – предоставление поддельных документов, ложных сведений и пр. Также в SIS хранятся данные на иностранцев, которые запрашивали либо получали временный или постоянный вид на жительство, при этом ничего не нарушая.

Статья 94 Шенгенской конвенции (ШК) содержит подробный перечень категорий данных, которые могут быть сохранены в системе SIS [11]. Вышеназванные категории касаются лиц, предметов и транспортных средств. Сведения о лицах могут включать следующую информацию:

- фамилии и имена, а также вымышленные, которые могут регистрироваться отдельно;
- первая буква второго имени (отчества);
- дата и место рождения, пол, гражданство;
- причина направления информационного запроса;
- особенности внешнего вида, объективные и неустранимые;
- сведения о наличии у соответствующего лица оружия;
- сведения о готовности соответствующего лица к совершению насильственных действий;
- действия, которые необходимо принять соответствующим органам в отношении этого лица.

Причины, по которым могут быть введена информация в отношении иностранных граждан, представлены в статьях Шенгенской конвенции [11]:

- арест иностранного гражданина с целью выдачи (ст. 95 ШК);
- угроза публичному порядку или национальной безопасности от пребывания лица, либо совершение им преступления; к нему применялись меры по принудительному выдворению, высылке (ст. 96 ШК).

- для определения местонахождения лица, пропавшего без вести, несовершеннолетних или лиц, задержание которых было инициировано соответствующими компетентными органами (ст. 97 ШК);

- задержание с целью предстать в суде, будь-то в качестве подозреваемого либо свидетеля, или по требованию судебных органов в связи с уголовным расследованием или по причине отбытия наказания по приговору о лишении свободы (ст. 98 ШК);

- скрытого наблюдения и специфической проверки, проводимой в целях уголовного преследования в связи с уголовным преступлением, для предотвращения угрозы общественной или национальной безопасности (ст. 99 ШК);

С 2013 года начала действовать Шенгенская информационная система второго поколения SIS II, в которой создан новый визовый раздел VIS.

Информационная система VIS позволяет странам-членам Шенгенского соглашения обмениваться данными о визах. VIS соединяет консульства в странах, не являющихся членами Европейского союза, и все внешние пункты пересечения границы стран-членов Шенгенского соглашения. Система VIS обрабатывает данные и решения, касающиеся заявок на краткосрочные визы или транзит через Шенгенскую зону. Система может выполнять биометрическое согласование по отпечаткам пальцев и фотографиям лица для идентификации и верификации его цели въезда. Такие возможности предоставляют право пограничным служ-

бам на проверку документов с целью идентификации лица, которое предоставляет паспорт с визой, а чтобы удостовериться, что это лицо является законным владельцем выданной визы, а также для выявления лиц, пребывающих на территории стран-участниц Шенгенского соглашения без каких-либо документов, либо с фальсифицированными документами. Использование биометрических данных предоставляет возможность за короткий промежуток времени точно и безопасно идентифицировать владельца визы. Система также позволяет выявить злоупотребления получения виз незаконным путем. К примеру, VIS помогает в предотвращении и борьбе с мошенническими схемами такими, как «покупка визы» (то есть практика получения «покупки у посредников» последующих виз в другие страны ЕС после первичного отказа в визе). Все эти возможности позволяют выявить незаконных мигрантов на ранней стадии попытки въезда в страну.

Система SIS закрытая информационная система, открытый доступ к которой имеют только консульства, полицейские, пограничные, таможенные органы, Интерпол и некоторые другие учреждения. Порядок доступа в SIS регламентируется ст. 92 и 101 ШК, согласно которым договаривающиеся стороны направляют Исполнительному комитету перечень компетентных органов, которые уполномочены осуществлять непосредственный поиск данных в SIS. В этом перечне для каждого органа перечислен ряд данных, с определением целей (ст. 101 п. 4 ШК) [11].

Срок хранения подобной информации 10 лет, но в некоторых исключительных случаях информация может не удаляться, все зависит от тяжести совершенного правонарушения мигрантом.

Наличие записи в SIS является основанием отказа лицу в выдаче разрешения на пребывание, а также придает статус незаконного мигранта на территории ЕС.

В Германии Закон об учете иностранцев Gesetz uber das Auslanderzentralregister (AZRG) призван регулировать порядок внесения персональных данных мигранта в Центральный реестр иностранных граждан AZR, который ведет Федеральная административная служба Германии в Кельне (Bundesverwaltungsamt in Koeln) [12].

Реестр состоит из более 20 млн. записей, содержащих сведения об иностранцах, прошедших регистрацию по месту жительства, и о лицах, на въезд которых, у немецких властей существуют большие сомнения. Закон предусматривает 14 категорий потенциальных претендентов на включение, по которым есть сомнения. Сведения в отношении этих лиц дублируются в системе SIS. Такими лицами могут быть:

- имеющие нарушения визового режима и законодательства об иностранцах, не допущенные к въезду (Zuruckweisung) или выдворенные из страны (Ausweisung/Abschiebung);
- подавшие прошения на предмет получения политического убежища;
- подавшие прошения на предмет установления немецкого гражданства или присвоения статуса позднего переселенца и получившие отказ;
- в отношении этих лиц у властей существуют сомнения, исходя из анализа их предыдущего нахождения в стране и т.д.

В AZR могут фиксироваться следующие сведения: наименование ведомства, ходатайствующего о включении иностранца, фамилия, имя, дата и место рождения иностранца, его фотография, повод для внесения в AZR и др.

Аналогично системе SIS, наличие отрицательной записи AZR в отношении мигранта также является основанием для отказа лицу в выдаче разрешения на пребывание и придает статус незаконного мигранта на территории Германии, что может повлечь как административную, так и уголовную ответственность.

Как было указано выше, сведениями в AZR и SIS могут использовать учреждения, имеющие отношение к миграции. Их число составляет более 6000 органов и их деятельность направлена на обеспечение внутренней безопасности страны, при разработке миграционной политики, планирования управления процессами миграции и интеграции.

Также доступ к данным реестра может получить лицо, информация о котором занесена в базу данных. При этом мигрант может обжаловать занесенные сведения в соответствии

установленному порядку. Согласно Закону «Об учете иностранцев», мигрант бесплатно получает содержащуюся о нем информацию на основании заявления, для этого требуется подтверждение идентификации личности в виде электронной подписи или документа удостоверяющую личность.

Доступность информации реестра играет важную роль в обеспечении законности пребывания иностранцев на территории Германии (например, решение вопроса о неправомерности отказа в выдаче визы на основании обращения к реестру).

В странах ЕС широкую практику получила приватизация документарного контроля, или делегирование полномочий и ответственности авиакомпаниям. Суть заключается в том, что пресечение незаконного въезда нелегальных мигрантов осуществляется на этапе предпосадочного иммиграционного контроля с использованием информационных систем SIS, VIS, AZR и др., что существенно сокращает нелегальный въезд в страну.

Законодательством стран закреплена Директива о санкциях к перевозчикам, предусматривающая административную и уголовную ответственность авиакомпаний за незаконный въезд нелегальных мигрантов.

Таким образом, транспортные компании должны гарантировать, что лица из третьих стран, которые намереваются лететь в ЕС, имеют при себе необходимые проездные документы и визы. Авиакомпании также должны обеспечить возвращение пассажиров, которым отказывают во въезде. Штраф к перевозчикам не применяется, если мигрант ходатайствует о предоставлении международной защиты. Также установлены штрафы для авиакомпаний, незаконно выполняющих обязанности полицейского контроля, запрещающих проезд мигрантов или взимающих с них большую плату за возможный риск.

Наряду с рассмотренными выше мерами противодействия незаконной миграции в Германии, Великобритании, США и Канаде используется также система проверок на территории страны. Так, сотрудники пограничной службы США осуществляют контроль за незаконно въехавшими лицами не только на границе. На расстоянии от 40 до 120 км от границы с Мексикой действуют 33 пункта контроля, на которых осуществляются проверки документов у подозрительных лиц.

Существуют также специальные трудовые инспекции, следящие за законностью привлечения и использования иностранных рабочих. В случае нарушения действующего законодательства к допустившим незаконную занятость работодателям применяются административные или уголовные санкции.

Даже высокоэффективная система мер по предупреждению незаконной международной миграции и выявлению случаев нарушения миграционных правил не может обеспечить полного отсутствия незаконных мигрантов на территории государства. Осуществление государствами миграционной политики невозможно без существования механизмов привлечения нарушителей миграционных правил к ответственности, удаления мигрантов с территории страны-приема либо альтернативному варианту – регуляризации их незаконного статуса [13, с. 100].

В связи с этим в отношении незаконных мигрантов могут применяться такие санкции, как удаление, реадмиссия, высылка, выдворение, депортация и регуляризация.

Удаление мигрантов с территории страны может выступать в виде процессуального акта как высылка, выдворение, депортация, реадмиссия, изгнание. В разных странах юридическое значение этих санкций может быть как разным, так и означать одно и то же. Основное значение данной санкции это перемещение лица – незаконного мигранта за пределы территории страны.

Следует отметить, что в национальных законодательствах зарубежных стран неоднозначно, а в некоторых случаях существенно, разнятся такие научные понятия, как административная, уголовная ответственность, административное, уголовное правонарушение в частности – в рассматриваемой нами сфере, незаконной миграции [13, с. 101].

Так, в Великобритании в соответствии с Иммиграционным законом 1971 г. и принятых на его основе иммиграционных правил мигрант, получивший незаконным путем разрешение

на въезд в страну, подлежит административному выдворению, при этом не требуется вынесение судебного приговора. Вместе с тем, в случае депортации мигранта, принятие решения об удалении мигранта из страны может осуществлять суд.

В США в соответствии с Законом 1996 г. «О борьбе с незаконной иммиграцией и ответственности иммигрантов» под процедурой удаления понимается процессуальные действия по высылке или недопущению на территорию страны лиц, не являющихся гражданами США [13, с. 118].

В настоящее время в США ужесточаются меры по депортации нелегальных иммигрантов. Глава министерства внутренней безопасности США Джон Келли 18 февраля 2017 года подписал распоряжение, которое существенно упрощает процедуру депортации нелегальных мигрантов. В частности, согласно принятым правилам американские власти смогут высылать незаконно пересекших границу, не дожидаясь исхода слушаний. Под санкцию принятого документа попадают десятки тысяч человек, которые в ближайшее время могут быть высланы.

Противоположным по смыслу значением процедуре по удалению незаконных мигрантов является регуляризация. Согласно определению Международной организации по миграции регуляризация – это процесс, посредством которого страна позволяет иностранцам, находящимся в ней с нарушением законодательства, получить законный статус [14].

В зарубежных странах в их политических и научных кругах дается неоднозначная оценка об эффективности данной меры. Некоторые ученые считают, что регуляризация позволит выйти из тени незаконным мигрантам, приобретя законный статус, тем самым даст возможность получить экономическую выгоду, путем постановки их на финансовый учет. Ряд ученых и политических деятелей высказывают сомнение в эффективности данной меры, и полагают, что эти миграционные амнистии констатируют беспомощность государства в реализации миграционной политики, тем самым поощряя приобретение мигрантами неопределенного статуса в надежде его узаконить.

Таким образом, несмотря на достаточно налаженный механизм реализации организационно-правовых мер борьбы с незаконной миграцией, практически каждое государство столкнулось с проблемой нерегулируемой миграции и необходимостью совершенствования применяемых мер. Вместе с тем, зарубежный опыт борьбы с незаконной миграцией позволит отечественному законодателю заимствовать отдельные методы регулирования миграционных процессов в Республике Казахстан.

Список использованных источников

1. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.rbc.ru/politics/26/01/2017/5889d28b9a7947a59f1d2a67> (дата обращения: 26.01. 2017).
2. Пааво Пальк, Вахур Маде, Эрик Симпсон, Лийс Яансалу. История объединения Европы. – Таллин: Eesti Diplomaatide Kool, 2001. – 204 с.
3. [Электронный ресурс]. – URL: http://www.bbc.com/russian/international/2015/09/150915_migrants_hungary_serbia_border (дата обращения: 26.01. 2017).
4. [Электронный ресурс]. – URL: <http://inosmi.ru/world/20150726/229256056.html> (дата обращения: 26.01. 2017).
5. Конвенция о применении Шенгенского соглашения от 14 июня 1985 г.
6. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.vz.ru/news/2017/2/22/859239.html> (дата обращения: 22.02. 2017).
7. Andreas Reisen. Der Passepedient: Geschichte der Reisepässe und Ausweisdokumente – vom Mittelalter bis zum Personalausweis im Scheckkartenformat. – Baden-Baden: Nomos, 2012. – 240 с.
8. AufenthG, Aufenthaltsgesetz Закон ФРГ о пребывании на территории Германии от 30 июля 2004 года.
9. Закон ФРГ «О миграции» (Zuwanderungsgesetz) от 30 июля 2004 года.
10. Закон США «Об удостоверении личности» от 11 мая 2005 года (The REAL ID Act от 2005 года).
11. Шенгенская конвенция от 19 июня 1990 года.
12. Закон ФРГ «Об учете иностранцев» (Gesetz über das Ausländerzentralregister (AZRG) от 2 сентября 1994 года.

13. Орешина Н.И. Административно-правовое регулирование противодействия незаконной миграции в зарубежных странах: дис. ... к.ю.н.: 12.00.14. – М.: Академия управления МВД Российской Федерации. 2010. – 218 с.

14. Глоссарий терминов в области миграции / Ред. Ришар Перрушу. – MOM. -2005 г. - 98 с. [Электронный ресурс]. – URL: http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_2_rus.pdf (дата обращения: 26.01.2017)

The list of used sources

1. [Electronic resource]. – URL:<http://www.rbc.ru/politics/26/01/2017/5889d28b9a7947a59f1d2a67> (accessed: 26.01.2017).

2. Paavo Palk, Vahur made, Erik Simpson, Liis Yaansalu. History of the unification of Europe. – Tallinn: Eesti Diplomaatide Kool, 2001. – 204 p.

3. [Electronic resource]. – URL: http://www.bbc.com/russian/international/2015/09/150915_migrants_hungary_serbia_border (accessed: 26.01.2017).

4. [Electronic resource]. – URL:<http://inosmi.ru/world/20150726/229256056.html> (date accessed: 26.01.2017).

5. Convention on the application of the Schengen agreement of 14 June 1985

6. [Electronic resource]. – URL:<http://www.vz.ru/news/2017/2/22/859239.html> (date of publication: 22.02.2017).

7. Andreas Reisen. Der Passexpedient: Geschichte der Reisepässe und Ausweisdokumente – vom Mittelalter bis zum Personalausweis im Scheckkartenformat. – Baden-Baden: Nomos, 2012. – 240 p.

8. AufenthG, Aufenthaltsgesetz German law on residence in Germany of 30 July 2004.

9. German law on migration (Zuwanderungsgesetz) of 30 July 2004.

10. The U.S. identity card Act of may 11, 2005 (The REAL ID Act of 2005).

11. The Schengen Convention of 19 June 1990.

12. German law "On registration of foreigners" (Gesetz uber das Auslanderzentralregister (AZRG) of 2 September 1994.

13. Oreshina N. I. Administrative and legal regulation of counteraction to illegal migration in foreign countries: dis. ... Ph. D.: 12.00.14.-M.: Academy of management of the Ministry of internal Affairs of the Russian Federation. 2010. – 218 p.

14. Glossary of terms in the field of migration / Ed. Richard Perruso. – MOM. -2005 - 98 p. [Electronic resource]. – URL: http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_2_rus.pdf (accessed: 26.01.2017)

Сведения об авторе

Бектас Арман Жайлаубекевич – докторант 1 курса Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова полковник полиции (Алматы, Казахстан)

Бектас Арман Жайлаубекұлы – Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясының 1 курс докторанты, полиция полковнигі (Алматы, Қазақстан)

Bektas Arman Zhaylaubekovich – 1st year doctoral student of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after makan Esbulatov police Colonel (Almaty, Kazakhstan)

ОҚЫТУШЫЛАРҒА КӨМЕК

**В ПОМОЩЬ
ПРЕПОДАВАТЕЛЮ**

TO HELP THE TEACHER

С. Тілеубаев¹, А. Қабылбекова¹

¹Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

ТІЛ ҮЙРЕТУ САБАҚТАРЫНДА ГАЗЕТ МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ ТӘСІЛІ

Авторлардың ұсынып отырған мақаласында тіл үйрету сабақтарында газет материалдарымен жұмыс жасау мәселесі сөз болады. Білім алушыларға қоғамдық-саяси мәтіндерді оқыту негізінен баспа сөз материалдарымен жұмыс істеу арқылы жүзеге асады. Онда бүкіл бір мемлекеттің тыныс тіршілігіндегі саяси, қоғамдық, әлеуметтік, экономикалық, мәдени өзгерістердің барлығы көрініс табады. Оқыту әдістері танымға қызығушылық туғызып, білім алушылардың ақыл-ойын дамытады, ізденуге, жаңа білімді түсінуге ықпал етеді. Білім алушылардың кітаптар, газет пен журналдарды сыни тұрғыдан оқуының да үлкен маңызы бар. Оқытуда ең басты нәрсе – білім алушылардың танымдық жұмыстары. Газет материалдары тіл үйретудің осы саласындағы маңызды құрал. Сондықтан бұқаралық ақпарат құралдарының мәтіндерін сабақ үрдісінде қолдану тілдік даярлықты арттыруға септігін тигізеді.

Түйін сөздер: газет мәтіні, газет мәтіндегі тірек сөздер, тіл, үйрету, пайдалану.

Способы использования газетных материалов при обучении языку

В данной статье рассматриваются вопросы использования газетных и художественных материалов при обучении языку. Изучение общественно-политических текстов осуществляется на основании работы с издательскими материалами. В издательских материалах, по словам авторов, отражается политическая, общественная, социальная, экономическая, культурная жизнь одного государства. Из-за чего процесс обучения позволяет проявить интерес, повышает умственное развитие обучающихся и вызывает интерес к новым методом обучения. Также по мнению авторов, большое значение имеет изучение книг, газет и журналов с критической точки зрения. Самой важный аспект в обучении – познавательная работа обучающихся. Газетные материалы являются одним из основных средств в обучении языка. Использование материалов средств массовой информации в ходе обучения способствуют повышению языковой готовности обучающихся.

Ключевые слова: газетный текст, опорные слова, язык, обучение, использование.

The role of teacher in teaching of languages during the lesson

The questions of using the newspaper materials are considered in this article. The training to public political texts is provided on the basis of editorial contents. The political, public, social economic and cultural life of the states are attracted in news papers materials. The using of newspaper's material in teaching process arouses an interest develops a mental ability of student's, creates an interest to the learning of this subject. The main aspect in teaching it's a cognitive work of students. The printed material is one of the main subjects in teaching of language. Using the materials of the media during the training contribute to the availability of language learners.

Key words: newspaper text, reference words in the newspaper text, the language, the teaching, the using.

Ұлттың ұлы байлығы, басты тұғыры тіл екені ақиқат. Ел егемендігінің басты сипаттарының бірі – мемлекеттік тіл болғандықтан, білім беру ордаларында қазақ тілін оқытып үйрету сапасы Қазақстан Республикасының болашағын айқындауға маңызды ықпал ететіндігі даусыз.

Жоғары оқу орындарында қазақ тілін мамандыққа бағыттып оқытудың маңызы күн тәртібінің басты мәселесі екені аян. Болашақ маманның бір-бірімен тілдік қатынасын жүзеге асыратын тіл, ол әрі қоғамдық-әлеуметтік ортаға байланысты қатысымдық нақтылы міндеттерге сай әрекет жасайтын жүйе.

Бүгінгі жастардың арасында көп тілді білетін жеке азаматтардың қалыптасуына куә болып отырғанымыз да рас. Көп тілді білетін жастар бір-бірімен қарым-қатынасын сөйлеу әрекеті арқылы қалыптастырып, ұштастырып отырады.

Бұл кезең сөйлеуге қатысты болғандықтан, ең маңызды лексикалық материал сөзге және оны қай мағынада сөйлеуіне қатысты болмақ. Өйткені адамдар сөйлесе білуі, тілдесуі үшін айтайын деген ұғымға қажетті сөздерді және сол сөздерді дұрыс жұмсаудың амалдарын меңгеруі қажет. Адамдардың өзара пікір алмасуы сөзге, сөз тіркесіне және лексикалық материалдарға байланысты. Адамдардың бір-бірімен қазақша тілдік қатынасқа түсуін іске асыратын күрделі кезең – тілдесу кезеңі.

Бүгінгі білім алушының тілді меңгеруі барысында мамандыққа қатысты жаңа сөздер күнделікті өсіп отырады. Алғашқы меңгерген сөздермен кейіннен жаттаған лексика бір-бірін толықтырып қарым-қатынаста үздіксіз қолданылып жүрсе ол тілді тез меңгеруіне тиімді. Тілді оқытуда тілдің лексикасын бір оқу жылында барлық білім алушының бірдей меңгеруі мүмкін емес, себебі ол әр білім алушының қабылдау қабілетіне тікелей қатысты. Сол себепті тілдік қордан сөйлесу үшін қажетті сөздерді таңдап ала білген жөн. Қазақ тілін мамандығына сай үйренуші жастармен нақтылы тілдік қарым-қатынасты жүзеге асыру, лексикалық тұлғаны берілетін тапсырмалардың құрамында сатылай жұмсауға көңіл бөлу, жаттығуларды түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып орындату, сөзді жадында сақтау қабілетін дамыту, сөздік қорды байыту, сөздіктермен жұмыс жасай білу қасиеттерін қалыптастыруды жүзеге асыру қолға алынады.

Білім алушылардың мамандығына мәйкем кәсіби тілді меңгертуде қойылатын талаптарға, тіл үйренушінің ынтасына, көзқарасына, тілді қабылдау деңгейіне сай лексика енгізілуі тиіс. Лексика арқылы берілетін ақпараттар мазмұны жағынан тіл үйренушінің ынтасына, көзқарасына, тілді қабылдау деңгейіне сай лексика енгізілуі тиіс. Лексика арқылы берілетін ақпараттар мазмұны жағынан тіл үйренушінің түсінігіне қолайлы, жеңіл болғаны жақсы. Ол білім алушының мамандығына қатысты ақпараттар мен мәліметті дұрыс, нақты алуына мүмкіндік береді.

Білім алушының өз мамандығына сай тілді меңгеруінің нәтижелі болуы танымдық белсенділігіне де байланысты. Ол үшін оқытушы әр білім алушыға кәсіби бағытта орындалатын материалдарды көптеп дайындату қажет. Сөйлеу әрекеттері білім алушының кәсіби қатынастық құзыреттігін қалыптастыруда зор ықпал етеді. Өз мамандығына лайық берілген тапсырмалар мен мәтіндер арқылы ақпарат алып қоймайды, жазып үйренеді. Кәсіби бағыттағы тілді қарым-қатынас орнап, білім алушының өз мамандығына лайықты тілді үйренуіне деген қызығушылығы артады. Тілді сапалы оқытып, үйрету мақсатына қатысты материалдарды меңгерту біртіндеп, сатылай өсу заңдылығымен жүзеге асады. Осының бәрі алдына қойылатын қыруар талап, міндеттер оның жас ерекшеліктері мен қабілеттеріне байланысты іске асады.

Оқытушының негізгі үш факторға сүйене отырып, тілді игертуі оқу сапасының көрсеткішін жоғарылататыны сөзсіз. Ол оқытушының талабы мен қызығушылығына, оқытушының педагогикалық-әдіскерлік тәжірибесіне, ұсынылатын материалдардың пайдасы мен қажеттілігіне тікелей байланысты.

Сөйлеуге үйретуде жүргізілетін жұмыстарды білім алушының қабылдау ерекшелігіне қатысты дайындау білім алушының тілді саналы меңгеруге арналған жаттығулар мен тапсырмалардың жүйелілігін қадағалауға, олардың қызметін анықтауға, мамандаққа қатысты

мәтіндерді оқытудың мақсаты мен маңызын білуге жетелейді. Қазақ тілін кәсіби бағытта оқытудың алғы шарты сөздің мән-мағынасы, сөйлемнің дұрыс құрылуы, мәтіннің сұрыпталуы болып табылады. Мамандыққа байланысты тілід меңгеруде мәтін мен сөйлемді дұрыс құрудың басты ұйытқысы сөз болғандықтан, білім алушы ең алдымен жаңа сөздерді меңгеруі тиіс. Сондықтан кәсіби терминдерді, таныс емес жаңа сөздерді меңгергенде жаңа қырынан келу керек. Жаңа сөздермен жұмысты жаңа технология бойынша ұйымдастыру мамандығына қатысты тілін тез қалыптастыруға, оның сөйлеу қабілетінің дамуына жағдай жасайды. Сабақ барысындағы ауызша және жазбаша жұмыс түрлерін орындауда көбінесе еркін тақырыпта әңгіме құрастыру ұнайды. Білім алушының мамандығына қатысты жаңа сөздермен әңгіме құрастыру тапсырмасы берілсе, сабақтың ұйымдастыру кезеңінен бастап мамандыққа қажетті сөздер, сөз тіркесі, сөйлем үлгілері алынып, тілдік қатынас орнауына жол ашылады.

Жұмыс түрлерін түрлендіріп беру мамандыққа қатысты тілді меңгерудің сапалылығымен ерекшеленеді. Таныс емес сөздердің айтылу, жазылу, қолдану ерекшеліктерінің мағынасын ұғындырып барып, студенттерге өздеріне бұрыннан таныс, белгілі сөз тіркестерімен сөйлем құрастырудың тапсырғанда оқытушы әр ситуацияға тап болады. Себебі бұл арада тіл үйренушінің жаңа сөзді жаттай алу дәрежесі және ол сөз тіркестерімен сөйлем құрастыра білу деңгейі ескеріледі. Сондықтан оқытушы тапсырмаларды жеңілдетіп беріп, біртіндеп түрлендіріп, қиындатқанда берілген тапсырмаларды орындаудан студенттің тілді меңгеру дейгейін анықтауға болады. Сол арқылы әр білім алушыға арнайы тапсырмалар беріліп, оның тілді үйрену белсенділігін арттыруға мүмкіндік жасаған дұрыс. Себебі өзінен қабылдау қабілеті жоғары адамның қасында тілді үйренуге деген ынтасы жойылып жалығуы мүмкін.

Мамандық бойынша ауызекі сөйлеу тілін үйренгенді білім алушының білімін толықтырумен қатар қазақша ғылыми тілі де дамиды. Мамандыққа байланысты мәтіндерді меңгерткенде оның мазмұнын өз сөзімен баяндап айтуға үйретуге баса көңіл аударған жөн. Ол білім алушының топтағы әр түрлі деңгейі, қабілетіне қарай бірден іске аса қоймайды. Сондықтан тіл үйретудің бастапқы кезеңінен бастап өз сөзімен ойын айтқызуға, сөйлеуге дағдыландыру керек. Мәтіннің мазмұнын әр білім алушыға түрліше айта білу деңгейіне қарай айтқызу қажет. Біреу мәтіннің мазмұнын сол қалпында айтуы мүмкін, екіншісі мәтіндегі негізгі мәселені атауы мүмкін, өз ойларын білдіруі мүмкін, мәтінмен тақырыптас мәтінмен жалғастыра, өзі білетін басқа мамандық туралы айтып, әңгімелесуді немесе мәтін мәнін бір сөйлеммен айту, яғни қысқартып айту сияқты түрліше баяндап айтуды қолданады.

Әр деңгейдегі мәтіндерге түрлі тапсырмалар беріп, білім алушының тапсырманы қалай меңгергенін анықтауға болады. Мысалы: 1 мәтінге ат қойып, жоспар құрыңыз. 2 Мәтіннен мамандыққа қатысты термин сөздерді тауып, жаттап алыңыз. 3 Терминологиялық тізбек жасап, сол бойынша қандай ақпараттар берілетінін анықтаңыз. 4 Мәтінді оқып отырып, әр түрлі мағынада қолданылатын сөздерді табыңыз. 5 Мәтіндегі тірек сөздерді табыңыз. 6 Мәтін бойынша сөздік жұмысын жасаңыз. 7 Мәтіндегі сөз таптарды табыңыз. 8 Мәтін бойынша тест сұрақтарын дайындап дұрыс жауабын анықтаңыз [1].

Бұл тапсырмалар арқылы тілді үйретудің сапасын мамандыққа қатысты мәтіндер арқылы жүзеге асырға әбден болатындығын, оның білімі мен біліктілігі толықатындығы анықталады. Әрбір білім алушы өз қабілетіне қарай мәтіндегі сөздер ойдың нақтылығын қамтамасыз ететіндігін түсінеді.

Өтілген лексикалық тақырыпты терең меңгеруі үшін газет материалдарын (мақалаларды) байланыстыра оқытқанда үйренушінің сөздік қорын толықтырып және ауызекі сөйлеуде тілін жетілдіретінін тәжірибемізде байқап жүрміз. Газет материалдарын ұсынудың ерекшеліктері мынада:

1. Жанры, айдары, тақырыбы және стилі кез келген тілдің ерекшелігін байқатады және тілді үйренуде газет мақаласымен танысып, ақпарат алу үшін оқу техникасын жетілдіруді қажет етеді.

2. Тілдегі болып жатқан түрлі өзгерістерді газет барынша айқындап береді.

3. Қазақстанның егемендігін алғаннан бері саясатта, экономикада, мәдениетте және тіршілікте үлкен өзгерістер болып жатыр, осыған байланысты жаңа сөздер мен терминдер де қалыптасуда.

4. Газет ақпаратты жалпы жұртшылыққа таратудың қайнаркөзі, сондықтан да тілді үйретуде күнделікті өмірде болып жатқан жаңалықтарды біліп отыру қажет.

5. Газет мақалалары өзінің тақырыбымен, стилімен, жанрымен ерекшеленеді. Олар: Президенттің жарлықтары, ресми сапарлары, интервью, репортаж, хабарландыру, жарнама.

Газет мақалаларын оқуға қатысты тапсырмалар түрлері төмендегідей беріледі.

- мәтіннің құрылысындағы ерекшеліктерді түсінуге;

- газет айдарларын оқу арқылы сөздік қорын байытуға;

- мәтіндегі жаңа сөздер, терминдер, тіркестерді түсінуге арналған тапсырмалар;

- елтануға арналған тапсырмалар;

- лексиканы меңгеруге және бекітуге арналған жаттықтырушы тапсырмалар;

- сөздің контекстік мағынасын нақтылауға және білімін кеңейтуге арналған тапсырмалар;

- абзацтар мен құрмалас сөйлемдерді аударуға берілетін тапсырмалар;

- мақала тақырыбына қатысты үйренушінің өзі білетін қанатты сөздерді ұтымды қолдануына арналған тапсырмалар;

- газет мақаласы тақырыбын және тақырыпшаны қайталап оқу арқылы (10-15 рет) сөздік қорын байытуға арналған тапсырмалар.

Сабақты жүргізудің әдістері:

Бұл әдістердің негізінде бес үйлестіру тәсілі бар:

1. Мақаланы оқығанға дейінгі бастапқы саты.

2. Мақаланы оқығанға дейінгі аралық саты.

3. Мақаланы оқығанға дейінгі жоғарғы саты.

4. Мақаланы оқығанға дейінгі кейінгі саты.

5. Сурет мақаламен жұмыс.

Ұстаным бағыты қандай?

Бұл тәсіл үйренушінің белгілі бір тақырып бойынша білетін сөздік қорын дамытады, сұрау қоюға және оның шешімін табудағы ойын жетілдіруді және сөз мәселені шешудегі өз пікірін еркін айтуға төселдіреді [2].

Газет мақаласын оқытуға арналған бұл тәсіл белгілі бір тақырыппен, мәтінмен жұмыс істеуде әр түрлі амал мүмкіндіктерін көрсету үшін және қарым-қатынаста үйренушінің өз пікірін айтуға, көзқарасын білдіруге жағдай жасауда және қорытындалауға пайдалануға болады.

«Халықтың мәңгі ғұмыры оның тілінде. Әрбір тіл өзінің халқы үшін, - ұлы» деп ғасырымыздың ғұлама жазушысы Ш. Айтматов айтқандай, тіл ұлттың аса ұлы игілігі, әрі оның өзіне тән ажырамас бөлігі болып табылады [3].

Қолданылған дереккөздер тізімі

1. Сындыбаева Б.Қ. Сабақтың тиімділігін арттырудың әдіс-тәсілдері. – Қазақстан Республикасы ПИМ Алматы академиясының ғылыми еңбектері. 2014. № 1(38). - 142-143 бет.

2. Қадашева Қ. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2005. -176 б.

3. Момынова Б.Қ. Қазақ тіліндегі қоғамдық-саяси лексика: әлеуметтік-бағалаушылық сөзжасам. – Алматы, «Қазақ университеті», 2005. – 149 б.

List of sources used

1. Sandybaeva B.). Sabaty timign attirude DS-tseller. – Kazakstan respublikasy M Almaty akademiyaşida scientific ebetter. 2014. № 1(38). - 142-143 Beth.

2. Kadasheva K. Kazak tilin okytu adistemesi. – Almaty, 2005. -176 b.

3. Momynova B. K. Kazak tilindegi kogamdyk-sayasi lexicon: aleumettik-bagalauyshtyk sozhasam. – Almaty, "Kazakh University", 2005. – 149 b.

Авторлар туралы мәлімет

Тілеубаев Советхан Баянович – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы

қазақ және орыс тілдері кафедрасының бастығы, филология ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі

(Алматы, Қазақстан),

Қабылбекова Арай – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қазақ және орыс тілдері кафедрасының оқытушысы полиция майоры (Алматы, Қазақстан)

Тлеубаев Советхан Баянович – начальник кафедры казахского и русского языков Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есболатова, кандидат филологических наук, полковник полиции (Алматы, Казахстан),

Қабылбекова Арай – преподаватель кафедры казахского и русского языков Алматинской академии МВД Республики Казахстан майор полиции (Алматы, Казахстан)

Tleubaev Sovetkhan Bayanovich – head of the Department of Kazakh and Russian languages of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbolatov, candidate of philological Sciences, police Colonel

(Almaty, Kazakhstan),

Kabyzbekova Arai – teacher of the Department of Kazakh and Russian languages of the Almaty Academy of the Ministry of internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbolatov police major (Almaty, Kazakhstan)

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ

«Қазақстан Республикасы ИМ Алматы академиясының ғылыми еңбектері» журналына мақала электрондық (дискета, флеш карта, CD) және 1 дана қағазда басылған түрде ұсынылады. Қабылданатын материалдарға мынадай талаптар қойылады: мақаланы Word 6,0 немесе 7,0 (Windows'2000) редакторы RTF пішінде теру керек, бет үлгісі – А4; қаріп (шрифт) түрі – Times New Roman (KZ Times New Roman), қаріп (шрифт) өлшемі – 14; жаңа жол басындағы бос жер – 1 см., мәтін ені түзуленген, беттер нөмірленбеген, жолдар аралығы – біржарымдық; беттің өлшемдері (сол және оң жағы, жоғары, төменгі жақтары) – 2 см, мақала көлемі 7 беттен аспау қажет.

Мақалаға қосымша:

1. Авторлар туралы толық мәлімет: аты-жөні, жұмыс орны, лауазымы, шені, атағы, ғылыми дәрежесі, үйінің және қызмет орнының телефон нөмірлері.
2. Мақала тақырыбының алдында сол жақ бұрышына индекс УДК жазылады.
3. Мақаланың тақырыбы және мақала авторының (-лар) аты-жөні қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы керек.
4. Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде мақаланың қысқаша негізгі мазмұнын беретін түйін (аннотация, 100-150 сөзден кем емес), мақалада қолданылған негізгі сөздер тізімі (5 сөзден кем емес).
5. Мөрмен расталған ғылым кандидаты немесе докторының мақалаға берген пікірі (ғылыми дәрежесі жоқтарға).
6. Бөлімше жиналысының хаттамасынан бөлімше бастығының қолы қойылып, мөрмен расталған үзінді.

Мәтін ішінде әдеби дереккөздерге сілтемелер ретімен төртбұрыш жақшада беріледі. Мақала үшін: әдебиеттер тізімінде автордың аты-жөнінен кейін мақаланың тақырыбы, қығаш екі таяқша, журналдың аты, жылы, нөмірі және беті көрсетіледі. Бірнеше авторлармен, яғни төрт автордан артық жазылған мақалада әдебиеттер тізіміне алғашқы үш автор жазылып, «т.б.» деп көрсетіледі. Кітап үшін: автордың аты-жөні, кітаптың аты, баспа, қала, жыл және беттер саны беріледі.

Суреттер (графиктер, үлгілер, диаграммалар) компьютерде орындалуы тиіс. Суреттің артқы бетінде нөмірі, жұмыстың авторы және тақырыбы жазылуы керек, қажет жағдайда суреттің мәтінде орналасатын орны көрсетіледі.

Журналға мақала қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қабылданады. Автордың аты-жөні, мақаланың тақырыбы және түйін үш тілде ұсынылуы қажет. Мәтін мұқият түрде тексеріліп өткізілуі тиіс. Мақаланың қағазда басылған данасына барлық авторлардың қолдары қойылуы керек.

Ұсынылған талаптарға сәйкес келмейтін мақалалар басылымға жіберілмейді. Қолжазбалар авторға қайтарылмайды. Баспадан шыққан материалдар үшін қаламақы төленбейді. Мақаланың мазмұны үшін автор (авторлар) жауап береді. Редакция ұжымы мақаланы жариялауға немесе қолжазбаны қабылдамауға құқылы. Мақаланы қайта басуда журналға сілтеме жасау міндетті.

Мекен-жайымыз: 050060,
Алматы қ., Өтепов көш., 29
ҒЗжРБЖҰБ
тел: (8-727) 3378086

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ

Статья в журнал «Ученые труды Алматинской академии МВД Республики Казахстан» представляется в электронном виде и распечатанная на бумаге в одном экземпляре. Требования к принимаемым материалам следующие: статью следует набрать в редакторе Word 6,0 или 7,0 в формате RTF, формат листа – А4, шрифт Times New Roman (KZ Times New Roman), размер шрифта – 14, абзацный отступ – 1 см, текст выровнен по ширине и без нумерации страниц, межстрочный интервал одинарный, поля (верхнее, нижнее, левое, правое) – 2 см, объем статьи не более 7 страниц.

К статье прилагаются:

1. Сведения об авторах: инициалы, фамилия автора, место работы, должность, звание, ученая степень, номера служебного и домашнего телефонов.
2. Индекс УДК приводят в левом верхнем углу статьи перед названием.
3. Название статьи и Ф.И.О. автора (ов) на казахском, русском и английском языках.
4. Аннотация (не менее 100-150 слов) с изложением основных результатов исследования и ключевые слова (не менее 5 слов) на казахском, русском и английском языках.
5. Рецензия, подписанная доктором или кандидатом наук, заверенная печатью (для лиц, не имеющих ученую степень).
6. Выписка из протокола заседания подразделения с подписью начальника подразделения, заверенная печатью.

Ссылки на литературные источники даются в тексте статьи цифрами в квадратных скобках по мере упоминания. В списке литературы вслед за фамилией и инициалами автора идут: для статьи – название статьи, двойная косая черта, название журнала, год, номер, страницы. Статьи, написанные коллективом авторов более четырех человек, помещаются в списке литературы с указанием первых трех авторов и далее «и др.». Для книги: Фамилия и инициалы автора (авторов), название книги, город, издательство, год, количество страниц.

Иллюстрации (графики, схемы, диаграммы) должны быть выполнены на компьютере. На обороте рисунка проставляются его номер, фамилия автора и название работы, при необходимости указываются верх и низ рисунка, место его размещения по тексту.

Статьи в журнал принимаются на казахском, русском и английском языках, причем фамилия автора, название статьи и резюме должны быть представлены на трех языках. Текст должен быть тщательно выверен. Распечатка статьи должна быть подписана всеми авторами. Электронный вариант статьи должен быть назван фамилией автора.

Статьи, оформление которых не соответствует указанным требованиям, к публикации не допускаются. Рукописи авторам не возвращаются. Гонорар по опубликованным материалам не выплачивается. Ответственность за содержание статьи несет автор (авторы). Редакционная коллегия журнала оставляет за собой право публикации или отклонения рукописи. Ссылка при перепечатке на журнал обязательна.

Адрес: 050060,
г. Алматы, ул. Утепова, 29
ООНИиРИП
тел: (8-727) 3378086